

Három elbeszélés

**IRTA
GORKIJ MAXIM**

**Orosz eredetiből fordította
AMBROZOVICS DEZSŐ**

**SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
BUDAPEST VI., ANDRÁSSY-UT 16.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2012
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya

ISBN 978-615-5292-32-3 (online)
MEK-11152

TARTALOM

**CSELKAS
ELZÜLLÖTTEK
HUSZONHAT ÉS - EGY**

CSELKAS.

A délvidéki kék égbolt zavaros a kikötőben föl-fölkavarodó portól; a forró nap, mint valami finom, szürke fátyolon át, homályosan néz le a zöldesszinü tengerre. Sugarai nem tükröződhetnek vissza a vízben, melyet az evezőcsapások, a gőzösök kerekei, a török nyilsajkák és más egyéb vitorlás járművek éles teknői minduntalan fölhasogatnak, minden irányban keresztül-kasul szántva a keskeny kikötőt, melyben a tenger szabad hullámai gránitkövek közé vannak szoritva s a tarajukon tovasikló óriási terhek sulya alatt csapkodják a hajók oldalát, a partokat, visszaverődnek róluk s mindenféle hulladéktól bemocskolva, fehér habot vetve, zugnak.

A horgonylánczok csörgése, a rakományt szállító vasuti kocsik ütközőinek a döngése, a kikötő kövezetére hajigált vaslapok érczes panasza, a fahasábok tompa recsegése, a teher-szállító talyigák robaja, a gőzösök, hol áthatóan éles, hol tompán bögő fütyölése, a kikötő-munkások, a hajósok és a vámhivatalnokok kiabálása, - mindezek a hangok a munkanap siketítő szimfóniájává olvadnak össze és háborgóan imbolyogva ott lebegnek a kikötő fölött az égen, szinte félve attól, hogy magasabbra szálljanak és a végtelenségben eltűnjenek. A földről mind újabb és újabb hanghullámok csapnak föl hozzájuk, majd tompák és dübörgők, melyek hatalmasan megrázkódtatnak köröskörül mindent, majd élesek és harsogók, melyek megtépázzák a poros és forró levegőt.

A gránit, a vas, a fa, a kikötő kövezete, a hajók és az emberek, - mind, hatalmas hangokon zengik Merkurnak vadul szenvedélyes himnuszát. De az emberi hangok oly gyöngék és szájalmasak, hogy alig hallhatók ki belőle. És maguk az emberek, a kik ennek a morajnak első okozói, szintén olyan furcsák és nyomoruságosak: rongyos, poros, sürgő-forgó és a vállakra fölhalmozott árúk sulya alatt görnyedő alakocskáik lázasan futkosnak ide s tova a por felhőiben s a forróság és a hangok valóságos tengerében s oly aprók és semmitmondók az őket körülvevő vaskolosszusokhoz, áruakásokhoz, dübörgő vasuti kocsikhoz és mindahoz képest, a mit ők maguk teremtettek! Alkotásaik valósággal leigázták, semmivé tették őket.

Az indulásra készen álló óriás-gőzösök hol fütyöltek, hol sisteregtek, hol mélyen fölsóhajtottak és minden tőlük származó hangból kiérezhető volt az ironikus megvetésnek gunyolódó tónusa azok iránt a szürke és poros emberi alakok iránt, a melyek ott mászkáltak a földéretükön és mélységes gyomraikat rabszolgai munkájuk terményeivel töltögették. Szinte a könnyhullatásig nevetségesek voltak a teherhordók hosszú sorai, a kik ezer meg ezer pud életet hordtak be a hajók vasgyomrába, csak azért, hogy ugyanannak az életnek néhány fontját megszerezzék a maguk gyomra számára. Itt a rongyos, verejtékező s a kimerültségtől, zajtól és forróságtól elkábult emberek, s amott az általuk alkotott hatalmas, méreteikkel és fönséges nyugalmuikkal a napban tündöklő gépek, melyeket elvégre sem a gőz, hanem alkotóik izmai és vére hoznak mozgásba... ebben az összeállításban a rideg és kegyetlen iróniának egész költeménye volt benne.

A zaj elkábitott, az orrczimpákat ingerlő por vakította a szemeket, a forróság perzselte és kimerítette a testet és köröskörül minden olyan feszültnek, olyan érettnek, olyan türelmét vesztettnek látszott, mintha minden pillanatban kész lett volna valami nagyszerű katasztrófában, valami robbanásban kitörni, mely után az általa fölfrissített levegőben szabad és könnyű lesz a lélekzés, a földön csend fog uralkodni s ez a porban fürdő, siketítő, izgató és szorongó dühre ingerlő zaj meg fog szünni s a városban, a tengeren, az égen minden csendes, derült és szép lesz... De ez csak úgy látszott. Ugy látszott pedig azért, mert az ember még mindig nem fáradt bele abba, hogy a jobbat remélje és mert a vágy, hogy magát szabadnak érezze, még nem halt ki belőle...

Tizenkét egyenletes és csengő kongás hallatszott a harangból. Mire az utolsó érczhang is elhalt, a munka vad zenéje immár felényivel halkabban szólott. A következő pillanatban már csak tompa, elégedetlen morajjá változott. Most már az emberi hangok és a tenger zugása is hallhatóbbakká váltak. Elkövetkezett az ebéd ideje.

I.

Mikor a kikötőmunkások a munkát abbahagyva, zajongó csoportokban szerteszéledtek az egész kikötőben s mindenféle enivalót vásárolva árnyékosabb zugokban meghuzódva leültek a kövezetre ebédelni, megjelent köztük Cselkas Griska, az üldözött vén farkas, a kit a kikötő összes népe mint megrögzött korhelyt s mint ügyes és merész tolvajt nagyon jól ismert. Mezitláb volt, ócska, kopott félbársony nadrágban, hajadonfőtt, rongyos galléru, piszkos karton-ingben, mely látni engedte fahéjszinü bőrrel bevont, mozgékony, száraz és szögletes csontjait. Őszbevegült, bozontos fekete haja s összegyürt, éles metszésű és ragadozó állatra emlékeztető arcza elárulta, hogy csak az imént kelt föl. Egyik sötétbarna bajuszából egy szalmaszál állott ki, egy másik meg bal orcájának a sörtéje közé tévedt, a füle mögé pedig egy, csak az imént tépett kis hársfaágacsát dugott. A milyen hosszú, csontos és görnyedt volt, lassu léptekkel ballagott végig a kövezeten s ragadozó madár csőrére emlékeztető, hajlott orrával szimatolva, szuró pillantásokat vetett maga körül s hideg, szürke szemeivel pislogva, keresni látszott valakit a munkások közt. Sűrű és hosszú, sötétbarna bajusza, mint a macskáé, folytonosan rángatózott, hátratett kezei pedig idegesen forgatva hosszú, görbe és hajlékony ujjait egymást dörzsölték. Még itt, száz meg száz hozzá hasonlóan rongyos és meztlábás alak között is egyszeriben magára vonta a figyelmet a pusztai vércséhez való hasonlatosságával, a ragadozó állatokra emlékeztető soványságával s öntudatos járásával, mely látszólag ugyan sima és nyugodt, belsőleg azonban izgatott és éber volt, mint annak a ragadozó madárnak a repülése, a melyre emlékeztetett.

Mikor a meztlábás munkások egyik csoportjához ért, mely egy csomó szeneskosár árnyékában huzódott volt meg, fölkelte közülük egy szikár, fiatal suhancz, buta s piros foltokkal elborított arczczal és össze-vissza karmolt nyakkal, melyet nyilván csak nem régen döngettek el alaposan. Fölkelte és Cselkashoz lépve halkán odaszólt neki:

- A tengerészek raktárából eltűnt két göngyöleg... Keresik. Hallod-e, Griska?

- Nos? - kérdezte Cselkas, a szemeivel nyugodtan végigmérve őt.

- Mit nos? Keresik. Semmi több.

- Talán bizony utánam kérdezősködtek, hogy segítsek nekik keresni?

Csipős mosolylyal nézett az önkéntes hajóraj raktárai felé.

- Ugyan eredj a pokolba!

Amaz hátat fordított neki.

- Hej, megállj csak! Ugyan ki a manó pingált így ki téged? Ugyancsak tönkresilányította az ábrázodat... Nem láttad itt valahol Miskát?

- Már régen nem láttam! - kiáltott amaz s visszament a czimboráihoz.

Cselkas tovább ballagott és mindenki, mint jó ösmerőst, üdvözölte őt. De ő, a ki mindig vidám és csipkedő szokott lenni, ma nyilván bal lábbal kelt föl s kurtán és élesen felelt a hozzáintézett kérdésekre.

Valahonnan az árugöngyölegek közül egy sötétzöld, poros és katonásan kihuzott pénzügyőr került elő. Kihívó állásba vágta magát s bal kezével a dákosához kapva, a jobbal meg iparkodva galléron fogni őt, utját állta Cselkasnak.

- Megállj! Hova mégy?

Cselkas egy lépést hátrált és szárazon elmosolyodva fölpillantott rá.

A jólelkűen ravasz és pirosarczu őr iparkodott fenyegető pofát vágni, felfujta, kigömbölyítette az arczát, rángatta a szemöldökeit, kimeresztette a szemeit s igazán rettentően nevetséges volt.

- Hányszor megmondtam már, hogy ne merészelj a kikötőben ögyelegni, mert összetöröm a bordáidat! És már megint itt vagy! - kiáltott rá fenyegető hangon.

- Adj' Isten, Szemjonics! Beh rég láttuk egymást, - üdvözölte Cselkas nyugodtan s kezet nyújtott neki.

- Bár soh'se látnálak! Eredj, eredj!...

De azért Szemjonics mégis megszorította a feléje nyújtott kezet.

- Ugyan mondjad csak, - folytatta Cselkas, barátságosan megrázva Szemjonics kezét, melyet ki nem eresztett volna erőteljes ujjai közül, - nem láttad valahol Miskát?

- Miféle Miskát? Nem ösmerek én semmiféle Miskát! Eredj innen, azt mondom, mert ha a raktárbeliek meglátnak...

- Azt a vöröset, a kivel legutóbb a „Kosztromá”-n együtt dolgoztam? - erősködött Cselkas.

- Mondd inkább úgy, hogy a kivel együtt szoktál lopkodni! A te Miskádat bizony kórházba vitték, összezuzta a lábát valami vasruddal. Eridj innen, ha mondom, a mig szépen kérlek, mert különben nyakoncsiplek!...

- No lám! És még azt mondd, hogy nem ösmered Miskát... Lám, hogy ösmered. De miért vagy olyan haragos, Szemjonics?...

- Azt mondom, Griska, ne sokat beszélj, hanem eredj innen!...

Az őr elkezdett haragudni s félre pislogva megpróbálta a kezét Cselkas erős markából kiszabadítani. Cselkas nyugodtan nézett rá sűrű szemöldökei alól s a kezét még mindig nem bocsátva el, a bajusza alatt mosolyogva így folytatta:

- Ugyan kérlek ne sietess. Előbb jól kibeszélem magamat veled, aztán amugy is elmegyek. Mondd csak hát, hogy vagy?... a feleséged, a gyermekeid egészségesek? - Gonoszul pislogott a szemeivel s gunyosan mosolyogva, a fogait vicsorítva, hozzátette: - Már régóta készülök hozzátok, de lásd, sohase jutok hozzá... mert mindig iszom...

- No, no, csak hadd el!... Ne tréfálj te ördögös ficzko! Én igazán... Talán csak nem akarsz már a házakban meg az utcán is rabolni kezdeni?

- Ugyan már miért akarnék? 'sz untig elég akad itten akár mind a kettőnknek is. Istenemre mondom, Szemjonics, untig elég! Hallod-e, már megint eltűntetted két göngyöleget... Vigyázz, Szemjonics, légy óvatosabb! Rajta ne csipjenek valahogy!...

Szemjonics, Cselkas szemtelensége által fölingerelve, egész testében remegett és köpködve próbált valamit motyogni. Cselkas eleresztette a kezét és hosszú lábaival nyugodtan ballagott vissza a kikötő kapuja felé. Az őr éktelenül szitkozódva ment utána.

Cselkas egészen fölvidult; a fogai közt halkán füttyörészve s kezeit a nadrágja zsebébe mélyesztve, a szabad ember lassu lépteivel mendegélt előre, maró élczeket és tréfákat szórva jobbra-balra. A többiek hasonlókat kiabáltak utána.

- Látod, Griska, hogy vigyáz te rád a hatóság! - kiáltott rá valaki a munkások közül, a kik már megebédeltek s most a földön heverészve pihentek.

- Mezitláb vagyok, hát Szemjonics a nyomomban jár, nehogy megsértsem valamiben a lábamat, - felelt Cselkas.

Elérkeztek a kapuhoz. Két katona megtapogatta Cselkast és könnyedén kituszkolta őt az utczára.

- Be ne ereszszétek többet! - kiáltott rájuk Szemjonics, benmaradván a kikötő udvarában.

Cselkas keresztülment az uton és a korcsma ajtajával szemben leült egy karóra. A kikötő kapujából dübörögve özönlött ki a megrakott talyigák végtelen sora. Velük szemben jöttek az üres talyigák, a melyekre minden oldalról fölkapaszkodtak a munkások. A kikötő éktelen zsvajt, maró port ontott magából és szinte megrázkódtatta a földet.

Cselkas hozzá lévén szokva ehez az örült zürzavarhoz s a Szemjonicscsal lefolyt jeleneten föl-buzdulva, pompásan érezte magát. Gazdag zsákmány mosolygott rá, mely nem sok munkát, de annál több ügyességet kívánt. Meg volt győződve róla, hogy ebben a tekintetben helyt fog állani és szemeit hunyorgatva már előre arról ábrándozott, hogy holnap reggel, a mikor már minden el lesz intézve, a bankókkal a zsebében mekkorát fog mulatni... Aztán eszébe jutott a czimborája, Miska, a kinek bizony nagy hasznát vehette volna az éjjel, ha szegény össze nem zuzza a lábát. Cselkas úgy magában szitkozódott, mert megfordult a fejében az is, hogy nélküle, Miska nélkül, tán nem is végezheti el a dolgot. Vajjon milyen is lesz az éjjel?... Fölnézett az égre és végig pislantott az utcán.

Vagy hat lépésnyire tőle, az utczaszél kövezetén, háttal egy karóhoz támaszkodva, ült egy fiatal suhancz, kékc sikos ingben, ugyanolyan nadrágban, rongyos czipőben és kopott, piros sipkában. Mellette hevert egy kis tarisznya s egy szénába gondosan becsavart és kötéllel körülkötött, nyeletlen sarló. A suhancz szélesvállu, szikár alak volt, napbarnított arczczal s nagy kék szemekkel, melyek bizalommal és jólelküen néztek Cselkasra.

Cselkas a fogait vicsoritotta, majd kiöltötte a nyelvét és rettenetes pofát vágva merően rászegezte kidülledt szemeit a suhanczra.

Ez eleinte meglepetve pislogott rá, de azután egyszerre elkaczagta magát és fölkiáltott: Milyen csudabogár! - és föl sem kelve, otrombán átkapaszkodott a Cselkas karójához, maga után vonszolva a porban a tarisznyáját és a sarlója fülét végigsurolva a kövezeten.

- Nos czimbora, úgy látszik, derekasan leszoptad magadat!... - fordult oda Cselkashoz, meg-ránczizgálva a nadrágszárát.

- Hát biz', te kölyök, megesett a dolog! - ösmerte be Cselkas nyiltan. Tetszett neki ez az egészséges, jólelkü suhancz, az ő gyermekesen derült tekintetével. - Kaszálásról jössz, vagy mi?

- No persze, hogy arról!... Lekaszáltam egy verstet és kerestem - egy garast! Rosszul megy a sorunk nagyon! Tömerdek az ember! Mikor a nép éhezik, leverik az árat... a ki kevesli, ne fogadja el. A Kubán mentén hatvan kopejket fizettek. Ez oszt' a valami... Annakelőtte, a mint beszélük, három, négy, sőt öt ezüst rubl volt a napszám!...

- Annakelőtte! Annakelőtte, ha csak végignéztek egy orosz emberen, fizettek érte neki három rublt. Lám én vagy tiz esztendővel ezelőtt ebből éltem. Egy-egy kozák faluba érve, csak annyit mondtam: orosz vagyok! - Tüstént végignéztek rajtam, megtapogattak, megcsodáltak és azt mondták: nesze három rubel! Még hozzá meg is etettek, meg is itattak. Szóval, éltem világomat!

A ficzkó Cselkast hallgatva, eleinte föltátotta a száját s kerek ábrázata bámuló lelkesedést fejezett ki, de később rájött, hogy ez a rongyos hazudik s a nyelvével csettintve elkaczagta magát. Cselkas megőrizte a komolyságát s a mosolyát a bajusza alá rejtette.

- Bolond, úgy beszélsz, mintha igazat mondanál, én meg hallgatom és elhiszem... Nem, istenemre, annakelőtte...

- Hát én mit beszélek? Hiszen én is csak azt mondom, hogy annakelőtte...

- Ugyan menj már!... - szólt a ficzkó a kezeivel intve. - Mi vagy te, csizmadia vagy tán szabó... vagy mi?

- Én? - kérdezte Cselkas és rövid gondolkodás után így szólt: - Halász vagyok...

- Halász! No lám! Hát aztán fogsz-e sok halat?...

- Miért éppen halat? Az itteni halászok nemcsak halakat fognak. Inkább vizbefultakat, ócska vasmacskákat, elsülyedt hajókat s több effélét! Külön horgaik vannak ehhez...

- Csak hazudjál, hazudjál!... Alkalmasint azok közül a halászok közül való vagy te, a kik imígyen énekelnek:

Ki-kivetjük mi a hálót
Künn a száraz partokon...

- Hát aztán láttál te már ilyeneket? - kérdezte Cselkas, gunyosan pislogva rá s elgondolta, hogy milyen buta is ez a derék legény.

- Nem, látni nem láttam! De hallottam...

- Nos és tetszenek te néked?

- Ezek? Miért ne!... Annyi bizonyos, hogy legények a talpukon, függetlenek és szabadok...

- Ugyan minek neked a szabadság?... Talán bizony szereted a szabadságot?

- Már hogy ne szeretném!? Mikor az ember a maga gazdája, megy, a hova tetszik, tesz, a mit akar... Hogyne szeretném! Mikor az embernek rendén van a szénája és nincsen kolonc a nyakán, - ez a fő dolog! Éljed világot, a hogy akarod, csak az Istenről ne feledkezzél meg...

Cselkas megvetően köpött egyet, abban hagyta a kérdezősködést és elfordult a suhancztól.

- Ime az én históriám, - szólott ez, hirtelen nekibuzdulva. Mikor az apám meghalt, kis gazdaság maradt reám, az anyám öreg volt, s a föld teljesen ki volt szipolyozva; mitévő legyek már most? Élni kell. De hogyan? Mit tudom én. Elmegyek tán vőnek valami jó házba. Pompás. Igen ám, ha mindjárt kiadnák a leány részét!... De nem, az ördögös após nem adja ám. S én meg majd törjem magamat hosszú időn, éveken át. Ugy ám! Pedig ha csak vagy másfél száz rubelt szerezhethék, tüstént lábraállanék és úgy félvállról azt mondanám Antipnak: kiadod a Márta részét? Nem? Nem is kell! Hál istennek más lány is van még a faluban. Így azután teljesen szabad, a magam ura volnék... Ugy ám! - A ficzkó fölsóhajtott. - De most nem vihetem semmire, hacsak el nem megyek vőnek. Azt gondoltam, elmegyek a Kubán mentére, összekapargatok vagy kétszáz rublt, s avval vége, ur vagyok!... De la-la! Leégtem. Most aztán elmehetek vőnek! Napszámba... Mert hát a magam gazdaságával nem boldogulok sehogy se! Hej jaj!...

A ficzkónak sehogy se izlett az, hogy vőnek menjen. Még az arcza is elsötétedett és elszomorodott erre a gondolatra. Nyugtalanul fészkelődött a földön, és fölriasztotta Cselkast a gondolataiból a melyekbe a szavaitól elmerült volt.

Cselkas úgy érezte, hogy már nem igen van kedve vele beszélgetni, de azért még megkérdezte tőle:

- Hát most hova mégy?

- Hova megyek? Hát természetesen, hogy haza.

- Honnan tudjam én azt, lehet, hogy Törökországba készülsz...

- Törökországba! - ismételte elnyujtva a ficzkó. - Ugyan hát ki menne oda az igazhitűek közül? No ezt ugyan eltaláltad!...

- Nagy bolond vagy ám te! - sóhajtott föl Cselkas, és megint elfordult tőle, ezuttal tisztán érezvén, hogy nincs kedve hozzá, többé akár csak egy szót is vesztegetni reá. Ez az egészséges, falusi suhancz valami furcsa érzést keltett életre benne...

Valami homályos, lassan érlelődő, boszus érzés gyülemlett meg valahol a lelke mélyén és megakadályozta abban, hogy jól átgondolja mindazt, a mit ezen az éjjelen tennie kell.

A megpirongatott ficzkó halkan mormogott valamit, időnkint ferde pillantásokat vetve Cselkasra. Furcsán megpuffadtak az orczái, kinyílott a szája és összehuzott szemei nagyon is gyakran és különösen pislogtak. Nyilván nem számított rá, hogy evvel a bajuszos csavargóval folytatott beszélgetése ilyen gyors és sérelmes véget ér.

Cselkas rá se hederített tovább. A karón ülve, meztelen, mocskos sarkával a taktust ütötte rajta s gondolatokba merülve fütyörészett.

A ficzkó szeretett volna leszámolni vele.

- Héj, te halász! Gyakran leszoktad így szopni magadat? - szólalt meg, de ugyanabban a pillanatban a halász hirtelen odafordult hozzá és megkérdezte tőle:

- Ide hallgass, te kölyök! Akarsz-e ma éjjel együtt dolgozni velem? Hm? Mondd, szaporán!

- Dolgozni,... de mit? - kérdezte a ficzkó bizalmatlanul.

- Hát mit!... Azt, a mivel megbizlak... Halászni megyünk. Te evezni fogsz...

- Ugy... Miért ne? Semmi kifogásom. Végre is, dolgozhatik is az ember. Csak aztán bele ne kerüljek veled valamibe. Nagy kópé vagy ám te... és kissé homályosan beszélsz.

Cselkas valami szorongás féjét érzett a mellében s halkan, hideg gunynyal így szólt:

- Te meg ne fecsegj olyanról, a mihez nem értesz. Majd kilyukasztom a kobakodat s egyszeriben világos lesz benne...

Fölugrott a karóról, balkezével megpödörte a bajuszát, a jobbikat meg izmos és aczélos ökölbe szoritotta s rápislantott a suhanczra.

Ez megijedt. Gyorsan körülnézett és félénken pislogva szintén fölugrott a földről. Szemeikkel egymást méregetve, elhallgattak.

- Nos? - kérdezte Cselkas szigoruan. Fölfortyant és szinte reszketett attól a sérelemtől, melyet ez a tejfölös-száju tinócska ejtett rajta, a kit már kezdettől fogva megvetett, most pedig egyszerre gyűlölt, azért, hogy olyan egészséges napbarnított az arcza, olyan tiszta kékek a szemei, hogy olyan erősek a kezei, azért, hogy van valahol egy faluja s benne egy háza, azért, hogy őt vejeül hívja meg egy jómódu paraszt, egész mult és jövőendő életéért, de leginkább azért, hogy ő, ez a hozzá képest gyermek, szeretni merészeli a szabadságot, a melynek nem is ösmeri a becsét, s a melyre semmi szüksége sincsen. Mindig kellemetlen látni azt, hogy valaki, a kit az ember magamagánál rosszabbnak és alábbvalónak tart, ugyanazt szereti vagy gyűlöli, és ezáltal az emberhez hasonlóvá kezd lenni.

A suhancz fölnézett Cselkasra és gazdájának érezte őt.

- De hiszen én, - szólalt meg, - kész vagyok... Örülök. Hiszen amugy is munkát keresek. Az nekem teljesen mindegy, hogy kinek dolgozom, neked-e vagy másnak. Csak azért szóltam, mert te bizony nem igen hasonlitasz igazán dolgos emberhez... nagyon is elzüllött vagy hozzá. De hát tudom, hogy ez bárkivel is megeshetik. Hányszor láttam én már részeg embert! De hányszor!... s nem csak olyant ám, mint te.

- No jó, jó! Tehát megegyeztünk? - kérdezte most már szelidebben Cselkas.

- Velem? Hogyne!... kész örömmel! Csak mondd meg a bért.

- A bér én nálam a munkától függ. A milyen lesz a munka. Vagyis a milyen lesz a fogás... Vagy öt rublt kaphatsz. Megértetted?

De most a pénzkérdéshez jutottak és ebben a paraszt pontos akart lenni és éppen olyan pontosságot kívánt a leendő gazdájától is. Ujra föllobbant benne a gyanu és a bizalmatlanság.

- Ez nekem pajtás nem elég! Tudod, jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok...

Cselkas egyszeriben beleélte magát a szerepébe:

- Ne beszélj, várj! Gyerünk a korcsmába!

Elindultak végig az utczán, Cselkas a gazda fontoskodó ábrázatával, a bajuszát pödörgetve, a suhancz pedig olyan kifejezéssel, mely elárulta, hogy örömmel kész magát alárendelni, de azért mégis tele van bizalmatlansággal és félelemmel.

- Hogy is hívják téged? - kérdezte Cselkas.

- Gavrilának! - felelt a ficzkó.

Mikor beléptek a piszkos és füstös korcsmába, Cselkas egyenesen a söntéshez lépve, a törzs-vendég bizalmas hangján pálinkát, csit, sültet és teát rendelt, s mindezt föl sorolván, kurtán odaszólt a legénynek: „irja föl”, mire az némán bólintott a fejével. Erre Gavrilá egyszeriben megtelt tisztelettel a gazdája iránt, a kinek csavargó külseje ellenére is ekkora hitele van.

- Most előbb eszünk egyet, azután megbeszéljük a dolgot. Maradj csak itt, én elmegyek valahová.

Elment. Gavrilá körül nézett. A korcsma nyirkos és sötét pinczében volt és égetett pálinka, dohányfüst, szurok és még valami egyéb éles és fojtó szaga terjengett benne körülötte. Gavrilával szemben a másik asztalnál egy szénportól és szuroktól piszkos, vörös szakállu, matróruhába öltözött részeg ember ült. Ez minduntalan csuklott és valami, majd rettenetesen sziszegő, majd torokhangokból álló szakgatott szavu nótát dudolt. Nyilván nem volt orosz.

Mögötte két napbarnított arczu, fekete haju és rongyos oláh ember gunyasztott és borizü hangon szintén valami nótát bömbölt.

Azután még néhány alak bontakozott ki a homályból, a kik mind rongyosak, részegek, nyugtalanok és lármások voltak...

Gavrilá félni kezdett ott egymagában. Szerette volna, ha a gazdája mielőbb visszatér. E közben a korcsmai zaj teljesen összefolyt, és olyan volt, mintha valami óriás állat adná ki magából, mely száz meg száz különféle hangra képes s mely ingerülten és vakon próbál kitörni ebből a kőoduból, de sehogy se találja meg az utat kifelé... Gavrilá érezte, a mint valami részegítő és nyomasztó érzés járta át a testét, a mitől elkezdett szédülni a feje, elhomályosultak a korcsmában ijedten és kíváncsian idestova révedező szemei...

Visszajött Cselkas, és közben beszélgetve, elkezdtek enni és inni. Gavriła már a harmadik pohárkától becsipett. Egészen fölvidult és mindenáron valami kellemeset akart mondani a gazdájának, ennek a pompás ficzkónak, a ki olyan finoman megvendégelte őt. De a szavak, melyek egész hullámokban torlódtak össze a torkában, valahogyan nem tudtak a nyelvére jönni, mely hirtelen olyan nehézé lett.

Cselkas ránézett és gunyosan elmosolyodva így szólt:

- Becsiptél!... eh, te mamlasz!... őt pohárkától!... ugyan hogy fogsz hát most dolgozni?...

- Pajtás! - dadogta Gavriła. - Soh'se félj! Én tisztellek téged!... Akarom mondani... Hadd csókoljalak hát meg!... Hm?...

- No, no!... Nesze, igyál no még!

Gavriła ivott és végre annyira jutott, hogy minden, egyenletesen és hullámzatosan elkezdett mozogni a szemei előtt. Ez annyira kellemetlen volt, hogy rosszul is lett tőle. Az arcán bamba lelkesedés ömlött el. A mint megpróbált mondani valamit, az ajkai furcsán vonaglottak, mire elkezdett ordítani. Cselkas mintha fontolgotott volna valamit, merően nézett rá, s most már bár mosolyogva, de boszusan és komolyan pödörgette a bajuszát.

A részegség zürzavaros lármája tombolt a korcsmában. A vörös matróz az asztalra könyökölve aludt.

- No most gyerünk! - mondotta Cselkas és fölállt.

Gavriła megpróbált fölkelni, de nem birt és keményen szitkozódva a részeg emberek esztelen kaczagásában tört ki.

- No ez sikerült! - mormogta Cselkas és újra leült vele szemben az asztalhoz.

Gavriła folyton kaczagott, buta szemekkel bámulva a gazdájára. Ez meg merően, fürkészően és eltűnődve nézett rá. Maga előtt látott egy embert, a kinek az élete az ő farkas-körmei közé került. Érezte, hogy csinálhat vele a mit akar. Urnak érezvén magát fölötte, élvezte ezt az érzést és elgondolta, hogy ez a suhancz sohasem fogja kiinni azt a kelyhet, a melyet a sors neki, Cselkasnak, juttatott... S irigyelte és sajnálta ezt a fiatal életet, mosolygott rajta, és szinte elkeseredett attól a gondolattól, hogy esetleg még ezután is kerülhet olyan kezekbe, mint az övéi... S végre is mindezek az érzések valami apai és gazdai érzésben olvadtak össze benne. Sajnálta ezt a suhanczot és mégis szüksége volt rá. Erre megfogta Gavrilát a hóna alatt s hátulról a térdeivel taszigálva őt, kivezette a korcsma udvarára, a hol letette, egy farakás tövébe, odakuporodott mellé és rágyujtott a pipájára. Gavriła még kissé fészkelődött, nyöszörgött, aztán elaludt.

II.

- Nos, készen vagy? - kérdezte Cselkas halkán Gavrilától, a ki az evezőkkel bibelődött.

- Tüstént! Az evezőszög kissé inog, szabad ráütni az evezővel?

- Nem nem! Csak semmi zajt! Szorítsd csak oda jól a kezeddél, megmarad tán úgy is.

Mindketten mélységes csöndben babráltak a ladikkal, mely oda volt kötve a tölgyfa-dongával megrakott vitorlásbárkák, és a félig már kiürített, félig azonban még pálmafákkal, szantálfával és hatalmas cyprus-tuskókkal megrakott nagy török nyilcsónakok egész rajából egyiknek a farához.

Az éj sötét volt, az égen czafrangos felhők sűrű rétegei usztak s a tenger csöndes, fekete és sűrű volt, mint az olaj. Nedves és sós zamat áradt szét belőle s halkan csobogott, a mint oda-csapódott a bárkákhoz, a parthoz és alig érezhetően himbálta Cselkas ladikját. A part és a tenger közt nagy területen sötét hajóorrok feketéllettek s belefurták az égbe hegyes árboczai-
kat, melyeken különféle színű lámpák imbolyogtak. A lámpák fénye visszatükröződött a ten-
gerben, mely tele volt szórva sárgás foltokkal Ezek a foltok szépen remegtek puha, szürkés-
fekete s hatalmasan és egyenletesen lélekző, bársonyos keblén. A tenger egészséges és mély
álomba merült, mint a napközben elfáradt munkás.

- Mehetünk! - mondotta Gavrila és leeresztette az evezőket a vízbe.

- Igen! - Cselkas a kormánylapát erőteljes lökéseivel kivitte a ladikot a bárkák közt imbolygó
vízre, melyen némán siklott tova, s körülötte az evezők egyenletes csapásai alatt kékes, fosz-
foros fényben csillogott a víz. Ennek a csillogásnak hosszú sávja lágyan rezegve kigyózott a
ladik fara után.

- Nos, mit csinál a fejed? Fáj még? - kérdezte Cselkas gyöngéden.

- De még mennyire! Ugy döng mint a vas... Mindjárt megnedvesitem egy kisé.

- Ugyan minek? Inkább belülről nedvesítsd meg, attól hamarabb magadhoz térsz - s
felényujtotta a butykosát.

- Vajjon? Áldaná meg az isten!...

Halk kotyogás hallatszott.

- Nos! Izlik?... De elég lesz ám! - szólott Cselkas.

A ladik újra megindult, zajtalanul és könnyedén forgolódva a bárkák közt. Egyszerre ki-
szabadult a bárkák tömegéből és föltárult előttük a végtelen, a hatalmas, a ragyogó tenger,
mely lágyan elpöngött a kéklő messzeségben, a hol pelyhesen sárgásszegélyű kékes-lila, majd
tengerzöldszinű, majd ismét ólmosan szürke felhők szálltak föl belőle, melyek nehéz, nyo-
masztó, szívet-lelket szorongató árnyékokat vetettek rá. Lassan huzódtak tova egyik a másik
után s majd egymásba olvadva, majd egymást elhagyva, saját magukat elnyelve s újabb
hatalmas és komor körvonalakban előbukkanva egyre változtatták az alakjukat és a színüket...
Volt valami félelmes a lelketlen tömegeknek ebben a lassu vonulásában. Ugy tetszett, hogy
ott a tenger szélén végtelenül sokan vannak s hogy örökké ilyen egykedvűen fognak ott usz-
kálni az égen s nem fogják neki többé soha megengedni, hogy aranyos szemeknek, az ábrán-
dosan ragyogó s az embereket, - a kiknek ragyogásuk oly drága, szent és tiszta, - magasztos
vágyakra ösztönző csillagoknak millióival rá mosolyogjon a szunnyadó tengerre.

- Ugye-e, hogy gyönyörű a tenger? - kérdezte Cselkas.

- Megjárja! De félelmes nagyon, - felelt Gavrila erőteljesen és egyenletesen csapkodva az
evezőkkel. A víz alig hallhatóan csobogott a hosszú evezők csapásai alatt és állandóan abban
a meleg és kékes fényben csillogott.

- Félelmes! Micsoda tökfilkó - mormogta Cselkas gunyosan.

Ő, a cynikus tolvaj, szerette a tengert. Az ő, benyomásokra éhes, pezsgő és ideges természete
soha se tudott betelni ennek a sötét, határtalan, szabad és hatalmas végtelenségnek a
csodálatával. S bántotta őt, hogy ilyen választ kapott a kérdésére annak a szépségéről, a mit
annyira szeretett. A kormánytól ülve erőteljesen hasogatta a vizet az evezőjével és nyugodtan
nézett maga elé, telve vágygyal, minél hosszabb ideig és minél messzebbre menni ezen a
bársonyos pusztaságon.

A tengeren mindig valami széles és meleg érzés támadt benne, mely egész lelkét átölelte és némileg megtisztította őt életének a szennyétől. Ezt sokra becsülte és szerette magát jobbnak látni ott a víz és az ég között, a hol az életre vonatkozó gondolatok és maga az élet is elvesztették úgy az élüket, mint a becsüket. Éjjelenként a tenger álmos lélekzésének a halk moraja siklik végig a vizen, ez a megfoghatatlan hang nyugodalmat áraszt az ember lelkére és gonosz hajlandóságait szeliden elfojtva, fönséges ábrándokat kelt életre benne...

- De hát hol vannak a halász-eszközök? Hm? - kérdezte egyszerre Gavrila s nyugtalanul nézett körül.

Cselkas összerezte.

- A halász eszközök? Itt vannak nálam a kormánynál.

- Ugyan mik azok? - kérdezte újra Gavrila gyanakvó hangon.

- Mik?... hát horgok és...

Egyszerre elszégyelte magát, hogy hazudjék ezelőtt a suhancz előtt és eltitkolja előtte tulajdonképpen szándékait, de meg sajnálta is azokat az érzéseket és gondolatokat, melyeknek a suhancz evvel a kérdésével szárnyukat szegte. Fölboszankodott. Egy jól ösmert égető érzés nyilalt át a torkán meg a mellén, és nyersen odaszólt Gavrilának:

- Te pedig maradj békével! Ne üsd az orrodát más ember dolgába. Evezni fogadtak meg, hát evezz. Ha pedig tovább járatod a szádat, rosszul jársz. Megértetted?...

A ladik egy pillanatra megingott és megállt. Az evezők bennmaradtak a vízben s nyomukban fölhabzott a víz, Gavrila meg nyugtalanul fészkelődött ott a padon.

- Evezz!

Durva káromkodás reszkettette meg a levegőt. Gavrila egyet rántott az evezőkön. A ladik mintha megszeppent volna, ideges rántásokkal gyorsan siklott tova, zajjal szeldelve a vizet.

- Egyenletesebben!

Cselkas, anélkül, hogy a kormánylapátot eleresztette volna, fölállott és szinte belefurta hideg tekintetét Gavrila sápadt és remegő arcába. A mint görnyedten kissé előrehajolt, olyan volt, mint az ugrásra kész macska. Hallani lehetett amint a fogait dühösen csikorgatta.

- Ki kiabál? - hallatszott a tenger felől egy durva kiáltás.

- Az ördögbe is, evezz hát!... csöndesebben azokkal az evezőkkel!... agyonverlek mint egy kutyát!... Evezz hát ha mondom!... Egy-kettő!... Csak merj mukkanni!... Széttéplek! - sziszegte Cselkas.

- Édes, jó szüz-anyám - suttogta Gavrila, a rémülettől és az erőlködéstől remegve.

A ladik simán megfordult és visszament a kikötőbe, a hol a különféle színű lámpák tarka csoportja közepette karcsu árbocok meredtek az ég felé.

- Hejh! Ki ordít? - hallatszott újra.

Most a hang már messzebről jött, mint, első ízben. Cselkas megnyugodott.

- Hiszen magad ordítsz pajtás! - mondotta Cselkas, s újra odafordult Gavrilához, a ki még mindig imákat rebegett: - No czimborám szerencséd van! Ha azok a czudarok utánunk eredtek volna, akkor már véged lenne... Hallod? Tüstént odalöktelek volna... a halaknak!...

Most, mikor Cselkas nyugodtan, sőt jólelkűen beszélt, Gavrila is, bár még mindig remegett a félelemtől, megszólalt:

- Hallod-e, bocsáss el engem! A Krisztusra kérlek, bocsáss el! Tedd ki a szűrőmet valahol! Jaj-jaj-jaj!... Elve-e-esztem!... Bocsáss el, ha istent ösmersz!! Ugyan hasznod mi van belőlem! Nem vagyok én ilyesmire való!... Nem értek én az ilyenekhez... Most először kerültem bele... Uram istenem! Hát csakugyan el kell vesznem! Hogy volt lelked így behálózni engem? Hm? Nem bánt a lelkiösmereted!?... Hogy megrontod a lelkemet!... Ilyen dolgokba belevinni ez embert...

- Miféle dolgokba? - kérdezte Cselkas nyersen. - Hm? Nos, miféle dolgokba? - Mulattatta őt a suhancz rémülete és valósággal élvezte Gavriila remegését, valamint azt a tudatot, hogy lám, milyen veszedelmes ember ő.

- Ilyen homályos dolgokba, pajtás... Bocsáss el, az istenre kérlek!... Mit érsz velem?... hm?

- Ugyan hallgass! Ha nem lett volna szükségem rád, nem fogadtalak volna meg. Értetted? - nos hát akkor hallgass!

- Uram istenem! - sóhajtott föl Gavriila zokogva.

- No, no, csak pityeregj nekem! - szólt rá Cselkas.

De Gavriila most már nem tudott erőt venni magán, s halkan zokogva sirt, szipákolt és fészkelődött a padon, de amellett nagy erővel és kétségbeesetten evezett. Ugy repült a ladik, mint a nyíl. Megint utjában állottak a hajók sötét teste, s a ladik megint mint a bugócsiga, úgy keringett a hajók közt ringó keskeny vizen.

- Hejh! Hallod-e te!? Ha valaki kérdezni találna tőled valamit, hallgass ám, ha kedves az életed! Értetted?

- Hejh!... sóhajtott föl Gavriila reménytelenül, válaszképpen a szigorú parancsra és keserűen hozzátette: - Elveszttem én már ugyis!...

- Ne bögj már no! - suttogta felé Cselkas nyomatékosan.

Gavriila ettől a suttogástól teljesen elvesztette az eszét s a veszedelem hideg előérzetétől, szinte halálra vált. Hátradőlve, gépiesen eregette a vízbe az evezőket, majd kiemelte őket és egész idő alatt merően bámult maga elé.

A hullámok álmos moraja olyan komor és rettenetes volt. De ime itt a kikötő... Gránit falai mögül emberi hangok, a víz csobogása, énekszó és halk füttyentések hallatszanak.

- Megállj! - suttogta Cselkas. - Szedd be az evezőket! Támaszkodjál neki a kezeiddel a falnak! De csöndesebben, az ördögbe is!...

Gavriila a kezeivel nekitámaszkodott a sikos falnak, s lassan tolta előre a ladikot a fal mentén. A ladik, oldalával a falat ellepő mohát surolva, zajtalanul siklott tova.

- Megállj!... Ide az evezőkkel! Add ide már! Hát az utleveled hol van? A tarisznyádban? Ide avval a tarisznyával! Add már ide szaporán, ha mondom! Ezt csak azért, hogy kereket ne oldj... Most azután itt maradsz. Evezők nélkül még valahogyan elillanhatnál, de az utleveled nélkül bajosan. Itt várj reám! De vigyázz, meg se mukkanj, mert különben megfűrösztlek!...

Erre Cselkas valamiben megfogózva egyszerre fölemelkedett a levegőbe és eltűnt a fal mögött.

Gavriila összerezett... Mindez olyan gyorsan történt. Érezte, amint lefoszlott róla az az átkozott szorongás, az a nyomasztó rémület, melyet ennek a sovány, bajuszos tolvajnak a jelenlétében érzett... De most azután el innen!... Szabadon föllélekzett és körülnézett. Balra tőle, mint valami elhagyott és üres koporsó, egy árbóczytalan sötét tömeg meredt az égnek... A hullámok minden csobbanására, mély fohászhoz hasonló tompa hangot adott az oldala.

Jobbra, mint valami hideg és otromba kigyó, a móló nyirkos kőfala huzódott végig. Mögötte szintén fekete hajóorrok sötétlettek, előtte pedig a fal és az árbóczytalan koporsó között a puszta és néma tenger látszott, a mely fölött sötét fellegek lebegtek. Otromba, nehéz tömegben lassan usztak tova, és szinte agyonnyomták az embert félelmes sulyukkal. Minden fekete, hideg és véstjósító volt. Gavrilán erőt vett a rémület. És ez a rémület, százszorta rosszabb volt annál, melyet Cselkas jelenlétében érzett; erőteljes öleléssel fogta át Gavrilát keblét, szepegő gombolyaggá gyúrta össze őt, és valósággal odaszoritotta a ladik padkájához...

Köröskörül csendes volt minden, a tenger sóhajtásán kívül más hang nem volt hallható és úgy rémlett, hogy ez a némaság egyszerre majd valami rettenetes, valami irtóztató megrázkodtatásban tör ki, valami olyasban, a mi fenekéstől fölforgatja a tengert, széttépi az égen a fellegek nehézkes nyáját és kidobja a tengerre mindezeket a hajókat. A felhők époly lassan és unalmasan uszkáltak az égen mint azelőtt, de mind nagyobb és nagyobb számmal szálltak föl a tengerből, s az égre nézve, azt hihette volna az ember, hogy az is tenger, csak hogy háborgó tenger, mely sötéten borul rá arra a másakra, mely álmos, nyugodt és sima. Olyanok voltak ezek a felhők, mint a hullámok, melyek rojtos, szürke tarajukkal lefelé hömpölyögtek végig a földön...

Gavrilát valósággal lesújtotta ez a komor csöndesség és szépség, s úgy érezte, hogy, minél előbb látni szeretné a gazdáját. De mit is csinál olyan soká?... Lassan ment az idő, sokkal lassabban, mint a felhők az égen... S a csöndesség mind véstjósítóbbá lett... De im' a móló fala mögött csobogás, zaj és valami, a csoszogáshoz hasonló hang hallatszott. Gavrilát azt hitte, hogy tüstént meghal...

- Hejh! Alszol? Fogjad!... de óvatosan! - hallatszott Cselkas tompa hangja.

A falról valami koczkaformájú és nehéz jószág ereszkedett alá. Gavrilát átvette és letette a ladikba. Utána következett még egy, éppen olyan. Azután a fal mentén kinyújtózott Cselkas szálas alakja, valahonnan előkerültek az evezők is, Gavrilát lábaihoz odapottyant a tarisznyája, s Cselkas nehezen zihálva leült a kormányhoz.

Gavrilát félénken és örömteljesen elmosolyodott, amint ránézett.

- Kifáradtál? - kérdezte tőle.

- Hjah, anélkül nem megy! No most aztán evezz ám szaporán? Huzd meg ahogy bírod!... Eddig jól dolgoztál czimbora! A felén már tul vagyunk. Most még ha azoknak az ördögös ficzkóknak a szemeit elkerüljük, akkor megkapod a pénzedet, és mehetsz isten hírével a Masádhoz... csak van talán Masád? Ugy-e hogy van?

- Bizony nincsen! - Gavrilát minden erejét megfeszítette, s úgy dolgozott a mellével, mint valami fújtatóval, a karjaival meg, mintha érczrugók lettek volna benne. Csobogott a víz a ladik alatt és a kormány mögött az a kékes sáv most még szélesebb lett. Gavrilát egyszerre kiütött a verejték, de azért csak tovább evezett a hogy bírta. Miután ezen az egy éjszakán már kétizben kiállta azt a rettenetes félelmet, most harmadszorra még jobban reszketett tőle s csak egyetlen vágya volt: minél előbb tullenni ezen az átkozott munkán, partra jutni és menekülni ettől az embertől, mielőtt még csakugyan megöli, vagy börtönbe juttatja őt. Elhatározta, hogy nem beszél vele semmiről, nem mond ellent neki, megtesz mindent a mit csak kíván és ha sikerül neki, tőle szerencsésen megszabadulni úgy holnap hálaimeit mond Miklósnak, a csodátévőnek... Most is már majd hogy ki nem tört a lelkéből egy szenvedélyes fohász, de erőt vett magán, úgy szuszogott mint a kazán, de azért hallgatott és csak lopva vetett egy-egy pillantást Cselkasra.

Cselkas pedig, a milyen kiaszott és hosszú volt, kissé előrehajolva, repülésre kész madárhoz hasonlított, merően bámult maga elé sólyomszemeivel s hajlott orrával idegesen rángatózva, egyik kezével a kormánylapát nyelét tartotta, a másikkal meg a bajuszát pödörgette, mely minduntalan megrezzent attól a mosolytól, mely keskeny ajkait időnkint félrehuzta. Cselkas meg volt elégedve a sikerével, magával, s evvel a suhanczczal, a kire annyira ráijesztett s a ki valósággal a rabjává lett. Már előre élvezte a másnapra tervezett czéczót, most pedig gyönyörködött a maga erejében és ennek az üde és fiatal suhancznak a leigáztatásában. Elnézte, mennyire iparkodik, megsajnálta és kedve szottyant egy kis bátorságot önteni belé.

- Héjh! - szólalt meg halkán, mosolyogva. - Derekasan megszeppentél, mi?

- Baj is az! - sóhajtott föl Gavriła és krárogott egyet.

- Most azután már nem kell, hogy annyira neki feküdjél az evezőknek. Elég volt. Most még csak egy helyen kell átsiklanunk... Pihenj meg kissé...

Gavriła engedelmesen abbanhagyta az evezést, letörölte arczáról a verejtéket s megint lebocsátotta az evezőket a vízbe.

- Csak halkabban evez. Hogy a víz ne csacsogjon olyan hangosan. Csak a kapun kell még keresztülcsuszunk. Halkabban, halkabban... Mert ott nem igen ösmernek ám tréfát az emberek... Olyan lyukat lőnek a koponyádba, hogy meg se mukkansz.

A ladik most szinte zajtalanul siklott tova a vizen. Az evezőkről kékes cseppek hullottak a vízbe s ott, a hova estek egy darabig szintén kék foltocskák reszkettek. Mind sötétebb és némább lett az éjszaka. Most már az ég nem hasonlított a háborgó tengerhez, a felhők szétfoszlottak rajta s egyenletes és nehéz leplet borítottak rá, mely mélyen és mozdulatlanul ereszkedett le a víz fölé. A tenger még csöndesebb és még feketébb lett s még erősebb langyos és sós zamatot árasztott, de nem látszott többé olyan végtelennek, mint annakelőtte.

- Hejh, bárcsak megeredne az eső! - suttogta Cselkas. - Akkor mint valami függöny mögött, szépen keresztül siklanánk.

A ladiktól jobbra és balra, valamiféle épületek s mozdulatlan, komor és fekete bárkák emelkedtek ki a vízből. Az egyiken világosság derengett, valaki lámpával járt rajta ide s tova. A tenger a mint az oldalukat nyaldosta, halk és rimánkodó hangokat hallatott, ők pedig tompa és hideg viszhanggal feleltek, mintha csak pöröltek volna vele, nem akarván neki engedni valamiben.

- A vámhatár! - suttogta alig hallhatóan Cselkas.

Attól a perctől kezdve, hogy ráparancsolt, hogy evezzen lassabban, megint erőt vett Gavrilán a feszült várakozás. Egészen előrehajolt a homályban, s úgy tetszett neki, mintha nőne, tompa fájdalommal kinyultak a csontjai és az erei, egyetlen egy gondolattal terhes feje fájni kezdett, hátán összehúzódott a bőr, s a lábaiban apró, éles és hideg tüszurásokat érzett. A szemei kápráztak a homálytól, a melyből folyton várta, hogy egyszerre kikel valami, és reájuk kiált: „Megálljatok tolvajok!”

Most, mikor Cselkas odasugta neki: „a vámhatár!” Gavriła összerezsent: egy éles és perzselő gondolat villant át a fején, s úgy megfeszítette az idegeit, hogy szeretett volna fölordítani, és segítségért kiáltani... Már kinyitotta volt a száját s mellét kidüllesztve kissé föl is állt a padról, teleszivta magát levegővel, újra föltátotta a száját... de egyszerre úgy elfogta a rémület, mintha hurkot vetettek volna a nyakába, behunyta a szemeit és lefordult a padról.

...A ladik előtt, messze a szemhatáron egy óriási, tüzesen-kék kard emelkedett ki a tenger fekete vizéből, keresztülvágta az éj homályát, az élével végigsiklott a felhőkön s mint széles kék sáv feküdt rá a tenger keblére. Ráfeküdt és a csillogó kék sávon, addig láthatatlan, fekete,

néma s az éjjel gomolygó homályával elborított hajók bukkantak föl a szemhatáron. Ugy rémlett, mintha a vihar hatalmas ereje által elhódítva hosszú ideig lettek volna a tenger fenekén s most, a tengersizülte tüzes kard parancsára újra fölbukkantak volna onnan, hogy fölpillantsanak az égre és megnézzenek mindent, a mi a víz színe fölött van... A kötélzetük össze-vissza ölelte az árboczaikat és ágas-bogas hinárnak látszott, mely ezekkel a fekete óriásokkal együtt jött föl a fenékről, behálózva őket szövevényével. Azután újra fölemelkedett a tenger színéről ez a csodálatos kékes kard s a homályban ragyogva újra keresztülvágta az éjszakát s más irányban megint ráfeküdt a vízre. S ott, a hova feküdt, megint, addig láthatatlan hajók árnyai bukkantak föl.

Cselkas ladikja megállt és szinte habozva ringatózott a vizen. Gavriila a kezeivel eltakarva az arcát ott feküdt a ladik fenekén, Cselkas pedig az evezőjével piszkálta őt, s dühösen, de halkán sziszegte:

- Te bolond, hisz ez a vámörök gőzöse... Egy villamos lámpa az egész!... Kelj föl te tökfilkó! Tüstént rákeresztlik a fényt!... Tönkreteszed magadat is meg engem is!...

Végre, mikor egy, az előbbieknél erősebb ütés érte a hátát, Gavriila fölugrott s még mindig félve kinyitni a szemét, leült a padkára, tapogatózva megkereste az evezőket és elindította a ladikot.

- Csöndesebben! Tüstént agyonverlek! Csöndesebben, ha mondom!... Oh te tökfej, hogy vinne el az ördög!... Ugyan mitől is ijedtél meg annyira? Hallod-e, te kölyök! Egy lámpa meg egy tükör, - ennyi az egész. Csöndesebben azokkal az evezőkkel!... Hajtogatják azt a tükröt föl meg le, megvilágítják vele a tengert, hogy lássák, nem-e uszkálnak rajta olyanok, mint te meg én. Csempészeket szimatolnak. De bennünket ugyan aligha látnak meg, nagyon is tulmentek rajtunk. Ne félj hát ha mondom, nem látnak meg no! Mi már - Cselkas diadalmasan nézett körül, - tul vagyunk a veszedelmen! Thüh-ha!... Szerencséd van ám, te tökfilkó!...

Gavriila hallgatott és evezett s nehezen zihálva, lopva pislogott arra felé, a hol az a tüzes kard még mindig föl és le lóbálózott a levegőbe. Sehogy se tudta elhinni, hogy ez mindössze egy lámpa meg egy reflektor. Abban a hideg, kékes fényben, mely a tengert ezüstös lepelbe öltöztette, volt valami megfoghatatlan és Gavriila megint visszaesett az aggodalmas rémület hypnózisába. S megint valami kínos előérzet nehezedett a mellére. Ugy evezett, mint valami gép s mind jobban összehúzódott, mintha felülről várna valami csapást, s mintha minden vágy kihalt volna teljesen üres lelkéből. Ennek az éjszakának az izgalmi, úgy látszott minden emberi vonást kiöltek belőle.

Cselkas pedig újra diadalmaskodott: teljes volt a sikere!... A megrázkódtatásokhoz hozzászokott idegei már lecsillapodtak. A bajusza még meg-megrezzent s mohó tűz csillant föl a szemeiben. Pompásan érezte magát, a fogain át fütyörészett, teli tüdővel szivta magába a tenger párás levegőjét, körülnézett s mikor pillantása Gavrilára esett, jólelkű mosoly jelent meg az ajkán.

Szellő támadt, mely fölébresztette a tengert s apró hullámokat szántott rajta. A felhők mintha vékonyabbakká és áttetszőbbekké lettek volna, de azért az egész eget elborították. Ellenére annak, hogy a bár gyöngye, szellő, szabadon lengett a tenger fölött, a felhők mégis mozdulatlanok voltak s úgy látszott, mintha szürke és unalmas gondolatokba merültek volna.

- No czimborám, térj magadhoz! Ideje már! Olyan vagy ám, lásd, mintha kiszorították volna a bőrdőből a lelket s nem maradt volna más belőled, mint egy rakás csont! Czimborám no! Tul vagyunk már mindenben, hallod-e!...

Gavrilának jól esett az emberi hang, bárha Cselkastól eredt is.

- Hallom, - szólott halkán.

- Jó, jó!... Te nyám-nyám, te... Ülj hát ide a kormányhoz, majd evezek én... elfáradtál, gyere hát ide!

Gavrila gépiesen helyet cserélt vele. Mikor Cselkas a csere közben rápillantott az arczára és látta, reszkető lábain hogy ingadozik, még jobban megsajnálta a suhanczot. Megveregette a vállát.

- No, no, ne félj! Legalább szépen kerestél. Gazdagon megjutalmazlak. Ha akarsz, kaphatsz egy huszonötös bankót! hm?

- Nem... nem kell nekem semmi. Csak már künn volnánk a parton...

Cselkas intett a kezével, köpött egyet s hosszú kezeivel nagyokat rántva, elkezdett evezni.

A tenger fölébredt. Apró czafrangos szegélyü, hullámocskák libegtek rajta, egymásba ütköztek és finom tajtékká verődtek szét. A hab a mint szétolvadt, sistergett, és sóhajtozott s köröskörül megtelt a levegő a kellemes zajjal és csobogással.

- Nos hát, monddad csak, - szólalt meg Cselkas, - most elmegy a faludba, megházasodol, elkezdesz kapálni, szántani, vetni, a feleséged egyre-másra szüli majd a gyerekeket, úgy, hogy nem lesz mit ennetek; egész életedben huzhatod az igát... Mi hasznod lesz ebből?

- Hasznom! - szólta Gavrila félénken és remegve, - nincs itten...

Valahol a szellő átszakította a felhőket s a szakadáson keresztül kék égdarabok látszottak egy-egy halványan pislogó csillaggal. Ezek a csillagok, visszatükröződve a tengerben, hullámról-hullámra szöktek s hol eltűntek, hol megint fölcsillantak.

- Jobbra tarts! - mondotta Cselkas. - Nemsokára helyben leszünk! Ugy bizony! Végeztünk. Még pedig nagy dolgot végeztünk! Egy éjjelen - vagy félezer rublt kaparitottam össze! Nos, mit szólsz hozzá?

- Félezeret?! - kiáltott föl Gavrila hitetlenül, de a következő pillanatban már megszeppent s lábával a göngyölegek felé bökve, sietett megkérdezni: - Hát aztán ez itt miféle holmi?

- Ez, - selyem. Drága jószág. Ha teljes árban adhatná el az ember, megérne vagy ezer rublt. No de én olcsóbban adóm... Jó kis üzlet, mi?...

- No persze?... - szólta kérdőleg Gavrila. - Hejh, ha nekem is akadna! - sóhajtott föl, egyszeriben eszébejutván a falu, az ő szegényes gazdasága, nélkülözései, az édes anyja és mindaz a mi neki oly kedves és a mi oly messze van tőle s a miért tulajdonképpen elszegődött dolgozni és a miért ezen az éjszakán is úgy agyongyötörte magát. Az emlékeknek egész özöne fogta el őt. Eszébejutott az ő kis falucskája, mely a meredek hegyről lenyulik szint a folyóig s mely el van rejtve a nyárfák, fűzek, berkenyék és lószemszilvafák sűrű erdejében... Ezek az emlékek melegséggel árasztották el a lelkét és kissé fölbátorították. - Hejh; beh pompás volna!... sóhajtott föl szomoruan.

- Meghiszem azt... Azt gondolom, tüstént vasuton mennél haza... Hát még a lányok mennyire szeretnének otthon, de mennyire!... Megkapnád a melyiket akarod! Házat is építenél magadnak... azaz hogy, házra bizony nem igen futná belőle...

- Ugy biz' a... házra aligha futná belőle. Mifelénk nagyon drága ám a fa.

- Baj is az!/? Kijavíttatnád a régít. Hát lovaid, vannak-e?

- Lovaim? Van egy, de bizony már nagyon vén... az istenadta!

- Nos tehát vennél lovat is. Szép lovat! Aztán tehenet... birkát... mindenféle apró jószágot... Hm?

- Hadd el kérlek!... Oh bárcsak így volna! Én édes istenem! Ha ezt megérhetném!...

- Hát biz az szép élet volna... Mert ehez aztán már magam is értek. Nekem is megvolt valamikor az én fészkem... Az apám a legmódosabb emberek közül való volt a faluban...

Cselkas lassan evezett. A ladik könnyedén ringatózott az oldalát pajkosan nyaldosó hullámokon s alig-alig közeledett a tenger felé, melynek játéka mind csintalanabb és csintalanabb lett. A két ember, a hullámokon libegve ábrándozott és gondolatokba merülve nézett körül. Cselkas vezette rá Gavrilát a falujára, evvel akarván őt kissé bátorítani és lecsillapítani. Eleinte csak, úgy a bajusza alatt mosolyogva beszélt, de később, mikor felelgetett a mondasaira és eszébe hozta a paraszti élet öremeit, a melyekből ő már oly régen kikopott, megfélemedkezett a mosolyról s csak most vette észre, hogy lassankint mennyire fölbuzdult, s a helyett hogy ő kérdezte volna ki a suhanczot a falujáról, meg a körülményeiről, szinte észrevétlenül ő maga kezdett mesélni neki:

- A paraszti életben, barátocskám, a legfőbb: a szabadság! A magad ura vagy egészen. Megvan a házad, - ha nem is ér többet egy garasnál, - de mégis a tied. Megvan a földecskéd, - akár ha csak egy maroknyi is, - de a tiéd! Van tyukod a mi a tied, a tojás a tied, az alma a tied. Király vagy, a te földeden!... Azután az a szép rend... Reggel ha fölkelisz... ott van a munka, tavasszal ilyen, nyáron amolyan, ősszel meg télen, megint más milyen. Akármerre jársz, a magad házába térsz vissza. Az a melegség!... Az a békeség!... No ugy-e, hogy király vagy? Mi? - fejezte be Cselkas lelkesen a paraszti élet előnyeinek a felsorolását, miközben a velejáró kötelességekről bizony teljesen megfélemedkezett.

Gavrila kíváncsian nézett rá és maga is nekibuzdult. Ennek a beszélgetésnek az ideje alatt már el tudta felejteni, hogy kivel van dolga s egy éppen olyan parasztot látott maga előtt, a milyen ő maga, a ki több nemzedéknek a verejtékével örökre hozzá van növe a földhöz, a melyhez még gyermekkori emlékek is kötik, de a melytől önként vált meg s érzi is most magán ennek az elválásnak a büntetését.

- Hát biz ez barátocskám, mind igaz! De mennyire igaz! Nézd meg csak akár magadat, hogy föld nélkül mi vagy?... Hm?... A földet, - czimborám, - az ember nagyon soká nem felejt el, éppen úgy, mint az édes anyját!

Cselkas elgondolkodott... Már megint érezte a mellében azt a rettenetes szorongást, mely mindig olyankor jött rá, mikor valaki megsértette az önérzetét, - a fáradhatatlan és vakmerő csavargó önérzetét - különösen ha ez a valaki olyan volt, a kinek nem igen sok becse volt az ő szemeiben.

- No ugyan eljárt a szám! - kiáltott föl vadul; - s te még tán azt hitted, hogy mindezt komolyan mondom... No ahoz ugyan korábban kelj föl!

- Ejnye beh furcsa egy ember! - gondolta magában Gavrila, s megint megfélemedett. - Hát tán terólad beszéltem én? Ugyan kérlek, hiszen olyan mint te, nagyon sok van! Hejh beh sok is a szerencsétlen ember a világon... A roskadozó...

- Jer ide te fóka, evezni! - parancsolt rá Cselkas nyersen, valahogyan magábafojtva a szidalmaknak egész özönét, mely a torkát szorongatta.

Megint helyet cseréltek, miközben Cselkas, a mint a göngyölegeken keresztülhágott, különös vágyat érzett arra, hogy jót rugjon Gavrilán, akkorát, hogy beleforduljon tőle a vízbe, viszont azonban annyi ereje se volt, hogy a szemébe merjen nézni.

A rövid beszélgetés megszakadt, csakhogy most már a Gavrila hallgatásából is a falu illata áradt Cselkas felé... Eszébe jutott a mult, s meglepedkezett a kormányról is, úgy, hogy az ár megfordította a ladikot, mely elkezdett uszni a tenger felé. A hullámok, mintha megértették volna, hogy ez a ladik elvesztette a célta maga elől, mind magasabba dobálták, könnyedén játszottak vele, s kékes tűzben csillogtak az evezői alatt. Cselkas előtt pedig gyorsan száguldottak tova a mult képei, a messze mult képei, melyeket a tizenegy évi mezitlábas élet emlékeinek egész fala választott el a jelentől. Látta magát, mint gyermeket, látta a faluját, az édes anyját, egy piros arczu köpczös asszonyt, jóságos szürke szemével, látta az apját, egy vörösszakállu óriást, az ő szigoru arczával; látta magát mint völegényt, és látta a feleségét, a feketeszemü Anfisszát, telten, lágyan és vidáman... majd látta magát, mint délczeg gárdista katonát; aztán ujra az apját, már mint őszbevegyült és munkában meggörnyedt aggastyánt, meg az anyját, mint ránczosképü öregasszonyt, a mint a földön kuporgott; megjelent előtte az a kép is, mikor a falu népe őt a katonaságtól való visszatértekor fogadta; látta azt is, a mint az apja az egész falu előtt elbüszkélkedett az ő Grigorij-ével, az egészséges katonával, a délczeg legénynyel... Az emlékezet, a szerencsétleneknek ez az ostora, a multnak még a köveit is életrekelti, s még a valamikor fölhajtott méregpohárba is juttat egy csepp mézet... mindezt csak azért, hogy az embert hibáinak a belátására bírja, vele ezt a multat megszerettesse, s őt a jövőbe vetett reménységétől megfoszsza.

Cselkas ugy érezte, mintha az otthoni levegő csillapító és gyöngéd áramlata venné körül, mely magávalhozza ugy édes anyjának beczező szavait, mint haragos apjának komoly mondásait, ezenkívül sok elfeledett hangot, az anyaföldnek, melyről éppen most olvadt le a hó, melyet éppen most vetettek be, s melyet éppen most kezd elborítani a kikelt vetés smaragdzöld bársonya, nyirkos illatát... S lesujtottnak, elbukottnak, szánalmasnak és elhagyatottnak érezte magát, a ki örökre ki van szakitva és ki van dobva az életnek abból a rendjéből, a melyből az ereiben csörgedező vér egykor táplálkozott.

- Hejh! Hova megyünk hát tulajdonképpen? - kérdezte tőle Gavrila hirtelen.

Cselkas összerezzen, s a ragadozó állat aggodalmas pillantásával nézett körül.

- Lásd, az ördögbe is eltévedtünk?... No nem tesz semmit... Evezz csak jobban... Tüstént helyben leszünk.

- Elgondolkoztál kissé? - kérdezte Gavrila mosolyogva.

Cselkas fürkésző pillantást vetett rá. A suhancz teljesen magához tért; nyugodt volt és vidám, sőt mintha kissé diadalmaskodott is volna. Fiatal volt még nagyon s előtte állt még az egész élet. De nem tud róla semmit, - s ez baj! Cselkas ezektől a gondolatoktól még jobban elszomorodott, s Gavrila kérdésére mogorván így felelt:

- Elfáradtam... De meg nagyon is imbolygunk...

- Bizony, imbolygunk... Már most aztán nem lesz bajunk ezek miatt? - kérdezte Gavrila s lábaival a göngyölegek felé rugott.

- Nem, nem, légy nyugodt. Tüstént túl is adok rajtuk, s megkapom a pénzemet... De meg ám!...

- Ötszáz rubelt?

- Nem is ám kevesebbet...

- Ez aztán a pénz! Hejh, ha az enyém volna!... De le is számolnék vele!...

- A parasztságoddal?

- Szó se volna többé róla! Tüstént...

Gavrila elkezdett repülni az ábrándok szárnyain. Cselkas le volt sujtva. A bajusza lecsüggött, a jobb oldala, melyet beföcsöltek a hullámok, nedves volt, a szemei beesettek és minden fényüket elvesztették. Rendkívül nyomott és szánalmas benyomást tett. Mindazt, a mi eddig a ragadozó állatokra emlékeztetett benne, egyszerre elnyomta az a lehangolt tépelődés, mely még piszkos ingének a ránczaiból is kikandikált.

- Magam is alaposan elfáradtam... Át is fáztam...

- No tüstént megérkezünk... Ott ni...

Cselkas hirtelen megfordította a ladikot s nekiirányozta valami, a vízből kiálló fekete tömegnek.

Az ég újra teljesen beborult, s megeredt a szitáló, langyos eső, mely vidáman pötyögött, a mint ráhullott a hullámok tarajára.

- Megállj! Lassabban! - vezényelte Cselkas.

A ladik az orrával odaütődött egy bárkához.

- Talán bizony alusznak ezek az istentelenek? - mormogta Cselkas, a mint csáklójával belekapaszkodott néhány a bárkáról lecsüggő kötélbe. - A hágcsó sincs lebecsátva... Az eső is éppen most kezdte rá... nem tudott előbb jönni! Hejh, naplopók!... Halló, halló!...

- Cselkas van itt? - hallatszott felülről valami szelid mormogás.

- Ereszd már le azt a hágcsót!

- Kalimera, itt van Cselkas!

- Ereszted-e már le azt a hágcsót, te füstös ördög! - dühöngött Cselkas.

- Ejnye beh haragosan érkezett meg ma...

- Mássz föl no, Gavrila! - fordult oda Cselkas a czimborájához.

Egy perc alatt fönn voltak a fődélzetén, a hol három szakállas alak élénken tárgyalt valami különös, darabos nyelven, és belebámult Cselkasnak a ladikjába. A negyedik, a ki hosszú köpenybe volt burkolózva, odalépett hozzá, némán kezét nyújtott neki, és gyanakvó pillantást vetett Gavrilára.

- Holnap reggelre gondoskodjál a pénzről - szólt oda neki kurtán Cselkas. - Én meg elmegyek aludni. Gavrila, gyerünk. Akarsz tán enni?

- Inkább aludni - felelt Gavrila, és öt perc múlva már hatalmasan hortyogott a bárka piszkos odvában, Cselkas pedig, a ki ott ült mellette, s valakinek a csizmáit próbálgatta a lábára, boszusan és szomoruan fütyörészett a fogai közt. Aztán le se vetve lábáról a csizmát, oda nyújtózott Gavrila mellé, a feje alá dugta a kezét, és a bajuszát rángatva elkezdte bámulni a padmalyt.

Lágyan ringott a bárka az enyelgő hullámokon, valahol panaszos hangon megcsikordult valami fa, az eső szitálva hullott a fődélzetre s a hullámok fáradhatatlanul csobogtak a bárka oldalán... Mindez olyan szomorú volt, és olyanformán hangzott, mint egy anya altató dala, a ki nem igen bizik a fia boldogságában...

Cselkas a fogait vicsoritva fölemelte a fejét, körülnézett, és valamit dohogva megint lefeküdt... A mint szétterpesztette a lábait, olyan volt, mint egy nagy olló.

III.

Ő ébredt föl elsőnek, eleinte aggodalmasan nézett körül, de egyszeriben megnyugodott és rápillantott Gavrilára, a ki még aludt. Édesen hortyogott, és gyermekes, egészséges és napbarnított arcza álmában szélesen mosolygott valamin. Cselkas egyet sóhajtott és fölmászott a keskeny kötélhágcsón. Egy kis repedésen át egy darab ólomszinü ég pislogott le a bárka belsejébe. Világos volt, de azért ősziösen unalmasnak és szürkének látszott minden.

Cselkas vagy két óra mulva visszatért. Piros volt az arcza, bajusza nyalkán kipödörve s jószágosan vidám mosoly játszott az ajkán. Bőr nadrág, hosszuszáru, erős csizma, övvel átfogott zubbony volt rajta, s egészben véve valami vadászemberre hasonlított. Minden ruhája kopott volt, de erős, és rendkívül jól illett reá, a mennyiben csontos mivoltát eltakarva szélesebbé tette az alakját és szinte harcziás külsőt kölcsönzött neki.

- Héjh, tinócskám, kelj föl! - szólt a lábával megbökve Gavrilát.

Ez fölugrott és hirtelenében nem ösmerve meg őt, ijedten meresztette rá zavaros szemeit. Cselkas elkaczagta magát.

- Tyüh, micsoda figura! - kiáltott föl végre Gavrila, s elnevette magát. - Valóságos ur lett belőled!

- Hjah, nálunk az hamar megyen. Hanem te ugyancsak ijedős portéka vagy ám! Ej-ej? Ugyan hányszor készültél az éjjel meghalni? Hm! Mondd csak!

- De hiszen magad is beláthatod, most először kerültem ilyen dologba! És bizony, akár egész életemre megronthattam volna a lelkemet!

- De azért most már, akár még egyszer is eljönnél? Hm?

- Még egyszer?... Hát hiszen... hogy is mondjam csak? Mi hasznom lenne belőle?... Attól függ minden!

- Mi hasznod, hát mondjuk, két százas?

- Vagyis kétszáz rubl? Biz' az... meglehet...

- Ohó! Hátha a lelkedet megrontanád?...

- Hát, lehet tán... hogy nem is esnék baja! - szólt Gavrila mosolyogva. - Nem esnék baja... hanem emberré lennék egész életemre.

Cselkas derülten felkaczagott.

- Hadd el már! Elég a tréfából! Gyerünk ki most a partra... Készülj!

- Mit készüljek! Hiszen készen vagyok...

Megint ott ülnek a ladikban. Cselkas a kormánynál, Gavrila az evezőknél. Fölöttük a szürke, egyenletesen felhős ég, s csakugy játszik a ladikjukkal a zavarosan zöld tenger, nagy zajjal hányva őket idestova a még kis hullámokon, melyek vidáman szórják teli őket átlátszó, sós tajtékkal. Ott messze, a ladik orra előtt látszik a homokos part sárga szalagja, a fara mögött pedig elmarad a messzeségben a hömpölygő s itt, ott már rojtos habbal ékes hullámokkal fölszántott, szabad tenger. Ott a messzeségben, tömérdek hajó hányódik a tenger keblén, bal-felől meg az árbóczoknak egész erdeje s a város házainak fehér falai látszanak. Onnét tompán morajló zaj száll a tenger felé s szép és erőteljes zenévé olvad össze a habok csobogásával... S minderre hamvas homály leple borul rá, mely eltávolítja egymástól a tárgyakat...

- Estére lesz ám valami! - szólt Cselkas, fejével a tenger felé intve.

- Zivatar? - kérdezte Gavrila hatalmasan hasogatva evezőivel a hullámokat. Tetőtől talpig csurom viz volt a szél által fölkorbácsolt haboktól.

- Mhm! - erősítette Cselkas.

Gavrila fürkésző pillantást vetett rá.

- Nos hát, mennyit kaptál értük? - kérdezte végre, látva, hogy Cselkas nem igen hajlandó a társalgást elkezdni.

- Ehol van ni! - mondotta Cselkas s odatartott valamit, a mit a zsebéből vett ki.

Gavrila szivárványszínű százas bankókat látott a markában, a melyektől szinte földerült és szivárványos színben játszott körülötte minden.

- No lám!... Én meg azt hittem, hogy hazudtál!... Aztán mennyi is ez?

- Ötszáz negyven! Szép summa! Mi?

- Szép bizony! - suttogta Gavrila s mohó szemekkel bámulta a bankókat, melyek megint visszavándoroltak Cselkas zsebébe. - Hej, ha nékem ennyi pénzem volna! - sóhajtott föl szomoruan.

- De most aztán leisszuk magunkat, te kölyök! - kiáltott föl Cselkas kéjjel. - Van miből!... Soh'se félj, neked is kiadom ám a részedet... Negyven belőle a tiéd! Hm? Elég lesz-e? Ha akarsz, tüstént oda is adom?

- Ha te is úgy akarsz, ám legyen! Elfogadom!

Gavrila egész testében remegett a várakozástól és még valami homályos érzéstől, mely a lelkében vájkált.

- Ha-ha-ha!... Ördögös ficzkó vagy ám te! „Elfogadom!” Fogadd el, fogadd el czimbora, kérlek! Nagyon szépen kérlek, fogadd el! Hisz' azt se tudom, mitévő legyek ennyi pénzzel! Szabadíts meg hát tőle, fogjad, nesze!...

Cselkas néhány piros bankót nyújtott oda Gavrilának. Ez reszkető kézzel vette el tőle, eldobta az evezőket s bedugta a pénzt valahová az övébe, miközben nagy zajjal fujta ki magából a levegőt, mintha valami forró italt ivott volna. Cselkas gunyos mosolylyal nézte őt. Ekkorra már Gavrila megint fogta az evezőket s mintha félt volna valamitől, lesütött szemekkel idegesen és gyorsan evezett tovább. A vállai meg a fülei csak úgy reszkettek.

- Hanem kapzsi egy ficzkó vagy, az már igaz!... Nem szép dolog ám az... Egyébiránt, természetes... Paraszt vagy - mondotta Cselkas eltűnődve.

- Mi mindent is lehet pénzzel csinálni! - kiáltott föl Gavrila, egészen kipirulva a háborgó szenvedélytől. S szakgatottan, sietve, mintha csak üldözne volna a gondolatait és röptükben fogta volna el a szót, elkezdett beszélni a falusi életről pénzzel és pénz nélkül. Tisztelet, meglegedés, szabadság és vidámság!...

Cselkas figyelemmel, komoly arczczal és méléző szemekkel hallgatta őt. Időnkint elégtelen mosoly jelent meg az ajkán.

- Megérkeztünk! - szólt bele végre Cselkas Gavrila beszédébe.

Egy hullám fölkapta a ladikot és ügyesen kilökte a fövényre.

- No czimborám, most aztán vége. A ladikot ki kell hogy hozzuk, nehogy elusszék az árral. Majd eljönnek érte. Mi pedig most elválunk!... Innen mindössze vagy nyolcz verst a város. Te ugy-e megint visszamégy a városba? Hm?

Cselkas arcán még mindig ott ragyogott az a jólelkűen ravasz mosoly s egészben véve olyan ember benyomását tette, a ki valami rá nézve nagyon kellemes és Gavrilára nézve nagyon váratlan dolgon töri a fejét. Kezét a zsebébe mélyesztvén, elkezdett zörögni a bankókkal.

- Nem... én... nem megyek... Én... - Gavril nehezen zihált és látszott rajta, hogy küzd valamivel. A vágyaknak, a szavaknak, az érzéseknek, melyek kölcsönösen elnyelték egymást és mint a tűz, úgy égették őt, egészen raja háborgott benne.

Cselkas csodálkozva nézett rá.

- Ugyan min gyötrődöl? - kérdezte tőle.

- Semmin...

De e mellett hol elpirult, hol szürkére vált az arcza s ott vergődött egy helyben, majd rá akarta vetni magát Cselkasra, majd meg más vágyakkal küzdött, melyeket nehéz lett volna megvalósítania.

Cselkas valósággal elképpedt, a mint ezt az izgatott suhanczot nézte. Várta, vajjon hova fog kilyukadni a dolog.

Gavrilá valami furcsa, szinte zokogáshoz hasonló kaczagásban tört ki. A feje lecsüggött, úgy, hogy Cselkas nem láthatta az arcát, csak a fülei látszottak úgy homályosan, melyek hol kipiroltak, hol meg elsápadtak.

- Ugyan mi az ördög lelt! - szólt Cselkas a kezével intve. - Tán belémszeretted, vagy mi? Olyan vagy, mint egy szűz leány!... Vagy tán fáj az elválás tőlem? Hallod-e te kölyök! Beszélj hát, mert különben elmegyek!...

- Elmégy!?! - kiáltott föl Gavrilá hangosan.

A fővényes és pusztá part szinte megrezzent ettől a fölkiáltástól s a homoknak a tenger habjai által nyaldosott sárga hullámai, valósággal elkezdtek imbolyogni. Cselkas is összeresztett. Egyszerre Gavrilá felszökött a helyéről, odaugrott Cselkashoz, leborult előtte a földre, átkarolta a lábait és odahuzta őket magához. Cselkas megtántorodott, nehézkesen lerogyott a homokra s a fogait csikorgatva, ököibe szorított hosszú kezeivel, ingerülten hadonászott a levegőben. De nem volt lelke, hogy megüsse Gavrilát, a ki félénken és rimánkodva suttogeta:

- Galambocskám!... Add nekem... ezt a pénzt! Add nekem, a Krisztusra kérek!... Minek is az neked?... Hiszen egy éjjel... egy, egyetlen éjjel megszerzed... Nekem meg esztendők kellenek hozzá... Add nekem... imádkozni fogok érted mindig! Örökké... három templomban is... imádkozni fogok a lelked üdvösségeért!... Lásd, te szélnek eresztetted ezt a pénzt,... én meg földet vennék rajta! Add ide nékem! Ugyan mi az neked?... Vagy tán sok?... Hiszen egy éjszaka... és megint együtt van! Tégy egyszer jót velem! Hiszen te amugy is veszendő ember vagy... Letértél az utról... De én... Oh, add nékem azt a pénzt!

Cselkas megszeppenve, elcsodálkozva és boszusan ült ott a fővényen, hátraszegte a testét s a karjaival rátámaszkodott a homokra, ott ült, hallgatott és rettenetes szemeket meresztett arra a suhanczra, a ki belefurta fejét a lábai közé és suttogetva, zihálva folytatta rimánkodását. Végre ellökte őt magától, fölugrott és a zsebébe nyulva odalökte a százásokat Gavrilának.

- Nesze, te kutya! Zabálj! - kiáltott föl az izgatottságtól, a szánalomtól és a gyűlölettől reszkető hangon. S a mint odalökte neki azt a pénzt, valóságos hősnek érezte magát. Elszántság csillogott a szemeiben és egész alakján.

- Magam is többet akartam adni neked. Ellágyultam tegnap... mikor eszembe jutott a falu... Eh, - gondoltam magamban - segíték ezen a ficzkón. De vártam, vajjon mit fogsz cselekedni, kérsz-e még többet, vagy nem? És te... Te zsugori! Te koldus!... Hát szabad magadat pénz

miatt ennyire elgyötörni? Te bolond, te! Hejh, ti mohó ördögök, ti! Hogy meg tudtok feledkezni magatokról... Egy garasért készek vagytok eladni magatokat!... Hm?...

- Galambocskám!... Áldjon meg téged az isten! Hát ez most már mind az enyém...? Ezerek...! Most én... gazdag ember vagyok!... - nyöszörgött Gavrila elragadtatásában s begyürte a pénzt a zsebébe. - Oh te kedves, te!... Soha nem fogok rólad megfeledkezni!... Soha... Még a feleségemre, a gyermekeimre is ráparancsolok, hogy imádkozzanak érted!

Cselkas a mint örömteljes kitöréseit hallgatta s ránézett a kapzsiság elragadtatásától eltorzított arczára, úgy érezte, hogy ő a tolvaj, ő a korhely, soha se lesz ilyen kapzsivá, ilyen megalázkodóvá és soha se fog magáról ennyire megfeledkezni. Soha se lesz ilyen!... S ez az érzés, ez a gondolat, mely elszántságának és szabadságának a tudatával töltötte meg a lelkét, ez tartotta őt fönn Gavrila körül, ott a pusztá tengerparton.

- Boldoggá tettél engem! - kiáltott Gavrila s megfogva Cselkas kezét, elkezdte bökdösni vele az arcját.

Cselkas hallgatott és vicsoritotta a fogát, mint a farkas. Gavrilából csak úgy áradt a szó:

- Halld csak, hogy én hogyan gondolkoztam! Eljöttünk ide... én láttam a pénzt... gondoltam... eh, megragadom őt... egy ütés az evezővel... puff! a pénzt zsebrevágom, őt meg... bele a tengerbe... hm? Ugyan ki törődik vele?... Ha megtalálják is, aligha járnak utána, hogy ki és hogyan ölte meg ezt a... Hiszen nem olyan ember ő, a ki miatt érdemes volna zajt csapni!... Semmi szükség nincs rá itt a földön! Ugyan ki is kelne a védelmére? Lásd... így okoskodtam!... hm?

- Add ide azt a pénzt! - ordította Cselkas torkonragadva Gavrilat.

Gavrila vagy kétszer kisiklott a kezei közül, de erre Cselkas másik keze is, mint a kigyó, körülfogta a nyakát s a következő pillanatban Gavrila bambán kimeresztett szemekkel hevert a fövényen, kapkodott a kezeivel és kapálózott a lábaival. Cselkas egyenesen, szárazon, mohón állt ott, gonoszul vicsorgatta a fogait, maró kacagásban tört ki s a bajusza idegesen remegett szögletes és éles metszésű arczán. Egész életében még soha se érzett ilyen fájdalmat és soha még nem volt ennyire dühös.

- Nos hát, boldog vagy? - kérdezte mosolyogva Gavrilától s hátat fordítva neki elindult a város felé. De alig tett két lépést, mikor Gavrila, mint a macska fölugrott, féltérdre állott s teljes erővel egy kerek követ hajított Cselkasra, dühösen odakiáltva neki:

- Nesze!...

Cselkas egyet hörgött, kezével a tarkójához kapott, megtántorodott, odafordult Gavrilához és arczczal a homokba bukott. Gavrilában elhült a vér, a mint ránézett. Látta, hogy Cselkas megrázta a lábát, megpróbálta fölemelni a fejét és remegve elnyújtózott, mint a kifeszített hur. Erre Gavrila elkezdett futni arra, a hol zord, fekete felhők nehezedtek a ködös pusztaságra s a hol sötét volt. A hullámok, a mint kiszaladtak a homokra, összekeveredtek vele és halkán csobogva megint visszahömpölyögtek. Pezsgett a hab és csillogó vizport hintett szét a levegőben.

Megeredt az eső. Eleinte csak gyéren hullott, de csakhamar sűrű, nagy csöppekben ömlött alá az égből. A zuhogó csöppek vizszálakból egész hálót fontak, mely egyszerre eltakarta az egész pusztaságot és az egész tengert. Gavrila is eltűnt a háló mögött. Hosszu ideig nem látzott egyéb semmi, mint az eső, meg az a hosszú ember, a ki ott hevert a homokban. De im az esőből csakhamar megint előbukkant Gavrila; futott, szinte repült, mint a madár, odaszaladt Cselkashoz, lerogyott előtte és elkezdte hömpörgetni őt a földön. Keze meleg és piros nyálkába merült bele. Összerezent és sápadt, bamba arczczal hökkent vissza.

- Czimborám, kelj föl már! - suttogta Cselkas fülébe a szakadó esőben.

Cselkas magához tért, ellökte magától Gavrilát s rekedten hörögte:

- Menj innen... eredj!...

- Czimborám! Bocsáss meg... az ördög bujt belém - suttogta Gavrilá részketve és csókolgatta Cselkas kezét.

- Eredj... Takarodjál - hörögte amaz.

- Vedd le lelkemről ezt a bünt!... Drágám! Bocsáss meg!...

- Takarodjál, ha mondom!... Menj a pokolba! - kiáltott rá Cselkas és felült a homokban. Sápadt és dühös volt az arcza, s zavaros szemei minduntalan lecsukódtak, mintha minden áron aludni akart volna. - Mit akarsz még tőlem? Elvégezted a magadét, most menj! Pusztulj, ha mondom! - s meg akarta rugni a fájdalomtól megtört Gavrilát, de nem bírta; megint lerogyott volna, ha Gavrilá a vállait átkarolva fönn nem tartja. Cselkas arcza most egy vonalban volt a Gavriláéval. Mindketten sápadtak, szánalmasak és rettenetesek voltak.

- Pfuj! - szólt Cselkas és beleköpött a czimborája tágra nyitott szemeibe.

Ez nyugodtan letörölte az arczát és suttogta:

- Tégy velem, a mit akarsz... Nem szólok rá egy szót sem. Csak bocsáss meg, a Krisztusra kérlek!

- Te nyomorult féreg!... Hiszen még korhelykedni se tudsz! - kiáltott rá Cselkas megvetéssel, leszakított az ingéből egy darabot és olykor a fogait csikorgatva, némán kezdte bekötözni a fejét. - Elvetted a pénzt? - mormogta a fogai között.

- Nem vettem el czimborám! Nem is kell nekem!... hiszen csak bajt hozott reám!

Cselkas benyult a zubbonya zsebébe, kivett belőle egy csomó pénzt, egy százas bankót visszatevett, a többi meg mind oda lökte Gavrilának.

- Fogjad és aztán takarodjál!

- Nem kell, czimborám! Nem lehet! Bocsáss meg!

- Fogjad, ha mondom! - ordította Cselkas rettenetesen forgatva a szemeit.

- Bocsáss meg!... Akkor elfogadom - mondotta Gavrilá félénken és leborult Cselkas lábaihoz, az esőtől pazarul megáztatott nedves homokba.

- Hazudsz te féreg, elfogadod te így is! - mondotta Cselkas meggyőződéssel és miután nagy megerőltetéssel a hajánál fogva fölemelte Gavrilá fejét, az arczába vágta a pénzt.

- Fogjad, fogjad! Hiszen csak nem dolgoztál hiába! Fogjad és ne félj! Sohse szégyeld magadat, hogy csaknem agyonvertél egy embert. Az ilyen embereket, mint én, a kutya se szokta keresni. Még meg is köszönik, ha megtudják. Nesze, fogjad! Senki se fogja megtudni a dolgot, pedig hát csak érdemes a jutalomra. Nesze, itt van!

Gavrilá látta, hogy Cselkas mosolyog s ettől kissé megkönnyebbült. Erősen szorongatta kezében a pénzt.

- Czimborám! De hát megbocsátasz-e nekem? Nem akarsz? Hm? - kérdezte siránkozva.

- Kedvesem! - felelt Cselkas föltápászkodva és imbolyogva. - Ugyan miért? Nincs miért! Ma te engem, holnap én téged...

- Hejh czimborám, czimborám! - sóhajtott föl Gavrilá s szomoruan csóválta a fejét.

Cselkas ott állt előtte és furcsán mosolygott; az a rongy, a melylyel a feje be volt kötözve, mind pirosabb lett és fezhez kezdett hasonlítani.

Szakadt az eső, mintha sajtárból öntötték volna. A tenger tompán morajlott s a hullámok most már dühösen és vadul csapkodták a partot.

Mindaketten elhallgattak.

- Nos hát, isten veled! - mondotta Cselkas hidegen és gunyosan, s utnak indult.

Tántorgott, remegtek a lábai és olyan furcsán tartotta a fejét, mintha attól tartott volna, hogy elveszti.

- Bocsáss meg, czimborám! - kérte még egyszer Gavriła.

- Nincs mit! - felelt Cselkas hidegen és tovább ment.

Elment tántorogva s a bal tenyerével még mindig támogatta a fejét, a jobb kezével meg némán pödörgette sötét-barna bajuszát.

Gavriła hosszú ideig nézett utána, mindaddig, a mig csak el nem tűnt az esőben, mely finom és szinte végtelen szálakban mind sűrűbben szakadt a felhőkből és átláthatatlan, aczélszinü homályba burkolta az egész pusztaságot.

Azután levette lucskos sipkáját, keresztet vetett magára, megnézte a markában szorongatott pénzt, mélyen és megkönnyebbülten fölsóhajtott, zsebre tette a pénzt és szilárd, nagy léptekkel megindult a parton, ellenkező irányban, mint a melyben Cselkas eltűnt.

A tenger üvöltött, nagy és nehéz hullámokat hányt a partmelletti homokra, hol azok habbá és vizporrá verődtek széjjel. Az eső buzgón pacskolta a vizet és földet... zugott a szél. Köröskörül minden tele volt üvöltéssel, orditással, morajjal. Se a tenger, se az ég nem látszott a szakadó esőtől.

Az eső és a hullámok csakhamar lemosták arról a helyről, a melyen Cselkas feküdt, azt a piros foltot, elmosták Cselkasnak és annak a fiatal suhancznak a lábnyomait is a fövényen. S a tenger elhagyott partján nyoma se maradt annak a kis drámának, mely ott két ember között lejátszódott...

ELZÜLLÖTTEK.

I.

A Vjezsaja-utcza, - az két sor szorosan egymáshoz lapuló egyemeletes kis viskó, düledező falakkal és kancsalul néző ablakokkal; ezeknek, az időtől megviselt emberi hajlékoknak lyukas és mohával benőtt tetői fakéreggel vannak kifoltozva; néhol seregélyházakkal ékes hosszú póznák merednek róluk az ég felé s orgonabokrokra és girbe-görbe fűzfáknak, - a szegénység lakta városvégek nyomoruságos flórájának - porlepte zöldje hinti reájuk árnyékát.

A házikóknak az ódonságtól homályoszöld ablaktáblái gyáva korhelyek tekintetével pislognak egymásra. Az utcza közepén az esőzések által kivájt mély vizmosások közt, kanyargó kerék-vágás kigyózik a hegyre. Itt-ott gazzal benőve omladékok és mindenféle törmelékek rakásai hevernek, - maradványai vagy tán előkészületei azoknak az építkezéseknek, a melyekre a lakosok, a hegyekről lezuhogó víztömegekkel folytatott küzdelemben sikertelenül vállalkoztak. Följebb a hegyen, sűrű kertek buja zöldjében csinos kőházak rejtőznek, a templomok tornyai büszkén emelkednek a kék ég felé, aranyos keresztjeik vakítóan csillognak a napfényben.

Mikor esik az eső, az egész város a Vjezsaja-utczára ereszti ki a sarát, száraz időben pedig teleszórja az utczát porral, s mindezek az idomtalan házikók is olyanoknak látszanak, mintha őket is, mint az omladékot, onnan felülről hajigálta volna le és hányta volna össze valakinek a hatalmas keze.

Ezek a félig korhadt, rozoga házikók a földhöz lapulva ellepik az egész hegyet s a naptól, a portól s az esőzésektől olyan meghatározhatatlan piszkos-szürke színt öltenek magukra, mint a milyen a fa, mikor megvénül.

Ennek, a városból a hegy tövébe kidobott szárnalmas utczának a végén volt egy hosszú, két-emeletes és teljesen kihalt ház, melyet Pjetunnikov kereskedő vásárolt meg. Már a hegy alatt állott, s utolsó volt a sorban, mögötte szélesen nyújtóztak el a szántóföldek, melyeket vagy fél verstnyire a háztól, a folyóhoz levezető meredek part szelt ketté.

Összes szomszédai közt ennek a nagy és igen régi háznak volt a legkomorabb ábrázata. Teljesen meggörnyedt, két sor ablaka közül egyetlen egy se volt, mely szabályos formáját megtartotta volna s a tört keretekben rezgő üvegcserepeknek olyan zavarosan zöld volt a színük, mint a mocsár vize.

Az ablakok közt levő falrészeket repedések és a levált vakolat sötét foltjai tarkították, mintha csak az idő ezekkel a hieroglyfákkal írta volna föl a falakra a ház életrajzát. Az utcza felé hajló tető csak fokozta a ház siralmas voltát s úgy tetszett, mintha a ház legörnyedt volna a földre és alázatosan várná a sorstól a végső csapást, mely félig elkorhadt omladék formátlan tömegévé, porrá változtatja majd őt.

A kapuja nyitva volt, egyik fele a sarkából kifordulva ott hevert a földön s a deszkái közt tátongó repedéseket kiverte a fű, mely a ház nagy és üres udvarát is egészen elborította. Az udvar mélyén alacsony, füstös épület állott, melynek egyik oldalán vasteteje volt. Maga a ház lakatlan volt, de ebben a belső épületben, mely annakelölte kovácműhelyül szolgált, volt elhelyezve az az „éjjeli szállás”, melyet Kuvalda Fomics Arisztid, szabadságolt kapitány tartott fönn.

Az éjjeli szállás maga, tiz rőf hosszú és négy rőf széles sötét odu volt, mely egyik oldalán négy apró, négyszögletű ablakcskából s egy széles ajtóból kapta a világosságot. Vakolatlan

tégla falai feketék voltak a koromtól, a mennyezet, mely egy bárka fenekéből készült, szintén feketélt a füsttől; a közepén hatalmas kemence állott, melynek az alapjául a tüzhely szolgált, a kemence körül és a falak mentén mindenféle lim-lommal elborított, széles lóczák húzódtak végig, melyeket a hálóvendégek ágynak használtak. A falak füstszagot árasztottak, a deszkázatlan padló nyirkos volt, a lóczákról meg nyirkos és félig rothadt rongy szaga terjengett.

A házigazda helye a kemenczén volt, a kemence körül levő lóczák diszhelyek voltak, a melyeken azok a hálóvendégek helyezkedtek el, a kik a gazda különös jóindulatát és barátságát élvezték.

A napot a kapitány mindig az éjjeli szállás ajtajában, egy téglából sajátkezüleg készített karosszékféleiben ülve, vagy pedig Vavilov Gregor korcsmájában töltötte, mely rézsut szemben volt Pjetunnikov házával; a kapitány rendszeren ott ebédelt és ott itta a pálinkát.

Kuvalda Arisztidnek, mielőtt ezt a helyiséget kibérelte, a városban cseléd-közvetítő intézete volt; a multjában még messzebb keresgélve, kiderül, hogy valamikor nyomdája volt, a nyomda előtt pedig, az ő szavaival élve: - „egyszerűen éltem! És pompásan éltem, hogy vinné el az ördög! Mondhatom, értettem hozzá, hogyan kell élni!”

A kapitány vagy ötvenéves, szélesvállu és magastermetű ember volt, az ivástól puffedt, ragyás arczczal, széles, piszkossárga szakállal. A szemei szürkék, nagyok és kihívóan vidámak voltak; hörgő, mély basszus hangon beszélt s fogai közt csaknem mindig ott volt a hajlatszárú, német porcellánpipa. Mikor haragudott, hajlott és rikitóan piros nagy orrának a czimpái szélesen föl húzódtak, ajkai remegtek és két sor a farkaséhoz hasonló nagy és sárga fogat engedtek látni. Karjai hosszúak, lábai sánták voltak, mindig piszkos és rongyos tiszt köpeny, piros szélű, de ernyőtlen, zsiros sapka s térdigérő ócska posztócipők voltak rajta, - s reggel kivétel nélkül a ki nem aludt mámor állapotában leledzett, esténként meg rendszeren kapatos volt. Bármennyit ivott is, soha le nem részegedett s jókedvét soha sem veszítette el.

Esténként téglakarosszékében ülve, pipájával a szájában fogadta a szállóvendégeket.

- Miféle ember vagy? - szokta kérdezni egy-egy rongyos és elcsüggedt alaktól, a kit iszákoság miatt kitiltottak a városból, vagy a ki más, nem kevésbé alapos okból jutott a lejtőre.

A jövevény felelt.

- Mutass föl valami törvényes írást a hazugságaid igazolására.

Az írás ha volt, előkerült. A kapitány a keblébe rejtette, csak nagy ritkán érdeklődött a tartalma iránt és így szólt:

- Minden rendben van. Egy éjjel két kopejk, egy hét tiz kopejk, egy hónap harmincz kopejk. Eredj és foglalj le magadnak helyet, de vigyázz, ne a másét, mert különben jól megabrakolnak. Én nálam szigorú emberek laknak...

Az ujonczok megkérdezték tőle:

- Hát teát, kenyeret vagy más egyéb enivalót nem árul?

- Én csak falat és tetőt árulok, amiért magam is havonta 5 ezüstrubelt fizetek e sötét odu hitvány gazdájának, Pjetunnikov Judás második czéhbéli kereskedőnek, - világosította fel őket Kuvalda üzleti hangon; - hozzám a fényezéshez nem szokott nép jár... de ha te hozzá vagy szokva mindennap zabálni, - amott van szemben a korcsma. De jobb lesz, ha letesz el arról a rossz szokásról. Hiszen nem vagy te ur, minek eszel hát? Csak magadat zabálsz föl!

Mesterkélt szigorú hangon, de mindenkor mosolygó szemekkel előadott ilyen és ehhez hasonló beszédei, valamint a szállóvendégei iránt tanúsított előzékenysége révén a kapitány a

városi csőcselék körében rendkívül nagy népszerűségnek örvendett. Gyakran megesett, hogy egy-egy volt kliense immár nem rongyosan és csüggedten, hanem többé-kevésbé tisztességes külsővel és derült arczzal jelent meg előtte.

- Adjon isten, nagyságos uram! Hogy van?

- Meg vagyok. Élek. Beszélj tovább...

- Nem ismer?

- Nem ismerlek.

- Emlékszik, a télen laktam itt vagy egy hónapig... mikor azt a három jómadarat elcsipték?

- Hjah barátom, az én vendégszerető hajlékomban minduntalan megfordul a rendőrség!

- Ej, ej, istenkém! Még arra is emlékszem, hogy akkor fület mutatott a kerületi főnöknek!

- Ugyan hadd el ezeket a visszaemlékezéseket s mondd el inkább, mit akarsz?

- Nem volna-e kedve az én vendégem lenni... s egy kis áldomást inni? Mikor én akkoriban itt laktam, és...

- A háladatosságot barátocskám, ösztökélni kell, mert bizony nagyon ritkán találkozunk vele az embereknél. Te nagyon derék fiu kell, hogy légy s így bár éppenséggel nem emlékezem reád, mégis szívesen elmegyek veled a kocsmába és gyönyörűséggel iszom egyet azokra a sikerekre, a melyeket az életben elértél.

- Még mindig a régi... mindig csak tréfál!?

- De hát közöttetek, korhelyek közt élve, mit is csinálhatna az ember egyebet?

Elmentek. Olykor a kapitány volt kliense a mulatozástól teljesen elcsigázva és tántorogva került vissza az éjjeli szállásra; másnap folytatta a dáridót s egy szép reggelen a volt kliens arra ébredt, hogy megint csak tönkreitta magát egészen.

- Nagyságos uram: már megint idekerültem! Mi lesz most?

- Hát biz' ez olyan állapot, a mivel nincs mit dicsekedni, de ha már benne vagy, soh'se vicsorgasd a fogadat, - okoskodott a kapitány. - Barátocskám, a legjobb közönyösnek lenni minden iránt, nem rontván meg az életet a filozofálással s nem feszegetvén semmiféle kérdéseket. Filozofálni, az mindig ostoba dolog, de mámorosan filozofálni - kimondhatatlanul ostoba. A mámorosnak pálinkára van szüksége nem pedig lelkiismereti furdalásra és a fogak csikorgatására... egyáltalában vigyázz a fogaidra, mert nem lesz mivel harapnod. Most pedig itt van két tizes, menj és hozz egy meszely pálinkát, egy garasért forró paczalt vagy tüdőt, egy font kenyeret és két ugorkát. Majd ha kissé fölfrissítettük magunkat, fontolóra vesszük az ügyek állását...

Az ügyek állása pedig két nap mulva magától is teljesen kiderült, a mikorra a kapitánynak már egyetlen garasa se maradt abból az ötösből vagy tizesből, a mely a háladatos kliens megjelenésekor a zsebében volt.

- Itt vagy! Basta! - mondotta a kapitány; - most, a mikor veled, te tökfilkó tökéletesen tönkre-ittuk magunkat, most újra megpróbálunk a józanság és az erények útjára lépni. Igaza van a közmondásnak: bűn nélkül nincsen megbánás - megbánás nélkül nincs megtérés. Az első föltételt betöltöttük, de miután a megbánásnak semmi czélja, lássunk mindjárt a megtéréshez. Menj le a folyóhoz és dolgozzál. Ha nem állsz jól magadért, szólj a felügyelőnek, hogy tartsa magánál a pénzedet, vagy add ide nekem. Ha összekuporgatunk egy kis tőkét, majd veszek neked nadrágot és más mindenfélét, a mi szükséges ahoz, hogy megint tisztességes, és a sors

által üldözött dolgos ember számba menj. Ha szép nadrágod van, megint sokra viheted. Marss!

A kliens lement a folyóra terhet hordani s jókat kaczagott a kapitány hosszú és bölcs beszédein. Nem értette meg tisztán a beszédek savát-borsát, de maga előtt látta a vidám szemeket, érezte a friss lelket és tudta, hogy az ékesen szóló kapitányban olyan erős karra számíthat, a mely szükség esetén fönttarthatja őt.

És csakugyan, egy hónap múlva egy másik kliensnek is sikerült, annak a szigorú fölügyeletnek a révén, a melylyel a kapitány a magaviselete fölött örködött, megszerezni az anyagi lehetőséget arra, hogy egy fokkal följebb emelkedjék arról a helyről, a hová annak idején, ugyancsak a kapitány jóindulatu részvétele révén leereszkedett.

- No lám, barátocskám, - szólt Kuvalda kritikus szemmel mérve végig kiöltözött kliensét, - nadrágunk és kabátunk van már. Ezeknek a dolgoknak pedig óriási a jelentőségük, higgy az én tapasztalataimnak. A míg jó volt a nadrágom, mint tisztességes ember éltem a városban, de, az ördögbe is, a mint lefoszlott rólam a nadrág, tüstént nagyot estem az emberek előtt, s magamnak is le kellett költöznöm a városból ide. Az emberek bizony - te gyönyörűségés mákvirág! - mindent a külseje után ítélnék meg, s velük születtett butaságuknál fogva a dolgok lényegét fölfogni képtelenek. Ezt jól jegyezd meg, s kifizetvén nekem a tartozásodnak legalább a felét, menj tovább békével...

- Hát aztán mennyi az én tartozásom, Fomics Arisztid? - firtatta a kliens zavarodottan.

- Egy rubel és hetven kopejk... Ebből adj ide most egy rubelt vagy hetven kopejket, a többivel meg várok addig, a míg nem lopsz vagy nem szerzesz össze többet, mint a mennyid most van.

- A legalázatosabban köszönöm ezt a bizalmat! - szólt a kliens meghatottan. - Lám, igazán milyen áldott jó lélek is maga! Hejh, hiába szorongatta magát az élet... milyen sas volna is maga, a maga helyén?!

A kapitány nem tudott meglenni szónokias beszédek nélkül.

- Mit tesz az, a magam helyén? Senki se' ösmeri az életben a maga helyét, s közülünk senki se a maga igáját húzza. Pjetunnikov Judásnak, a kereskedőnek a gályarabok közt volna a helye, és ime ott sétál isten szabad ege alatt az utczákon, sőt még valami gyárat is akar építeni. A mi tanítónknak egy szép asszony mellett s egy féltuczat gyerek közt volna a helye, ő meg ott csavarog Vavilov korcsmájában. Vagy itt vagy te, te most elmegy s inas vagy ajtónálló akarsz lenni, pedig látom rajtad, hogy a katonaságnál volna a helyed, mert hát nem vagy éppen ostoba, van kitarásod és a fegyelemtől se idegenkedel. Lásd, - milyen pompás tréfa ez? Az élet megkever bennünket, mint a kártyát, s csak véletlenül - s akkor se hosszú időre - pottyannunk oda néha a magunk helyére!

Olykor az ilyen búcsubeszédnek csak bevezetésül szolgáltak az ösmeretség folytatására, a mely megint nagy ivással kezdődött és azzal végződött, hogy a kliens leitta magát és csodálkozott, a kapitány revanche-ot adott neki s... mindketten leitták magukat.

Az ilyenek azonban legkevésbé sem rontották meg a jó viszonyt a felek között. Éppen a kapitány által említett tanító is egyike volt azoknak a klienseknek, a kik csak azért javultak meg, hogy utána tüstént megint elzüljenek. Az értelmiség dolgában valamennyiük közt tán ő állott legközelebb a kapitányhoz, s lehet, hogy éppen ennek köszönhette, hogy a mint az éjjeli szállásig eljutott, nem tudott róla többé föltápaszkodni.

Ő volt az egyetlen, a kivel Kuvalda Arisztid abban a meggyőződésben filozofálhatott, hogy megérti őt. Ezt sokra becsülte, s mikor a tanító némi pénzre tévén szert, kissé összeszedte magát, s a városban egy kis zugot akarván bérelni, az éjjelt szállást elhagyni készült, -

Kuvalda Arisztid olyan szomoruan kísérte őt és olyan sok buskomor tirádát zuditott a nyakába, hogy mindketten leitták magukat. Kuvalda alkamasint öntudatosan intézte így a dolgot, hogy a tanító minden vágyakozása mellett se' tudjon az éjjeli szállásról szabadulni. Vajjon lehetséges lett volna-e az, hogy a nemes származású Kuvalda Arisztid, a kinek műveltsége is volt, melynek foszlányai időnkint még most is föl-fölcillantak a beszédeiben, a kiből a sors viszontagságai kifejlesztették a gondolkodást, vajjon lehetséges lett volna-e az, hogy ne kívánjon, és ne iparkodjék mindig maga mellett látni egy éppen olyan embert, a milyen ő?

Ez a tanító valamikor egy Volga melléki város tanítóképző-intézetében adott elő valamit, de aztán valami história miatt eltávolították az intézetből. Aztán egy börgyárban kapott alkalmazást, de onnét is távoznia kellett. Volt még könyvtáros valami kisebb könyvtárban, végigpróbált még néhány foglalkozást s végre ráadta magát a pálinkaivásra és a kapitányhoz került. Magastermetű, görnyedt ember volt, hosszú és élesmetszésű orral és teljesen kopasz fejjel. Csontos, sárga és kecskeszakállas arcából aggodalmasan csillogtak ki nagy, nyugtalan és mélyen beesett szemei, s a szájának a szögletei szomoruan hajlottak lefelé. Az élethez, vagyis jobban mondva az iváshoz szükséges garasokat a helybeli lapoknál való riporterkeskedéssel szerezte meg. Megesett, hogy egy hét alatt tizenöt rubelt is keresett. Ilyenkor odaadta a pénzt a kapitánynak és így szólt:

- Elég volt! Visszatérek a kultura ölébe. Még egy heti munka, s tisztességesen kiöltözködöm és akkor addio mio caro!

- No ez derék! Miután Filipp, evvel az elhatározással teljesen együtt érzek, erre az egész hétre egyetlen pohárka pálinkát sem adok, - jelentette ki neki a kapitány szigorúan.

- Nagyon hálás leszek érte!... Egyetlen csöppet sem adsz?

A kapitány valami a bátortalan kéréshez hasonlót olvasott ki a szavaiból és még szigorubban rászólt:

- Ha még úgy ordítasz, sem adok!

- No persze, persze, - sóhajtott föl a tanító s elment a dolgai után. De egy, legföljebb két nap múlva megtörtén, kimerülten és szomjasan, valami szögletből aggodalmas és rimánkodó szemekkel nézett a kapitányra, és remegve várta, mikor lágyul meg végre barátjának a szíve. A kapitány szigorú arcot öltött, s gyilkos ironiával telt beszédeket tartott a gyenge jelleműség szégyenletes voltáról, az iszákosság állatias élvezetéről és más az alkalomhoz illő témákról. Szó a mi szó, de azt meg kell adni neki, hogy teljes őszinteséggel lelkesedett a mentor és az erkölcsbíró szerepeért, melyet előtte játszott; de az éjjeli szállás szkeptikus törzsvendégei, a mint a kapitány dorgáló beszédeit hallgatták, hamiskásan pislogva rá, mondogatták egymásnak:

- Nagy kópé! Űgyesen kihuzza magát! „Kérlek szépen én megmondtam neked előre, de nem hallgattál rám! Magadra vess, hogy ide jutottál!”

- Ű nagysága igazi katona - előre megy, de máris keresi az utat visszafelé!

A tanító pedig, megint csak elcsipte a barátját valami sötét zugban és erősen belekapaszkodva piszkos köpenyébe, egész testében remegve, száraz ajkait nyaldosva, szavakkal le nem írható, mélységesen tragikus tekintettel nézett az arcába.

- Nem birod? - kérdezte a kapitány mogorván.

A tanító némán és igenlőleg bólintott, azután szomorúan a mellére horgasztotta a fejét s egész hosszú és sovány teste remegett.

- Légy türelemmel még egy napig... hátha beletörődöl? - ajánlotta Kuvalda.

A tanító felsőhajtott s reménytelenül, tagadólag rázta a fejét. A kapitány látta, hogy barátjának a sovány teste szinte reszket a mérgeg után való szomjuságtól s belenyult a zsebébe pénzért.

- Legtöbbször hasztalanul küzd az ember a végzete ellen, - mondotta, mintha csak igazolni akarta volna magát valaki előtt.

Ha pedig a tanító kiállotta egy egész hétig, akkor a baráti búcsuzkodásnak megindító jelenete játszódott le kettőjük közt, a melynek azonban rendszerint a Vavilov korcsmájában lett vége.

A tanító nem itta el minden pénzét; legalább a felét mindig a Vjezsaja-utcza gyermekeire költötte. A szegény embereknek rendszeren sok a gyermekük, s ennek az utcának a porában és gödreiben reggeltől napestig a rongyos, piszkos és éhes gyermekeknek egész serege zajongott.

A gyermekek, a föld élő virágai, de a Vjezsaja-utczabeliek az olyan virágokhoz hasonlítottak, melyek - alkalmasint azért, mert éltető nedvekben szegény talajból fakadtak, - idő előtt elfonnyadtak.

S a tanító gyakran maga köré gyűjtötte őket, összevásárolt egy rakás czipót, tojást, almát és diót, s kiment velük a rétre, a folyó partjára. Ott letelepedtek a földre, bevezetésül mohón fölfaltak mindent, azután elkezdtek játszani, s jó verstnyire köröskörül betöltötték a levegőt gondtalan zajongásukkal és kacagásukkal. Az iszákos tanító hórihorgas és sovány alakja szinte összezsugorodott ezek közt az apró emberkéek közt, a kik úgy bizalmaskodtak vele, mintha csak velük egykoru lett volna; ugyannyira, hogy egyszerűen Filippnek szólították őt, a nélkül, hogy a „bácsi”-t vagy „bácsiká”-t hozzátették volna. Ugy forgolódtak körülötte, mint a csikok, meglökdösték, felugráltak a hátára, tapsoltak a kopasz fejebuján s jól megránczigták az orrát. Mindez, úgy látszott, nagyon tetszett neki, mert egyáltalában nem tiltakozott az ilyen rakonzátlanok ellen. Általában nagyon keveset beszélt velük, s ha beszélt is, ovatosan szinte félénken tette, mintha csak attól tartott volna, hogy a szavai bemocskolhatnák őket, avagy másképpen esetleg ártalmukra lehetnének. A játékszer vagy játszótárs szerepében órákat töltött el velük, bánatos szemeivel elnézte eleven arczocskáikat, azután gondolatokba merülve, elballagott tőlük a Vavilov korcsmájába, s ott hamarosan és némán leitta magát a sárga földig.

*

A tanító, csaknem mindennap, mikor a riportról visszatért, hozott magával ujságot s ilyenkor az elzüllött emberek népes gyülekezetben csoportosultak körülötte. A mint megpillantották őt, az udvar különböző szögleteiből megindultak felé. Valamennyien részegek vagy mámorosak, a legkülönbélebb módon rongyosak, de egyformán száalmasak és mocskosak voltak.

Potrohosan mint a hordó, jött Szimcov Maximovics Alekszej, a volt kerületi erdész, a ki most gyujtóval, tintával, pecsét-viaszszal és kiselejtezett citromokkal kereskedett. Körülbelül hatvan éves öreg ember volt, vitorlavászon köpenyben és széles kalappal, melynek gyűrött karimája félig eltakarta kövér és piros arcját. Orczáit sűrű, fehér szakáll övezte, a melyből vidáman kandikáltak ki apró, rezes orra, piros ajkai és örökké könnyes, cynikus szemei, Kubarnak¹ hívták, s ez az elnevezés találóan jellemezte gömbölyü figuráját és zümmögéshez hasonló beszédét.

Előkerült valahonnan egy zugból Kanyecz, egy mogorva hallgatag és sötét korhely Martyaner Antonovics Luka, a volt fogházfelügyelő, a ki „ramsli”-val, „huszonegyes”-sel és más hasonlóan szellemes és a rendőrség által épp úgy üldözött játékkal tartotta fenn magát. Nehézkesen tette le hatalmas, és nem egyszer kegyetlenül kékrevert testét a tanító mellé; fekete szemei csillogtak s kezét nyujtva a palaczk után, rekedt, basszus hangon megkérdezte:

---

¹ Kubar = bűgőcsiga. (A ford.)

- Szabad?

Megjelent Szolyncev Pávely, a gépész, egy körülbelől harmincz esztendő, sorvadásos ember. A baloldalát valami verekedés alkalmával megsértették, a rókára emlékeztető hegyes és sárga arcán pedig állandóan epés mosoly ült. Finom ajkai közül két sor fekete és valami betegség által tönkretett fog látszott ki, s keskeny, csontos vállain úgy lógtak a rongyok, mint a fogason. Elnevezték őt Objedoknak.² Magakészítette selyemhárs-kefékkel, s valami különös fűből készült és ruhatisztogatásra nagyon alkalmas seprücskével kereskedett.

Jött azután még egy ösmeretlen származású, magas, csontos és a balszemére kancsal ember, a kinek ijedt kifejezés ült nagy kerek szemeiben. Hallgatag volt és félénk, pedig lopás miatt már háromszor ült a kerületi- és a békebíró előtt. Családneve Kiszelynikov volt, de rendesen Paltara Tarasznak³ hívták, mert éppen félszer nagyobb volt elválhatatlan barátjánál, Tarasz diakonusnál, a kit korhelykedés és feslett élet miatt csaptak el. A diakonus alacsony, zömök ember volt, hatalmas mellkassal és bozontos fejjel. Csodálatosan szépen tánczolt és még csodálatosabban tudott gyalázatos dolgokat beszélni. Paltara Taraszszal együtt, saját találmányu fűrészeikkel fát apróztattak a folyó partján, szabad óráiban pedig a diakon, barátjának és mindazoknak, a kik kíváncsiak voltak rá - mint ő mondogatta - „saját maga csinálta” történeteket mesélgetett. Ezeket a történeteket hallva, a melyeknek hősei mindenkor szentek, királyok, papok és tábornokok voltak, még az éjjeli-szállás lakói is undorral köpködtek és bámulatukban kimeresztették a szemeiket a diakon fantáziája előtt, a ki szemeit hunyorgatva, szemtelen arczczal megdöbbsentően gyalázatos dolgokat és ocsmányul fantasztikus eseményeket mondott el nekik. Ennek az embernek a képzelete hatalmas és kiapadhatatlan volt - egész napon át, reggeltől estig képes volt beszélni anélkül, hogy csak egyszer is ismételte volna magát. Lehet, hogy egy nagy költő, de a legjobb esetben is egy nem közönséges elbeszélő vészelt el benne, a ki mindent életre tudott kelteni s még a kövekbe is lelket lehelt ocsmány, de képletes és erőteljes szavaival.

Volt ott köztük még egy bárgyu ficzkó, a kit Kuvalda Meteor-nak nevezett el. Egyszer oda-tévedt volt éjjeli szállásra és azóta, legnagyobb bámulatukra állandóan ott maradt közöttük. Eleinte észre se vették, - napközben, úgy mint a többiek, ő is kenyér után járt, de esténként mindig ott lebzelt e körül a baráti kompánia körül, míg végre a kapitány őt is észrevette.

- Héjh ficzkó! Vajjon mi is vagy te ezen a sártekén?

A ficzkó bátran és kurtán felelte:

- Én - mezitlábos vagyok...

A kapitány fürkésző pillantással nézett végig rajta. A ficzkó olyan hosszuhaju s pisze orral ékes, bután csontos pófajú legényke volt. Öv nélküli kék zubbony volt rajta s a fején valami szalmakalap maradványai fityegtek. A lábai mezitelenek voltak.

- Bolond vagy ám te fiam! - döntötte el Kuvalda Arisztid. - Mit penészedel itten? Nem vagy te való semmire sem... Iszol pálinkát? Nem... Talán tudsz lopni? Azt sem. Eredj tanulni s jőjj vissza akkor, majd ha ember lesz belőled...

A ficzkó elmosolyodott.

- Nem én,... már én inkább csak itt maradok.

- Miért?

---

² Objedok = éhenkórász. (A ford.)

³ Paltara Tarasz = Másfél Tarasz.

- Hát csak...

- Oh te... meteor! - mondotta a kapitány.

- No majd tüstént kiverem a fogait, - ajánlotta meg Martyanov.

- Ugyan miért? - firtatta a ficzkó.

- Hát csak...

- Én meg fogok egy követ és beverem a fejét, - jelentette ki a ficzkó udvariasan.

Martyanov csakugyan leütötte volna őt, ha Kuvalda közbe nem lép.

- Ugyan hadd békében... Rokonságban van ő veled is, meg valamennyiünkkel. Te minden igaz ok nélkül ki akarod verni a fogait; ő pedig - éppen úgy mint te, minden igaz ok nélkül velünk akar maradni. Nos hát, üsse kő... hiszen mi valamennyien minden igaz ok nélkül élünk... Élünk, de hát miért? Csak úgy! Hát ő is csak úgy... hadd el hát...

- Fialat ember, bizony jobb volna ám, ha elmenne tőlünk, - tanácsolta neki a tanító, szomorú szemeivel végignézve rajta.

Ez semmit sem felelt és ottmaradt. Később hozzászórtak és észre se vették őt többé. Ő pedig ott élt köztük és valamennyiüket észrevette.

A felsorolt emberek alkották a kapitány fő-törzskarát s ő, jóságos iróniával elnevezte őket „elzüllötteknek”. Rajtuk kívül állandóan volt az éjjeli-szálláson még vagy öt-hat közönséges mezitlábos. Ezek falusi emberek voltak, nem dicsekedhettek olyan multtal, mint az elzüllöttek s bár nem kevesebbet tapasztaltak a sors viszontagságaiból, mégis épebb emberek voltak, mint amazok s nem voltak annyira letörve, mint ők. Lehet, hogy a művelt osztályból való tisztességes ember magasabb fokon áll, mint a parasztok közül való, de viszont a városi bűnös ember mindig aljasabb és piszkosabb, mint a falusi. Ez a szabály élesen szembeötlött a Kuvalda féle menedékhely lakói közt levő elzüllött intelligens emberek és elzüllött parasztok összehasonlításakor.

Az elzüllött parasztok látható képviselője Tyapa, az öreg rongyszedő volt. Hórihorgas és rettenetesen sovány ember volt, úgy tartotta a fejét, hogy az álla mindig a mellére támaszkodott s az árnyéka élénken emlékeztetett a csákyára. Szemben nem látszott az arcából semmi, profilban pedig csak hajlott orrát, lelógó alsó ajkát s bozontos, szürkés szemöldökét lehetett látni. Időre nézve ő volt a kapitány szállásának legrégebbi vendége s azt beszéltek róla, hogy valahol sok pénze van elrejtve. Éppen a miatt a pénz miatt történt, hogy két esztendővel ezelőtt elvágta a torkát s azóta tartja olyan furcsán a fejét. Ő ugyan tagadta, hogy van pénze s azt mondta, hogy pusztá verekedés közben vágta el a torkát s hogy attól az időtől fogva rendkívül könnyen esik neki a rongyszedés, mert hiszen a feje mindig a föld felé hajlik. Mikor bizonytalanul imbolygó léptekkel mendegélt s nem volt a kezében bot, sem a hátán balyu - foglalkozásának ez a kettős jelvénye, - olyan benyomást tett, mint egy mélyen elgondolkozó ember s Kuvalda ilyenkor ujjal mutatva rá, azt szokta mondogatni:

- Nézzétek lám, Pjetunnikov Judának, a kereskedőnek a menekülő lelkiismerete menedéket keres! Nézzétek, milyen megtépett, milyen rongyos és utálatos ez a menekülő lelkiismeret!

Tyapa rikácsoló hangon beszélt úgy, hogy alig lehetett érteni a szavát s alkalmasint innen volt, hogy általában olyan keveset beszélt és annyira szerette a magányt. De valahányszor valami friss ember bukkant föl az éjjeli szálláson, a kit a szükség kergetett ki a falujából, Tyapán, a mint megpillantotta, aggodalmas boszúság és nyughatatlanság vett erőt. Valósággal üldözte a boldogtalant maró gunyolódásaival, melyek gonoszul rikácsoló hangon törtek elő a torkából; ráusztatott valami felbőszült mezitlábast s végül megfenyegette, hogy sajátkezüleg fogja őt kivenni s éjszakának idején kirabolni, és csaknem mindannyiszor elért annyit, hogy a

megfélemlített parasztocská egyszerűen eltűnt az éjjeli szállásról és nem is mutatkozott a tájékán többé soha.

Akkor azután Tyapa megnyugodott s elbújt valami zugba, a hol rendbeszedegette a rongyait, vagy olvasta a bibliáját, mely éppen olyan ócska, mocskos és rongyos volt, mint ő maga. De még olyankor is előbújt a vaczkából, mikor a tanító hozta az ujságot és fölolvasta. Tyapa rendszerint szótlánul hallgatta azt a mit olvastak és semmit sem kérdezgetve, mélyen sóhajtozott. De mikor a tanító elolvasta a lapot és kezdte összehajtogatni, Tyapa odanyujtotta csontos kezét és így szólt:

- Add ide csak...
- Minek az neked?
- Add ide no... lehet, hogy rólunk is van benne valami...
- Kiról... miről?
- Hát a falumról.

Jót kaczagtak rajta s odalökték neki a lapot. Ő meg fogta a lapot és olvasott benne arról, hogy valahol egy falu határában elverte a jég a vetést, egy másikban leégett harmincz ház, a harmadikban meg egy vénasszony kiirtotta a családját, csupa olyan dolgot, a mit a faluról írni szoktak s a mi boldogtalannak, butának és gonosznak rajzolta a falu népét. Tyapa mindezt tompán mormogva olvasta s közben nyöszörgött, ezzel a hanggal akarván kifejezni, lehet hogy a részvétét, lehet, hogy a megalégedését.

A vasárnap legnagyobb részét, a mikor soha sem ment rongyot szedni, a bibliája olvasására fordította. Olvasás közben nyöszörgött és sóhajtozott. A könyvet a mellére támasztva tartotta és bosszankodott, ha valaki hozzáért, vagy megzavarta őt az olvasásban.

- Hejh, te feketekönyves, - szólt rá Kuvalda - mit tudsz te bele? Dobd el azt a könyvet!
- Hát te mit tudsz bele?
- Annyit tudok, hogy szemfényvesztés az egész! Többet nem értek hozzá, de nem is olvasok könyvet soha...
- Én meg lám, olvasok...
- Elég butaság,... - döntötte el a kapitány. - Ha az ember fejébe beleveszik magukat a férgek, már az is kellemetlen, hát még ha gondolatok is lopóznak belé - hogy fogsz akkor élni, te vén béka?
- Hisz' amugy se sok van már hátra, - felelt Tyapa nyugodtan.

Egyizben a tanító meg akarta tudni tőle, hol tanult meg olvasni.

Tyapa kurtán felelt neki:

- Hát a börtönben...
- Hát már ott is voltál?
- Voltam...
- Miért?
- Csak... Megtévelyedtem... Ezt a bibliát is onnét hoztam. Egy uriasszony adta.. A börtönben pajtás, jó világ van ám...
- Ugyan! Hogy-hogy?

- Nagyon tanulságos... Megtanultam olvasni,... könyvet is kaptam... Mind ingyen...

Mikor a tanító az éjjeli szállásra került, Tyapa már régóta ott volt. Hosszu ideig bámulta a tanítót, - hogy jól az arczába nézhessen, mindig egész testét félrehajtotta, - hosszú ideig hallgatta a beszélgetéseit, míg egyszerre csak odaült mellé.

- Te a mint látom... olyan tudós emberféle vagy... Olvastad a bibliát is?

- Olvastam...

- No lám... Emlékszel is reá?

- Hát ugy,... emlékszem...

Az öreg félrehajtotta a testét s ránézett a tanítóra, szürke, mogorva és bizalmatlan pillantással.

- Ha emlékszel, szerepelnek benne az amalekiták?

- Nos és?

- Hol vannak azok most?

- Elpusztultak, Tyapa,... kihaltak.

Az öreg egy darabig hallgatott, majd megint megszólalt:

- És a filiszteusok?

- Azok is...

- Mind kihaltak?

- Igen... mind...

- Ugy... És mi is ki fogunk halni?

- Jön majd idő, a mikor mi is kihalunk, - felelt a tanító egykedvűen.

- Hát mi az izraeliták melyik törzséből valók vagyunk?

A tanító ránézett, elgondolkozott s elkezdett neki beszélni a schytákról, a hunokról, a szlávokról... Az öreg még jobban félrehajolt és ijedt szemekkel nézett rá.

- Ez mind hazugság! - kiáltott rá rekedten, mikor a tanító befejezte.

- Miért volna hazugság, - csodálkozott amaz.

- Micsoda népekről beszéltél te itt nekem? Nincsenek benn a bibliában.

Fölkelt s mélységesen megsértve és boszusan dohogva továbbment.

- Elment az eszed, Tyapa, - szólt utána a tanító meggyőződéssel.

Erre az öreg megint odafordult hozzá, s kezet nyujtva felé, megfenyegette őt piszkos és horgos ujjjaival.

- Az Urtól való - Ádám, Ádámtól valók a zsidók, tehát minden ember a zsidóktól való... Mi is...

- Nos?

- A tatárok Izmaeltól valók... ő pedig a zsidóktól...

- De hát mit akarsz evvel?

- Semmit! De miért hazudsz?

Ezzel elment s legnagyobb álmélkodásban hagyta ott a társát. De alig két nap múlva megint odaült mellé.

- Te tudós ember voltál... így hát tudnod kell, kik vagyunk mi?

- Szlávok, Tyapa - felelt a tanító, és figyelmesen leste Tyapa szavait, mert meg akarta őt érteni.

- Beszélj a bibliából - ott ilyenek nincsenek. Mik vagyunk mi - babyloniak, vagy mik?...

A tanító elkezdte a bibliát bírálgatni. Az öreg jó darabig figyelmesen hallgatta, azután közbevágott:

- Hohó - megállj! Tehát az Isten előtt ismert népek közt az orosz nincs ott? Hát mi isten előtt ismeretlen emberek vagyunk? Ugy van-e? A kikiről szó van a bibliában, azokat ösmerte az Isten... Elpusztította őket tüzzel-vassal, rombadöntötte városaikat és falvaikat, de küldött nekik prófétákat is, a kik tanítsák őket... tehát megsajnálta őket. A zsidókat és a tatárokat szét-szórta de föntartotta... Hát mi hogy állunk? Miért nincsenek nekünk is prófétáink?

- Nem tudom! - felelt a tanító vontatottan, iparkodván őt megérteni. Ő pedig rátette a kezét a tanító vállára, elkezdte őt előre-hátra lökdödni s rekedten hörgött, mintha nyeldesett volna valamit...

- No hát mondd meg!... Amugy is annyit beszélsz, mintha mindent tudnál. Szinte rossz hallgatni... megzavarod a lelkemet vele... Inkább hallgatnál!... Mik vagyunk mi? Erről van szó! Miért nincsenek nekünk prófétáink? Ahá!... És hol voltunk mi, a mikor Krisztus a földön járt? No lásd! Ugyan menj! És még hozzá hazudsz... mintha bizony egy egész nép kihalhatna? Az orosz nép nem halhat ki - hazudsz... benn is van a bibliában, csak azt nem tudjuk, milyen név alatt... Ösmered te ezt a népet, hogy milyen? Óriási... Hány falu van a földön? Mindeniket a nép lakja... valóságos, nagy nép. Te meg azt mondod, hogy ki fog halni... A nép nem halhat meg... az ember igen... de a népre szüksége van az istennek, mert ő a föld művelője. Az amalekiták sem haltak ki - most tán németek vagy francziák... te meg... ugyan eredj!... Nos hát, mondd meg, miért került el bennünket az isten? Mi ránk csapásokat se küldött, prófétáink sincsenek? Ki fog bennünket tanítani?...

Tyapa beszéde rendkívül erőteljes volt; guny és mélységes hit hangzott ki belőle. Hosszu ideig beszélt, úgy, hogy a tanító, a ki mint rendesen boros és békés hangulatban volt, végül már szinte undorral hallgatta s úgy érezte magát, mintha valami fűrészfűrész járná keresztül a testét. Hallgatta az öreget, elnézte elgémberedett testét, érezte szavainak furcsa és nyomasztó erejét s egyszerre a szánalom érzése s mély szomorúság lepte meg. Ő is szeretett volna az öregnek valami erőteljeset, valami meggyőződéssel teljeset, valami olyat mondani, a mi az ő javára hangolta és arra indította volna Tyapát, hogy ne ilyen szigorú és szemrehányó, hanem más, sokkal lágyabb és apailag gyöngéd hangon beszéljen vele. S a tanító úgy érezte, hogy felbuggyant a lelkében valami, a mi szorongatta a torkát... de azért egyetlen erőteljes szót se talált magában.

- Micsoda ember vagy te?... össze van tépve a lelked... és össze-vissza beszélsz mindenfélét... Mintha tudnál valamit... Inkább hallgatnál...

- Eh, Tyapa - kiáltott föl a tanító fájdalmasan, - neked igazad van... A mi a népet illeti... az is igaz! Óriási nép... de nekem idegen... s én is idegen vagyok neki... tán ebben van az én életem tragédiája... De sebj! Hadd szenvedjek... Prófétái sincsenek... nincsenek!... Én csakugyan sokat beszélek... a mire senkinek sincs szüksége... de hát majd hallgatok... Csak te ne beszélj velem így... Hejh öregem!... Te nem tudod... nem tudod... nem is tudhatod...

A tanító végre sirva fakadt. Olyan könnyen és tartózkodás nélkül, a könnyek olyan bőségével sirt, hogy rettenetesen jól érezte magát ezektől a könnyektől.

- Mennél inkább valami faluba... lennél ott tanító vagy irnok... legalább jóllaknál és kiszellőztetnéd magad. Mit is vesződöl itt? - szól rekedt hangon Tyapa.

A tanító folyton csak sirt és élvezte a könnyeit.

Ettől az időtől fogva jó barátokká lettek s az elzüllöttek, mikor együtt látták őket, így szóltak:

- A tanító kerülgeti Tyapát... pénzért tart neki előadásokat.

- Meg kéne tudni, hol tartja az öreg a pénzét...

Meglehet, hogy így beszélvén, egészen másképen gondolkoztak. Egy furcsa vonás volt ezekben az emberekben: szerették magukat rosszabb színben feltüntetni egymás előtt, mint aminők a valóságban voltak.

Az olyan ember, a kiben semmi jó nincs, szeret olykor a rosszaságával is hivatkozni.

*

Mikor ezek az emberek mind körülveszik a tanítót, a kinek a kezében ott van az ujság, elkezdődik az olvasás.

- Lássuk hát, - szól a kapitány, - miről ír ma az ujság. Van-e benne tárcza?

- Nincsen, - felel a tanító.

- Nagyon fukarkodik ám a kiadó... De vezetőcikkely, az van?

- Ma van... azt hiszem Gulyaev írta.

- Ahá! Fordíts tovább; a selyma okosan ír...

- Az ingatlanok becslése, - olvassa a tanító, - melyet több mint tizenöt esztendővel ezelőtt hajtottak végre, még most is alapjául szolgál a város javára kivetett adónak...

- Ez naiv dolog, - kommentálja Kuvalda kapitány; - még most is alapjául szolgál! Ez furcsa! Mert annak a szatócsnak, a ki a város ügyeit intézi, előnyös, hogy „még most is alapjául szolgáljon”, nos hát - még most is alapjául szolgál...

- Hiszen éppen erről szól ez a cikkely, - jegyzi meg a tanító.

- Igen? Különös! Ez pedig tárcza-téma... erről borsosan kell írni...

Egy kis vita támad. A közönség figyelmesen hallgatja, mert hiszen azalatt egy egész palack pálinka elfogyott. A vezetőcikkely után elolvassák a helyi krónikát, majd a törvényszéki rovatot. Ha ebben a rovatban valami kereskedő neve is szerepel, Kuvalda Arisztid őszintén ujong. Ha kifosztottak egy kereskedőt, az pompás, csak az a kár, hogy nem egészen. Ha a lovai megsántultak, nagyon kellemes, csak az a sajnos, hogy ő még életben maradt. Ha pert vesztett a törvényszéknél, az nagyszerű, csak roppant szomorú, hogy a költségeket nem dupla krétával rótták ki rá.

- Ez törvényellenes eljárás volna, - jegyzi meg a tanító.

- Törvényellenes? Hát nem törvényellenes-e maga a kereskedő? - kérdi Kuvalda keserűen. - Vajjon mi a kereskedő? Vizsgáljuk csak meg ezt a durva és hülye jelenséget: először is minden kereskedő - paraszt. Faluról kerül elő, s valamelyes idő leforgása után kereskedővé lesz. Ahoz, hogy kereskedő legyen, pénzének is kell lenni. De hát honnan lehet a parasztnak pénze? A mint tudva van, a pénz nem a becsületes munkából származik. Tehát a paraszt, így vagy úgy de csalt. Vagyis a kereskedő nem más, mint csaló paraszt!

- Pompás! - helyesli a közönség a szónok következtetéseit.

Tyapa meg nyöszörög a mellét dörzsölve. Éppen így nyöszörög, mikor másodnapos mámorában az első pohár pálinkát fölhajtja. A kapitány sugárzik az örömtől. Elolvassák a táviratokat és levelezéseket. Ez a kapitány szavai szerint, olyan mint a „kiáradt tenger”. Ő mindenben meglátja, hogy a kereskedő milyen utálatossá teszi az életet, s milyen könnyedén lábbal tiporja és megrontja azt. A szavai menydörögnek és megsemmisítik a kereskedőt. A körülállók gyönyörűséggel hallgatják őt, mert átkozottul szitkozódik.

- Hejh, ha én irnék az ujságokba! - kiált föl. - Majd megmutatnám én a kereskedőt a maga valóságában... megmutatnám, hogy a kereskedő állat, a ki csak ideiglenesen teljesít emberi kötelességeket. Én ösmerem jól! A kereskedő... ha-ha! A kereskedő durva, buta, nincs érzéke az élethez, fogalma sincs a hazáról, s a garason kívül semmit sem ösmer.

Objedok, ösmerve a kapitány gyöngéjét, és szívesen bosszantván az embereket, tóditja:

- Persze, azóta, hogy a nemesemberek kezdtek éhenhalni, végük van az embereknek...

- Igazad van, te pók és béka fia; igaz, azóta, hogy a nemesség elbukott, nincsenek többé emberek! Csak kereskedők vannak... én pedig őket gyűlölöm!

- S ez érthető is, mert hiszen pajtás, téged is ők tiportak a porba...

- Engem? Én az élet iránt való szeretet áldozata vagyok... te bolond! Én szeretem az életet... a kereskedő meg fosztogatja az életet. Én ezért ki nem állhatom őket... nem pedig azért, mert nemesember vagyok. Én, ha tudni akarod, nem is vagyok nemes, hanem egyszerű elzüllött ember. Én fütyülök most mindenre és mindenkire... s rám nézve az élet olyan, mint a szerető, a ki elhagyott engem... éppen azért megvetem és mélységesen közönyös vagyok iránta...

- Hazudsz! - mondotta Objedok.

- Én, hazudok? - ordítja Kuvalda Arisztid a dühtől kipirulva.

- Mit ordítasz, - hangzik föl Martyanov hideg és sötét basszus hangja. - Mit okoskodunk? kereskedő... vagy nemesember... mi közünk nekünk hozzá?

- Következésképpen hallgassunk... meg se' pisszenjünk - szólal meg Tarasz, a diakon.

- Hadd el, Objedok, - mondja a tanító békítőleg. - Minek a tüzre olajat önteni?

Ő nem szereti a pörpatvart s általában ellensége a zajnak. Mikor körülötte lángalobbannak a szenvedélyek, ajkai beteges fintorral húzódnak össze, s nyugodtan és megfontolással próbál mindenkit mindennel kibékíteni, ha pedig ez nem sikerül neki, egyszerűen ott hagyja az egész tisztelt társaságot. A kapitány ezt tudva, ha csak nem különösen részeg, visszatartja magát, nem akarván a tanító személyében elveszteni, beszédeinek legbuzgóbb hallgatóját.

- Ismétlem, - folytatja sokkal nyugodtabban, - én az életet az ellenségek kezében látom, még pedig nemcsak a nemesemberek, hanem minden nemes, kapzsi ellenségeinek a kezében, a kik képtelenek rá, hogy valamelyes szint kölcsönözzenek az életnek...

- Csakhogy, cimborám, - mondja a tanító - a kereskedők alapították Veneziát, Genovát, Hollandiát, aztán meg Anglia kereskedői hódították meg hazájuk számára Indiát...

- Mi közöm nekem ezekhez a kereskedőkhöz? Én Pjetunnikov Judáról s a hozzá hasonlókról beszélek...

- Hát ezekhez mi közöd? - kérdi a tanító csöndesen.

- Hát én talán nem élek? Hm! Élek bizony, tehát kötelességem felháborodni annak a láttára, hogy rontják meg az életet az általa rabul ejtett vad emberek.

- És hogy mosolyognak a kapitány méltó fölháborodásán, - tóditja Objedok.
- Jó! Ez butaság, elösmerem... Mint elzüllött embernek, kötelességem volna magamból minden érzést és gondolatot, mely valamikor bennem volt, kitörülni. Ez igaz... De hát én, és ti valamennyien, minő fegyvereket használjunk, ha ezeket az érzéseket eldobjuk magunktól?
- Lásd, most kezdesz okosan beszélni - ugratja őt a tanító.
- Nekünk valami egyébre, nekünk más életfölfogásra, más érzésekre van szükségünk... valami olyan... ujszerüire... mert hiszen az életben mi is ujszerüek vagyunk...
- Ez kétségtelen, - szól a tanító.
- Miért? - kérdezi Kanyecz. - Nem mindegy-e mit beszél és gondol az ember? Ugy se' élünk már soká... én negyven esztendő vagyok, te ötven, harmincnál fiatalabb nincs köztünk egy se'. De még husz éves korban sem tarthat már soká az ilyen élet.
- S mennyiben vagyunk mi ujszerüek? - kérdi Objedok mosolyogva, - hiszen csöcselék mindig volt.
- És az alapította Rómát, - mondja a tanító.
- No persze, - szól a kapitány - Romulusz és Rémusz... nem voltak tán csavargók? Eljön az idő, a mikor mi is alapítunk...
- Igen, megzavarjuk a társadalmi csöndet és békességet, - vág közbe Objedok. Magával elégedetten kaczag. A kaczagása undorító és szinte marja a lelket. Szekundál neki Szimcov, a diakonus, Paltara Tarasz. A kis Meteor naiv szemei ragyogó tűzben égnek s az orczái kipirulnak. Kanyecz mikor beszél, mintha kalapáccsal ütögetnék az ember fejét:
- Mindez butaság... ábránd... badarság!...

Igazán furcsa volt így okoskodni látni ezeket az életből kiüzött, rongyos, pálinkával, gonossággal, gunynyal és mocsokkal telített embereket.

A kapitány szívének az ilyen beszédek hallatára mindig ünnepe volt. Valamennyiüknél többet beszélt ilyenkor, s ez adta meg neki a lehetőséget arra, hogy magát valamennyiüknél jobbnak tartsa. S bármily mélyre süllyedjen is az ember, sohase' mond le arról az élvezetről, hogy magát erősebbnek, okosabbnak, vagy akár csak jóllakottabbnak is érezze embertársainál. Kuvalda Arisztid visszaélt evvel az élvezettel és nem tudott vele betelni soha, Objedok, Kubar és a többi elzüllöttek nagy elégedetlenségére, a kik bizony vajmi keveset érdeklődtek az ilyen kérdések iránt.

Viszont azonban a politika mindannyiuknak kedvencze volt. Az India leigázásának a szükségességéről, vagy Anglia megfékezéséről való beszélgetéseknek se vége, se hossza nem volt. Nem csekélyebb szenvedélylyel beszéltek azokról a módozatokról, a melyek mellett a zsidók a föld színéről kiirthatók volnának, ebben a kérdésben azonban mindig Objedok kerekedett felül, a ki fölháborítóan kegyetlen tervekkel állt elő, s a kapitány, a ki mindenütt az első akart lenni, mindig elkerülte ezt a témát. Szivesen, sokat és alávaló modorban beszéltek az asszonyokról is, a kiknek védelmére azonban mindenkor sorompóba lépett a tanító, a ki haragudott, ha már nagyon is leszólták őket. Neki engedtek, mert valamennyien nem közönséges embert láttak benne, e mellett azonban szombatoként elszedték a pénzét, a mit a hét folyamán megkeresett.

Neki általában nagyon sok kiváltsága volt: őt például nem ütötték, azokban az éppenséggel nem ritka esetekben, a mikor a vita általános verekedéssel végződött. Neki megengedték azt is, hogy asszonyt hozzon az éjjeli szállásra; más senkinek nem volt meg ez a joga, mert a kapitány valamennyiüket már jó előre figyelmeztette:

- Asszonyokat hozzám nem szabad hozni... Az asszonyok, a kereskedők és a bölcsészet - ez volt három legfőbb oka az én kudarczaimnak. Leütöm, ha meglátok valakit asszonynyal a házamban... az asszonyt is leütöm... A ki meg filozofál, annak... letépem a fejét...

S ő csakugyan letéphette bárkinek a fejét: évei ellenére is csodálatos volt az ereje. Aztán még hozzá, minden verekedésnél segítségére volt Martyanov. A milyen komor és hallgató volt, akár egy siremlék, a verekedések idején mindig háttal neki feküdt a Kuvalda hátának, s ilyenkor olyanok voltak ketten, mint egy mindent összezuzó, de összezuzhatatlan masina.

Egy izben a részeg Szimcov minden igaz ok nélkül belekapaszkodott a tanító hajába s kitépett belőle egy jókora csomót. Kuvalda egy a mellére mért ütéssel leterítette őt úgy, hogy jó félóraig eszméletlenül volt, mikor pedig magához tért, megetette vele a tanító kitépett haját. Az meg is ette, attól tartván, hogy különben halálra verik.

Az újságolvasáson, vitatkozásokon és verekedéseken kívül még szórakozásukra szolgált a kártyajáték. Martyanov nélkül játszottak, a ki nem tudott becsületesen játszani, a mit egyébiránt, miután néhányszor csaláson csípték, nyíltan be is vallott:

- Én nem tudok nem csalni... Ez már nálam olyan szokás.

- Megesik néha az ilyen, - erősítette Tarasz, a diakon. - Én megszoktam volt, hogy a feleségemet vasárnaponként az isteni tisztelet után megvertem, de megszoktam annyira, hogy mikor meghalt, szinte hihetetlen, hogy milyen kinlódás fogott el. Egy vasárnapot csak kiálltam, de éreztem, hogy baj van! Kiálltam a másodikat is. A harmadikon megütöttem a szakácsnémat egyszer... Szörnyen méltatlankodott az istenadta... Törvény elé idéztetem, azt mondja. Képzeljék el a helyzetemet! Negyedik vasárnapon... jól eldöngettem, mint a feleségemet! Aztán adtam neki tiz ezüstrubelt... s attól fogva vertem őt rendszeresen, a mig csak megint meg nem házasodtam...

- Diakon, hazudsz! Hogy házasodhattál meg másodsor? - szakította félbe Objedok.

- Hm! Hát csak úgy... gondját viselte a háztartásomnak...

- Voltak gyermekek is? - kérdezte a tanító.

- Öt darab... Az egyik a vízbefult... a legöregebb. Mulatságos egy ficzkó volt! Ketten difteritiszben haltak meg... Egyik leányom férjhez ment valami diákhhoz s elkerült vele Szibériába, a másik meg tanulni akart és meghalt Péterváron... azt mondják... sorvadásban... Ugy ám... öten voltak... Mi papok termékenyek vagyunk...

Elkezdte fejtegetni, hogy miért van ez így, s homéri kacaját támasztott az elbeszélésével. Mikor abban hagyták a kaczagást, Szimcov Maximovics Alexej fölemlítette, hogy neki is volt leánya.

- Lidkának hívták... Olyan kövér leány volt...

Többet nem szólt róla semmit, végignézett valamennyiükön, elmosolyodott... és elhallgatott.

A multjukról ezek az emberek nagyon keveset beszéltek egymásnak, csak rendkívül ritkán emlékeztek meg róla, s akkor is csak általános, nagy vonásokban s többé-kevésbé gunyolódó hangon. S ha jól vesszük, ez okos dolog is volt, mert hiszen a multa való visszaemlékezés, közülük a legtöbben elgyengítette volna a jelen energiáját s megzavarta volna a jövő reménységét.

*

De a késő őszi esős, szürke és hideg napjain mindezek az elzüllött emberek Vavilov korcsmájában gyűltek össze. Ott ösmerték őket, kissé félték is tőlük, mint tolvajoktól és kötekedő emberektől, kissé le is nézték őket, mint megrögzött korhelyeket, de mindamellét tisztelettel

voltak irántuk s meghallgatták őket, mint okos embereket. Vavilov korcsmája az országut klubja, s az elzüllöttek, a klub intelligenciája voltak.

Szombaton esténként s vasárnapokon reggeltől késő éjszakáig tele volt a korcsma, s ilyenkor az elzüllöttek szívesen látott vendégek voltak. Az utcza szegénységtől és bánattól lesújtott lakói körébe bevitték a maguk szellemét, a melyben volt valami, a mi megkönnyítette azoknak az embereknek az életét, a kik ki voltak merülve a falat kenyérért folytatott küzdelemben s a kik époly korhelyek voltak, mint a Kuvalda féle menedékház lakói, s épugy ki voltak taszítva a városból, mint ők. Az, hogy mindenről tudtak beszélni és mindent guny tárgyává tettek, véleményeiknek megfélemlíthetlensége, beszédeiknek élessége, az attól való félelemnek teljes hiánya, a mitől az egész utcza félt, s ezeknek az embereknek fáradhatatlan és bravuros elszántsága, lehetetlen volt, hogy ne tessék az utczának. Ezenkívül csaknem valamennyien ösmerték a törvényeket, tanácsokat osztogattak, kérvényeket irtak, és utbaigazitásokat adtak arra nézve, hogy lehet büntetlenül garázdálkodni. Mindezért pálinkával és avval fizették őket, hogy hizelgő csodálattal voltak eltelve talentumaik iránt.

Rokonszenvét illetőleg az utcza két, csaknem egyenlő pártra oszlott; az egyik abból indult ki, hogy: „a kapitány sokkal erőteljesebb a tanitónál, valóságos katona! Bővíben van a bátorságnak és az észnek.” A másik párt ellenben meg volt róla győződve, hogy a tanító minden tekintetben „tulszárnyalta” Kuvaldát. Kuvalda tisztelői azok közül a polgárok közül kerültek ki, a kik az egész utczában mint hirhedt korhelyek, tolvajok és zsebmetszők voltak ösmertettek, s a kik előtt a koldustarisznyától a börtönig vezető ut nem látszott valami veszedelmesnek. A tanítót pedig inkább a higgadtabb elemek becsülték, a kik még valamit reméltek, valamit vártak, örökké valamivel foglalatostkodtak, de bizony vajmi ritkán laktak jól.

Kuvaldának s a tanitónak az utczához való viszonyát leghatározottabban jellemezte a következő példa. A korcsmában egyizben tárgyalták a városi tanácsnak azt a rendeletét, a mely az utcza lakóit kötelezte, hogy: csatornáikat és a víz lefolyására szolgáló árkaikat temessék be, de erre a célra se a szemetet, se elhullott háziállatok hulláját ne használják, hanem csakis épülettörmeléket és salakot.

- Ugyan honnan vegyem én azt a törmeléket, mikor teljes életemben csak egy rigó-kalitkát akartam építeni, s még erre sem voltam képes? - szólt panaszosan Aniszimov Mokej, a ki a felesége által sütött, fonyott kalácsokkal kereskedett.

A kapitány ugy találta, hogy az adott kérdésben neki is nyilatkoznia kell, s öklével rácsapott az asztalra, hogy a figyelmet magára vonja.

- Honnan vegyétek a törmeléket meg a düledéket? Menjetek végig gyerekek a város utczáin és szedjétek össze a tanácsot. Hiszen a maga ósdiságában egyébre már ugy se való. Igy azután duplán is hozzájárultok a város szepítéséhez, az utcza is tisztességes külsőt nyer, no meg új tanácsról is kell majd gondoskodni. A lovakat vegyétek az előljárótól s csapjátok hozzá mindjárt a három leányát is, a kik lovat hajtani egészen alkalmasak. Akkor azután bontsátok le Pjetunnikov Juda kereskedő házát és lássátok el belőle az utczát faburkolattal. Igaz, Mokej, tudom ám, hogy a feleséged ma mivel sütötte a kalácsot: a Juda háza harmadik ablakfélfájával meg két lépcsőjével.

Mikor a közönség jól kikaczagta magát és elélczelődött a kapitány indítványán, Pavlyugin a tiszteletreméltó kertész megkérdezte:

- De hát mégis mitévők legyünk, nagyságos uram?... Hm? Mit gondolsz?

- Én? Még csak meg se moccanjatok! Ha előnti a víz az utczát, ám öntse el!

- De egy pár ház már düledezik is...

- Hagyjátok el, hadd dőljenek össze! Ha összedőlnek, kerítetek a várostól támogatást; ha nem ad, indítsatok pert ellene! Honnan folyik le a víz? A városból! Nos hát akkor a város az oka, ha a házak összedőlnek...

- De azt mondják, a víz az esőtől van...

- Igen ám, de hát a városban nem dőlnek össze tőle a házak! Hm? A város beszedi rajtatok az adót, de arra már nem ad jogot, hogy a dolgokba beleszóljatok! Tönkreteszi az életeteket meg a vagyontokat, sőt még szolgálatra is kényszerít! Üssétek csak, a hol éritek!

Az utcza fele meggyőzve Kuvalda radikalizmusa által, elhatározta, hogy bevárja, míg házait elmossa a városból lezuhogó esővíz.

A higgadtabb emberek a tanító személyében találták meg azt az embert, a ki egy a városhoz benyújtandó pompás és meggyőző jelentést fogalmazott meg nekik.

Ebben a jelentésben az utcának az az elhatározása, hogy a tanács rendeletének nem engedelmeskedik, oly alaposan meg volt okolva, hogy a tanács elfogadta. Megengedték az utcának, hogy a kaszárnya javítása alkalmával összegyűlt törmeléket fölhasználhassa s ezenkívül a fuvarozáshoz a tüzoltóság részéről öt lovat bocsátottak rendelkezésére. Sőt mi több, annak a szükségességét is elismerték, hogy az utcza idővel állandó földalatti csatornát kapjon. Ez és sok más, az egész utcza népe előtt nagy népszerűséget szerzett a tanítónak. Kérvényeket csinált és apróbb czikkeket irt a lapokba. Így például egyizben Vavilov vendégei azt vették észre, hogy a Vavilov féle korcsmában a hering és más egyéb ételek éppenséggel nem felelnek meg rendeltetésüknek. És ime alig két napra rá, Vavilov a tálaló szekrény előtt állva, ujsággal a kezében, nyilvánosan megvezekelt.

- Igazuk van, én csak annyit mondhatok! Én csakugyan nem egészen friss, romlott heringet vásároltam. A káposzta... szintén, - szolt és kissé elgondolkozott. Hiszen tudvalevő dolog, hogy minden ember szeretne lehetőleg minél több garast gyűjteni össze a zsebében. Nos, hát mi van ebben? Igen ám, csakhoggy éppen megfordítva sült el a dolog: én rosszat akartam s egy okos ember megszegyenített a kapzsiságomért... Most aztán kvittek vagyunk!

Ez a vezeklés a közönségre nagyon jó hatással volt és megadta Vavilovnak a lehetőséget arra, hogy megvendégelje őt heringgel is, káposztával is, melyet a közönség ennek a benyomásnak a hatása alatt mind fölfalt. Ez nagyon is fontos tény volt, mert nemcsak hogy növelte a tanító presztizsét, hanem meggyőzte a jelenvoltakat a nyomtatott betű hatalmáról is. Megesett, hogy a tanító a korcsmában előadást tartott a gyakorlati erkölcsről.

- Láttam én, - mondotta Tyurin Jaskához, a mázolóhoz fordulva - láttam én Jakov, a mint verted a feleségedet...

Jaska már fölhajtott volt vagy két pohár pálinkát s kutya kedvében volt. A közönség rábámult, várva, hogy: no most „vágja ki a rezet”, s mély csönd lett a lebujsban.

- Láttad? Nos és tetszett? - kérdezte Jaska.

A közönség tartózkodóan nevet.

- Nem, nem tetszett - feleli a tanító. A hangja olyan nyomatékosan komoly, hogy a közönség néma marad.

- Pedig ugyancsak iparkodtam - kérkedik Jaska, érezvén, hogy a tanító csak ingerelni akarja. - De az asszony meg van elégedve... nem is kel föl ma...

A tanító mélázva valami ákombákomokat rajzolt az ujjáival az asztalra, majd végigsimitva őket így szolt:

- Lásd Jakov, mindjárt megmondom, mért nem tetszik nekem ez a dolog... Vizsgáljuk csak meg alaposan, hogy mi az, a mit te cselekszel és mit várhatsz tőle. A te feleséged áldott állapotban van: te tegnap oldalba és hasba verted a feleségedet, s így nemcsak őt, hanem a gyereket is verted. Az is megeshetett volna, hogy agyonvered a gyermeket s akkor a feleséged a szülésbe belehalt, de legalább is veszedelmesen belebetegedett volna. Beteg asszonyonnyal bibelődni kellemetlen is meg fáradságos is, ezenkívül sok pénzbe is kerül, mert a betegség orvosságot, az orvosság meg pénzt kíván. Ha a gyermeket meg nem is ölted eddig, úgy minden bizonyonnyal megnyomorítottad, úgy hogy lehet hogy nyomorékan fog a világra jönni: sánta vagy pupos lesz. Így aztán képtelen lesz a munkára, te rád nézve meg az a fontos, hogy munkabíró ember legyen. De még ha csak betegnek születik is, már ez is baj, mert leköti az anyját és ápolást kíván. Látod-e most már, mit csináltál? Az olyan emberek, a kik a kezük munkájából élnek, egészségesen kell, hogy a világra jöjjenek és egészséges gyermekeket hozzanak a világra. Igaz-e?

- Igaz, - erősítette a közönség.

- No... ez talán... még se' fog bekövetkezni - szólt Jaska kissé megszeppenve a tanító által rajzolt perspektívától. - Hiszen az asszony egészséges és rajta keresztül csak nem ér el az ember a gyerekekhez, vagy igen? Az ördögbe is... mikor valóságos boszorkány! - kiált föl elkeseredetten. - Alig szólok egy szót, már rámtámad... s rágódik rajtam, mint a rozsdá a vason!

- Hiszen belátom én, Jaska, hogy neked lehetetlen nem verni a feleségedet, - hangzik föl újra a tanító nyugodt hangja - van rá elég okod... Nem a feleséged természete az oka annak, hogy te olyan vigyázatlanul ütöd-vered őt, hanem a te egész sötét és szomorú életed...

- Biz' igaz az, - kiált föl Jakov, - csakugyan olyan sötétségben élünk, mint a kéményseprő a kürtőben.

- Te az életre haragszol s a feleséged, a ki hozzád legközelebb áll, issza meg a levét, még pedig teljesen ártatlanul, pusztán csak azért, mert te vagy az erősebb; ő mindig ott van a kezéd ügyében s nincs hova menekülnie előled. Látod, milyen csunya dolog ez!

- Biz' az... hogy vinné el az ördög! De hát mitévő legyek? Hiszen én is csak ember vagyok!

- Igen, ember vagy!... De lásd, azt akarom csak neked mondani: ütni hát üsd őt, ha már éppenséggel nem lehetsz meg e nélkül, de légy óvatosabb: jusson eszedbe, hogy árthatsz vagy az ő, vagy a gyermeked egészségének. Egyáltalában az áldott állapotban lévő asszonyokat soha se volna szabad verni... de különösen a hasukat, a mellüket és az oldalukat nem... ha már ütöd, üsd a nyakát, vagy fogj egy kötelet és üsd a lágy részeit...

A szónok befejezte beszédét s mélyen beesett szemei úgy néznek a közönségre, mintha valamiért bocsánatot kérnének, vagy bűnbánólag valamit kérdeznének tőle.

A közönség élénken zajong. Teljesen átérti az elzüllött embernek, vagyis a korcsmának és a boldogtalanságnak ezt az erkölcszót.

- Nos Jaska, megértted?

Jakov megértette: vigyázatlanul verni asszonyt - árt az egészségének.

De azért hallgat és zavart mosolylyal felel a társai tréfáira.

- Aztán meg, mi is a feleség? - elmélkedik Aniszimov Mokej, a kalácsárus - a feleség, ha jól megfontoljuk a dolgot, - barát. Valami lánczfélével van egész életére hozzádkapcsolva... te meg ő, olyasfélék vagytok mint a gályarabok. Éppen azért iparkodjál vele jó lábon állani... mert ha nem, úgy megérzed a lánczot...

- Megállj csak, - mondja Jakov, - hiszen te is vered a tiédet!?

- Hát mondtam én tán, hogy - nem!? Verem... Mert másként lehetetlen... Mit csináljak... Tán a falat döngessem az ökleimmel, vagy mi... a mikor elfogy a türelmem?

- No lám, hát én is így vagyok - mondja Jakov.

- Bizony, milyen kényelmetlen és bajos is a mi életünk! Nincs az embernek talaja a lába alatt!

- És még hozzá a feleségét is csak körültekintéssel verje az ember! - sopánkodott valaki tréfásan. Így beszélgetnek késő éjszakáig vagy a verekedésig, mely a részegség talajából azoknak a hangulatoknak a hatása alatt támad, a melyekbe őket az ilyesfajta beszédek elringatják.

A korcsma ablakait verdesi az eső és vadul üvölt a hideg szél. A korcsmában nyomasztó, füstös a levegő, de a mellett jó meleg van; az utcza nedves, hideg és sötét. A szél úgy döngeti az ablakokat, mintha elszántan hívogatná ki mindezeket az embereket a korcsmából, hogy azután, mint a port, szétszórja őket a földön. Olykor egy-egy elfojtott és reménytelen sóhaj, majd ismét hideg és kegyetlen kaczagás hallatszik ki az üvöltéséből, ez a zene szomorú gondolatokat ébreszt a tél közelségéről, a nap nélkül szűkülő s átkozottul rövid napokról és a hosszú éjszakákról, annak a szükségességéről, hogy az ember jól el legyen látva meleg ruhával és ennivalóval. Üres gyomorral oly rosszul alszik az ember a szinte végtelen, téli éjszakákon. Jön a tél... jön... Mi lesz velünk?

Ezek a szomorú gondolatok fokozott szomorúságot keltettek az utcza népében s az elzüllött emberek szívében több lett a sóhajtás, arcukon több lett a ráncz, a hangjuk eltompult és egymáshoz való viszonyuk meglazult. S egyszerre felütötte köztük a fejét az állatias düh, s fölébredt bennük az üldözött és könnyörtelen sorsuk által elgyötört emberek kétségbeesése. Vagy tán annak a kérlelhetetlen ellenségnek a közelségét érezték, a ki egész életüket egy kegyetlen badarsággá tette. Csakhogy azt az ellenséget nem foghatták meg, mert nem is ösmerték.

Ilyenkor azután ütötték egymást; ütötték kegyetlenül, vadállatiasan, majd megint megbékülve elkezdtek inni és elittak mindent, a mit csak a nem éppen válogatós Vavilov zálognak elfogadott. Így, fojtott dühben, szívet szorongató aggodalomban, nem látva menekülést ettől az aljas élettől, töltötték el az őszi napokat és várták a tél még zordonabb napjait.

Kuvalda ilyen időkben jött segítségükre a filozofiájával.

- Oda se neki czimborák! Mindennek van vége, - ez az élet legfőbb érdeme. Elmulik a tél és megint nyár lesz... remek nyár, a mikor, mint mondani szokták, még a verebek is sört isznak. - De szavainak semmi hatása sem volt - még a legtisztább viz egy-egy kortya sem elégíti ki azt, a ki éhezik.

Tarasz, a diakon is megpróbálta szórakoztatni a közönséget, dalokat énekelgetve és meséket mesélgetve, neki már nagyobb volt a sikere. Fáradozásai révén olykor egészen hirtelen, kétségbeesett és elszánt vigság pezsgett a korcsmában: énekeltek, tánczoltak, kaczagtak s pár órán keresztül olyanok voltak, mint az eszeveszettek.

Mikor aztán megint visszaestek tompa és egykedvű kétségbeesésükbe s ott ültek komoran, tépelődve, bágyadtan beszélgetve a korcsma asztalai mellett, a füstölő lámpák közt, a sűrű dohányfüstben, hallgatták a szél diadalmas üvöltését s azon tünődtek, hogy igyák le magukat pálinkával... a sárga földig.

S mélységesen undorodtak egymástól, de mindenikük magába fojtotta a többiek iránt érzett esztelen haragját.

II.

Minden relativ ezen a világon s nincsen olyan állapota az embernek, a melynél rosszabb már egyáltalában ne lehetne.

Egyszer szeptember végén egy derült napon, Kuvalda Arisztid kapitány szokása szerint ott ült az éjjeli szállás ajtaja előtt a karosszékében s Pjetunnikov kereskedőnek a korcsma mellett épült kőházára bámulva, gondolkozott.

Ez a ház, mely körül volt véve állványokkal, gyertyagyárnak készült, és már régóta szemet szurt a kapitánynak hosszú ablaksorainak sötét nyílásaival s a gerendáknak avval a pókhálójával, mely tetejétől az aljáig körülvette. Pirosan, mintha csak vérrel lett volna bemázolva, olyan volt, mint egy rettenetes masina, mely még nem működik ugyan, de már kitátotta mohón tátongó szájainak egész sorát, minden pillanatban készen valamit bekapni, megrágni és lenyelni. Vavilov szürke, fakorcsmája, mohával benőtt rozoga tetejével, a gyár egyik téglafalához támaszkodott, s olyan volt, mint egy hozzátapadt nagy élősd.

A kapitány azon tünődött, hogy nemsokára annak az ócska háznak a helyén is elkezdenek építeni. Az éjjeli szállást is lebontják. Más helyet kell majd keresnie, pedig olyan alkalmasat és olcsót nem fog találni soha. Valahogyan olyan szomorú és fájdalmas dolog egy megszokott helyet elhagyni. El kell pedig hagyni pusztán csak azért, mert valami kereskedőnek kedve szottyant gyertyát és szappant gyártani. S a kapitány úgy érezte, hogyha alkalom kínálkoznék arra, hogy valamivel, hacsak egy időre is elkeserítse ennek az ellenségnek az életét, - oh! milyen gyönyörűséggel keserítené el!

Tegnap Pjetunnikov Andrejevics Iván kereskedő a fiával meg egy építővel benjárt az éjjeli szállás udvarában. Fölmérték az udvart, mindenfelé karókat bökdöstek belé, a melyeket azonban Pjetunnikov eltávozása után Meteor, a kapitány parancsára kiszedett és elhajigált.

A kapitány szemei előtt ott állt a kereskedő - egy apró, száraz emberke kabáthoz is ujjashoz is hasonló hosszú ruhában, bársonysapkával a fején s hosszuszáru, fényes csizmákkal a lábán. Szürke és hegyesszakállu arcza szögletes volt és csontos, magas homlokát mély ránczok lepték el, s alóla keskeny, szürke és összehuzott szemek kandikáltak ki, melyek állandóan fürkészni látszottak valamit... Az orra hegyes volt és porczos, szája picziny s ajkai finomak... Általában véve a kereskedő külseje tisztességesen ravasz és tiszteletreméltóan gonosz volt.

- A disznónak és a rókának átkozott keveréke! - kelt ki magából a kapitány és eszébejutott Pjetunnikovnak első, ő reá vonatkozó mondása. A kereskedő eljött az előljáróság egyik tagjával, hogy megvegye azt a házat, s mikor a kapitányt megpillantotta, rendkívül közönséges nyelven megkérdezte a kísérijétől:

- Hát aztán ehun ez a suszter... ez a maga lakója?

S ettől a pillanattól fogva, immár másfél esztendeje, valósággal versenyeznek egymással abban, hogy ki tudja a másikat jobban sértegetni.

Tegnap is volt köztük valami szelidebb fajtájú „fecsegési gyakorlat”, a mint a kapitány a kereskedővel való szóváltásait nevezte. Odavezetve az építőt, a kereskedő odament a kapitányhoz.

- No mit ülsz itt? - kérdezte tőle, megérintve kezével a sipkája szélét, úgy hogy nem lehetett tudni, vajjon csak egyet igazított-e rajta, vagy pedig köszönteni akarta-e őt.

- Mit lézengesz itt? - felelt neki a kapitány ugyanolyan hangon s megmozdította az alsó állkapcsát, a mitől megrezsent a szakállá, a mit a csekélyebb igényű ember köszönésnek is érthetett, de úgy is magyarázhatott, hogy a kapitány csak a pipáját akarja a szája egyik szögletéből a másikba átterelni.

- Sok a pénzem, - hát lézengek. A pénzem azt akarja, hogy szabadjára ereszszem, nos hát eleresztem - szól a kereskedő a kapitány bosszantására, miközben hamiskásan hunyorgat a szemeivel.

- Akkor hát nem a rubl szolgál neked, hanem te a rublnak, - vágja vissza Kuvalda, rettenetes vágyat érezvén magában, hogy jól hasbarugja a kereskedőt.

- Hát nem mindegy-e az? Pénzzel, mindent lehet... De ha nincs...

S a kereskedő aljasan színlelt részvétellel néz a kapitányra. Ennek a felső ajka remeg és láttatni engedi hatalmas, farkas fogait.

- Ha az embernek van lelkiismerete, akkor pénz nélkül is ellehet... A pénz rendszerint akkor jelenik meg, a mikor az embernek a lelkiismerete kezd elsorvadni... Minél kevesebb a lelkiismeret, annál több a pénz.

- Az igaz... De vannak emberek, a kiknek se pénzüik, se lelkiismeretük...

- Fiatal korodban te is ilyen voltál!? - kérdi Kuvalda egyszerűen. Most meg azután Pjetunnikovnak rándul meg az orraczimpája. Andrejevics Iván fölsóhajt és szemhunyorgatva így szól:

- Nekem bizony fiatal koromban óriási terheket kellett vinnem!

- Képzelem...

- Dolgoztam, oh de hogy dolgoztam!

- És sokakat agyon dolgoztál!

- Olyanokat mint te? Nemesembereket? Szó sincs róla... sokan megtanultak az én révémen imádkozni...

- Nem gyilkoltál csak raboltál? - ordítja a kapitány. - Pjetunnikov elzöldül és jónak látja, témát változtatni...

- Hanem rossz házigazda vagy ám - te ülsz, a vendéged meg áll...

- Hadd üljön le hát ő is, - mondja Kuvalda.

- De hiszen nincs mire, lásd...

- A földre... hiszen a föld megtűr magán minden szemetet...

- Látom te rajtad - felelte Pjetunnikov nyugodtan és csöndesen, de szemei hideg mérget löveltek a kapitányra.

Ezzel elment s otthagyta Kuvaldát abban a kellemes tudatban, hogy a kereskedő fél tőle. Ha nem félne, úgy már rég kikergette volna az éjjeli szállásból. Mert nem azért a havi öt rublért nem kergeti ám ki! S a kapitánynak jól esik látni Pjetunnikov hátát, a mint lassan távolodik az udvarban. Azután elnézi, a mint a kereskedő körüljárja a gyárát s föl és alá mászkál az állványokon. Nagyon szeretné, ha lepottyanna és összetörné a csontjait. Hányféle elmés kombinációt eszelt is már ki erről a lepottyanásról, a mint Pjetunnikovot nézte, a ki úgy mászkált a gyár állványain, mint a pók a hálóján. Sőt tegnap egyizben úgy látta, mintha egy deszka meglazult volna a kereskedő lábai alatt, mire a kapitány olyan izgatott lett, hogy egyszeriben fölugrott a helyéről... De nem történt semmi...

Ma is, mint mindig ott meredt az égnek Kuvalda Arisztid szemei előtt az a vörös épület, olyan szilárdan, olyan tartósan s oly erőteljesen belekapaszkodva a földbe, mintha csak a nedveit akarná kiszívni. S úgy látszott, mintha sötétén mosolyogna a kapitányon, falainak tátongó

nyilásaival. A nap épp oly bőkezűen ontja rá őszi sugarait, mint akár az utca otromba viskóira.

- De ni! - kiáltott föl a kapitány jelentőségteljesen, miközben szemeivel a gyár falait méregette. - Oh, az ördögbe is! Ha csakugyan úgy volna - s egész testében remegve, gondolatától fölizgatva Kuvalda Arisztid fölugrott és mosolyogva s a fogai közt valamit mormogva szaporán lement Vavilov korcsmájába.

Vavilov szívélyes fölkiáltással üdvözölte őt.

- Van szerencsénk nagyságodnak jó egészséget kívánni!

Középtermetű volt, szürke hajkoszorútól övezett kopasz fejjel, beretvált arczczal s hegyesen kipödört bajuszszal, hetykén és egyenesen járt piszkos bőr ködmönében, s minden mozdulatával elárulta a kiszolgált vén altisztet.

- Jegor! Megvan neked ennek a háznak a terve s a birtoklási igazolványa? - kérdezte Kuvalda szaporán.

- Meg.

Vavilov gyanakvólag összehunyorította sunyi szemeit és merően rábámult velük a kapitány arczára, amelyen valami különöset látott.

- Mutasd ide! - kiáltott föl a kapitány, öklével az asztalra csapva, s leülve mellé egy székre.

- Ugyan minek? - kérdezte Vavilov, a ki látva Kuvalda fölbuzdulását, elhatározta, hogy résen lesz.

- Tökfilkó, hozd ide szaporán!

Vavilov összeránczolta homlokát s a padmalyra emelte fürkésző szemeit.

- Ugyan hol is vannak azok az irások?

A padmalyon erre a kérdésre vonatkozólag semmiféle utbaigazítás sem akadt; erre az altiszt rámeresztette szemeit a hasára és aggodalmas ábrázattal elkezdett az ujjaival dobolni rajta.

- Elég lesz már a pofákból! - kiáltott rá a kapitány, a ki nem igen szerette őt, mert úgy találta, hogy a kiszolgált katonához illendőbb dolog tolvajnak, mint korcsmárosnak lenni.

- No Fomics Risztid, már eszembe jutott. Ugy tetszik hogy az irások a kerületi törvényszéknél maradtak. Még akkorról, mikor birtokba helyeztek...

- Ugyan hadd el Jegorka! A te érdekedben mutasd meg nekem azonnal a vét levelet, a tervet és a mi még van. Lehet, hogy egy néhány száz rubelt nyersz vele - értetted?

Vavilov ugyan semmit sem értett az egészsből, de a kapitány olyan nyomatékosan s olyan komoly ábrázattal beszélt, hogy az altiszt szemeiben izzó kíváncsiság lobbant lángra, s azt mondván, hogy majd megnézi, nincsenek-e azok az iratok a ládafiában, a tálaló asztal mögött nyíló ajtón eltűnt. Két percz múlva az ábrázatán a legnagyobb csodálkozás kifejezésével, s keziben az iratokkal visszatért.

- Ehol vannak ni az átkozottak,... csakugyan itthon voltak!

- Ugyan menj te vásári bódéba való bohóc! És te katona is voltál? - piritott rá Kuvalda és kikapta kezéből az iratsomót tartalmazó kék kartont. Azután kiterítette maga előtt az irásokat és mind jobban fölszítva Vavilov kíváncsiságát, elkezdett olvasni, nézegetni, kutatni, miközben jelentőségteljesen nyöszörgött, De im' végre elszántan fölkelt, oda ment az ajtóhoz s az irásokat az asztalon hagyva intett Vavilovnak:

- Megállj... ne rakd el még...

Vavilov összeszedte a papirosokat, belerakta az íróasztala fiókjába, lezárta s megpróbálta a kezével, vajjon jól le van-e zárva? Azután kopasz fejét megtapogatva kiment a korcsma pitvarába. Ott azt látta, hogy a kapitány lépésekkel végigméri a korcsma homlokzatát, csettint az ujjával, majd ugyanazt a vonalat gondolatokba merülve, de elégedetten, újból végigméri.

Vavilov arcza egy pillanatra megfeszült, majd kinyult végül pedig egyszerre boldogan fölragyogott.

- Fomics Risztid! Talán csak nem? - kiáltott föl, mikor a kapitány odajött hozzá.

- Micsoda „talán csak nem”! Több mint egy arsin, ki van hasítva. Ez csak a homlokzaton, hogy a mélységben mennyi, azt tüstént megtudom...

- A mélység?... tiz öl és két arsin!

- Nos, rájöttem... te borotvált pofa?

- Hogyne, Fomics Risztid! De van is ám olyan szeme... három arsznyira lelát a föld alá! - kiáltott föl Vavilov elragadtatással.

Pár percz mulva egymással szemben ott ültek Vavilov szobájában s a kapitány hatalmas kortyokban pusztítván a sört, imígyen szólt a korcsmároshoz:

- Így tehát a gyár egész fala a te telkeden áll. Cselekedjél minden kimélet nélkül. A mint előkerül a tanító, tüstént megcsináljuk a beadványt a kerületi törvényszékhez. A kereseti összeget, hogy ne pocskoljuk a pénzt bélyegre a legszerényebben szabjuk meg, hanem kérni fogjuk az épület lebontását. Ezt, te vén bolond, idegen határ megsértésének hívják, a mi te rád nézve rendkívül örvendetes esemény! Le vele! Pedig egy ilyen masinát lebontani és újra fölépíteni, sok pénzbe fog ám kerülni. Csak aztán jól megszorogasd ám ökelméd! Egész pontosan fölszámítjuk majd, mennyibe kerülne a lebontás a téglával, meg az új fundamentum kiemelésével együtt... mindent fölszámítunk! Még az időt is számításba vesszük! Akkor aztán, szabad kérnem, tiszteletreméltó Juda: két ezer rubelt!

- Nem fog adni! - szólt Vavilov aggodalmasan pislogva mohó tűzben égő szemeivel.

- Hazudsz! Megadja! Ugyan hát mondd csak mitévő legyen? Lebontassa? No csak vigyázz Jegorka, ne add olcsóbban! Ha meg akarnak vesztegetni, ne add magadat olcsón! Ha rádijesztenek, meg ne ijedj! Bizzad csak ránk magadat...

A kapitány szemei vad ujjongásban égtek s a fölindulástól piros arcza görcsösen rángatózott. Fölszigázta a korcsmáros kapzsiságát s miután rávette őt, hogy minél előbb a cselekvés terére lépjen, diadalmasan és hajthatatlan szilárdsággal eltelve távozott.

*

Este az elzüllöttek már mind tudtak a kapitány fölfedezéséről és izgatottan tárgyalták Pjetunnikov jövendő eljárásának az eshetőségeit, pazarul kiszinezve elképzelték álméltóságát és dühét azon a napon, a melyen a bírósági kézbesítő átadja neki a kereset másod-példányát. A kapitány valóságos hősnek érezte magát. Ő boldog volt s körülötte is mindenki meg volt elégedve. A rongyokba öltözött sötét alakok nagy csoportja ott heverészett az udvaron s a nagy esemény hatása alatt zajongott, ujjongott. Valamennyien ismerték Pjetunnikov kereskedőt, kivel sokszor találkoztak. Szemeit megvetően hunyorgatva éppen csak annyi figyelemre méltatta őket, mint az udvaron szanaszét heverő más egyéb szemetet és törmeléket. Csakugy leritt róla a jóllakottság, a mi fölháborította őket s úgy látták, mint ha még a cipői is lenézéssel csillogtak volna feléjük. És ime most egy ő közülük érzékeny sebet ejt ennek a kereskedőnek úgy a zsebén, mint a hiuságán. Hát nem nagyszerű eset-e ez?

Ezeknek az embereknek a szemeiben, nagyon sok vonzó volt a rosszban. Ez volt kezükben az egyetlen fegyver, a melyhez elegendő erejük is volt. Mindenikük már régóta táplálta szívében a mélységes gyűlöletnek félig öntudatlan, homályos érzését minden jóllakott és nem rongyokba öltözött ember iránt, s ez az érzés mindenikükben fejlődésének más és más fokán jelentkezett. S ez volt az, a mi az elzüllöttekben olyan izzó érdeklődést keltett az iránt a háboru iránt, a melyet Kuvalda Pjetunnikovnak izent.

Két héten keresztül leste az éjjeliszállás egész népe, az újabb eseményeket, de Pjetunnikov ezalatt az idő alatt egyetlen egyszer se mutatkozott az építkezés körül. Megtudták, hogy nincs is a városban s hogy a keresetet még nem is kézbesítették neki. Kuvalda menydörgött a polgári perrendtartási eljárás ellen. Aligha volt a világon valaki, a ki valaha is olyan lázas türelmetlenséggel várta volna ezt a kereskedőt, mint a hogy a mezitlábások várták.

- Csak nem jön és nem jön az én kis aranyosom...

- Eh, hiszen mindenki tudja, hogy nem szeret engem! - dudolta Tarasz diakon s pofákat vágva tréfásan bámult az égre.

De ime egyszer estefelé megjelent Pjetunnikov. Takaros szekéren jött s a fia, - egy piros-pozsgás arcú fiú, hosszú, koczkás kabátban s sötét szemüveggel, - hajtotta a lovakat. Odakötötték a lovakat az állványokhoz; a fiú elővett a zsebéből egy tekercset, odaadta a végét az apjának s mindketten aggodalmas arccal és szótlánul elkezdtek fölmérni a földet.

- Áháá! - kiáltott föl a kapitány diadalmasan.

Akik csak ott voltak az éjjeliszálláson, mind kiálltak a kapuba és véleményüknek hangosan kifejezést adva bámultak.

- Lám mit tesz az, ha valaki megszokta a lopást. - Még olyankor, a mikor nem akar, akkor is lop s azt is megkoczkáztatja, hogy többet veszít, mint a mennyit lothat, - sajnálkozott a kapitány s a vezérkarában hangos kacagást s az ehez hasonló megjegyzések egész özönét idézte föl.

- Hej! Te ficzkó! - kiáltott föl végre Pjetunnikov, a mikor már majd megpukkadt a gunyos megjegyzésektől, - vigyázz, hogy az ilyenekért a békebiró elé ne idéztessék!

- Tanuk nélkül nem megy semmire... Már pedig a fiú, nem tanuskodhatik az apja mellett - jegyezte meg a kapitány.

- No csak vigyázz! Bátor vezérük vagy azoknak, de azért tán te reád is akad még paragrafus!

Pjetunnikov megfenyegette őt a mutatóujjával... A fia, a ki nyugodtan elmerült a számításaiba, ügyet se vetett a sötét embereknek erre a csoportjára, mely csufot üzött az apjából. Még csak rájuk se pillantott egyetlen egyszer se.

- A fiatal pókocskában nagy a kitartás, - jegyezte meg Objedok, gondos figyelemmel kísérve az ifjabb Pjetunnikov minden mozdulatát, minden cselekedetét.

Miután a mit kellett mindent fölmértek, Andrejevics Iván elkomorodott, szótlánul fölült a szekerére és elhajtott, a fiú meg szilárd léptekkel bement Vavilov korcsmájába.

- Ohó! Milyen elszánt a kis tolvaj... no lám! Nos, mi lesz hát most? - kérdezte Kuvalda.

Most?... Az ifjabb Pjetunnikov megvásárolja Vavilov Jegort - mondotta Objedok meggyőződéssel, egyet csettintve a nyelvével, teljes megalégedés kifejezésével éles metszésű arcán.

- S te tán örülsz ennek, vagy mi? - kérdezte Kuvalda mogorván.

- Jól esik látnom, hogy az emberi számítások mennyire nem vágnak be, - világosította fel őt Objedok, élvezettel hunyorgatva szemeit és a kezeit dörzsölve.

A kapitány boszusan köpött egyet, de nem szólt semmit. És valamennyien, a kik ott álltak a düledező ház kapujában, hallgattak s a korcsma ajtaját bámulták. Elmult több mint egy óra, ebben a várakozással teljes némaságban. Azután kinyik a korcsma ajtaja s kijött rajta Pjetunnikov, ép oly nyugodtan, mint a hogyan bement. Egy pillanatra megállt, köhintett egyet, fölhajtotta a kabátja gallérját, egy pillantást vetett azokra az emberekre, a kik őt bámulták, azután fölfelé az utczán neki indult a városnak.

A kapitány tovább kísérte őt a szemeivel, azután Objedokhoz fordulva elmosolyodott.

- Lám csakugyan igazad van, te skorpió és százlábu fia... Határozottan, minden gazságban jó szimatod van... ugy ám... Hiszen ennek a fiatal akasztófa virágnak már a pofáján látszik, hogy keresztülvitte, a mit akart... Vajjon mennyit kapott tőlük Jegorka? Mert, hogy kapott az bizonyos... Hiszen ő is az ő fajtájukból való. Kapott... kapott... átkozott egy históra! S ezt én csináltam meg neki. Most látom csak nagy keserűséggel, milyen ostoba voltam. Bizony czimborák, az életben minden ellenünk van! S még ha a szemébe köpsz is embertársadnak, visszahull rád a köpés...

A tiszteletreméltó kapitány, miután ezzel a szentenciával megnyugtatta magát, végignézett a törzskarán! Valamennyien megcsalatoztak, mert érezték, hogy az a mi Vavilov és Pjetunnikov közt történt, nem úgy történt, a mint ők várták. S ez valamennyiüket bántotta. Az a tudat, hogy nem tud rosszat cselekedni az ember, sokkal inkább bántja mint az, ha nem tud jót tenni, mert rosszat cselekedni olyan egyszerű és könnyű.

- Nos hát, mit báméskodunk itt? Most már nincs mit várnunk... legföljebb az áldomást, a melyet kiszorítok Jegorkából, ha még addig élek is, - mondotta a kapitány, mogorva pillantást vetve a korcsma felé. - Juda födele alatt, a mi boldog és békés életünknek - eljött a vége. Mert hát Juda bizony ezek után kiteszi a szűrünket... A mit ezennel tudomására is hozok a hozzám hű sansculotte csapatnak.

Kanyecz sötéten elmosolyodott.

- Te fogházfelügyelő, mi baj? - kérdezte Kuvalda.

- Hova menjek én most?

- Hjah lelkem, ez bizony fogas kérdés... De ne félj, majd megfelel rá a sorsod, - mondotta a kapitány eltűnődve s bement az éjjeliszállás kapuján. Az elzüllöttek lomhán követték őt.

- Mindenesetre bevárjuk a kritikus pillanatot - mondotta a kapitány, a mint ott lépdelt közöttük. - Mikor kikergetnek innen, akkor majd keresünk új odut magunknak. Addig pedig nem érdemes, hogy megrontsuk az életünket ilyen gondolatokkal... A kritikus pillanatokban az ember mindig erélyesebbé lesz... és ha az élet a maga egészében tele volna kritikus pillanatokkal s ha az ember minden pillanatban remegni volna kénytelen a koponyája épségeért,... isten-ucsse az az élet sokkal elevebb volna, az emberek meg sokkal érdekesebbek!

- Vagyis, még nagyobb dühvel vágnák el egymás torkát, - magyarázta Objedok mosolyogva.

- Nos és aztán? - kiáltott föl a kapitány ingerülten, mert nem igen szerette, ha a gondolatait magyarázgatták.

- Semmi, hiszen nagyon jól van így. Ha az ember gyorsabban akar eljutni valahová, a lovait ostorral üti, a gépet meg tüzei.

- No persze! Bánom is én, ha minden poklokra jut is! Legjobban szeretném, ha a föld egyszerre lobbog vetne és elégne, vagy izzé-porrá zuzódnék... csak én lennék az utolsó, a ki elpusztul, hogy előbb végignézhethetném a többit...

- Pompás! Csak rajta! - mosolygott Objedok.

- No mi az? Én elzüllött vagyok... ugy-e? Én kitaszított ember vagyok... Tehát szabad vagyok, minden iránytól és köteléktől... Vagyis, fűtyölhetek mindenre! Nekem, az életmódom következtében is félre kell dobnom mindent a mi régi... s az azokkal az emberekkel való érintkezésnek minden módozatát, a kik jóllakottan és jólöltözöttek élnek s engem megvetnek azért, mert én a jóllakottság s a ruha dolgában tőlük elmaradtam... szóval nekem valami újra kell magamat nevelnem, - érted? Valami olyasra, tudod, hogy mikor a Pjetunnikov Juda féle életet élő emberek elmennek mellettem s tekintélyes alakomat megpillantják, - hideg borzongás fusson át rajtuk.

- Micsoda merész nyelven beszélsz, - jegyezte meg Objedok mosolyogva.

- Eh te!... Éhenkórász - szólt Kuvalda s megvetéssel nézett végig rajta. - Mit értesz te hozzá? Mit tudsz te bele! Tudsz te tán gondolkozni? De én gondolkoztam... s olvastam olyan könyveket, a melyekből te egy szót sem értettél volna.

- No persze! Nem eheti mindenki nagykanállal a bölcsességet... De mind a mellett, hogy te olvastál és gondolkoztál, én meg sem egyiket, se másikat nem cselekedtem, mind a mellett sem olyan nagy közöttünk a különbség...

- Menj a pokolba! - kiáltott rá Kuvalda.

Objedokkal folytatott beszélgetései mindig így végződtek. Egyáltalában a mikor a tanító nem volt jelen, - ezt ő maga is tudta, - a beszédei csak a levegőt rontották és a nélkül, hogy figyelmet keltettek volna, csak szétfoslottak benne; hallgatni azért még sem tudott. Most is, a mint leszidta a czimboráját, teljesen egyedül állónak érezte magát az emberei közt. Mind a mellett nagyon beszélhetnékje volt, s ezért a következő kérdéssel fordult oda Szimcovhoz:

- Hát te, Maximovics Alexej, hol fogod lehajtani ősz fejedet?

Az öreg jólelkűen mosolygott, beletörülte az orrát a kabátja ujjába és kijelentette:

- Nem tudom én... majd meglátom! Hiszen nem sok a dolgom: ittam és megint iszom!

- Tiszteletreméltó, bár egyszerű föladat! - szólt a kapitány dicsérőleg.

Szimcov rövid hallgatás után még hozzátette, hogy ő mindannyiuk közt leghamarabb elhelyezkedik, mert őt nagyon szeretik az asszonyok. Ez ugy is volt: az öregnek mindég volt két-három kedvese, a kik két-három napig tartották őt nyomoruságos keresetükből. Sokszor bizony meg is verték őt, a mit azonban sztoikus nyugalommal tűrt; persze valami nagyon nem bántották, talán azért, mert sajnálták. Szenvedélyes szoknyahős volt, s mindig mondogatta, hogy élete egész szerencsétlenségének az okai, az asszonyok. Azt, hogy sokat forgolódott az asszonyok körül, a ruházata is bizonyította, mert mindig tisztábban és csinosabban öltözött, mint a czimborái. Most is hogy társai körében ott ült az éjjeliszállás ajtajában a földön, dicsekedve kezdte beszélni, hogy Rjedka már régóta hivoogatja, hogy menjen hozzá lakni, de ő nem megy, mert nem akar megválni a czimboráitól.

Nagy érdeklődéssel és nem minden irigység nélkül hallgatták. Rjedkát valamennyien ösmerték, - nem messze lakott ott a hegy alján... s nem régen ült le pár hónapot, valami kis lopás miatt. Ez egy elzüllött dajka volt, magastermetű és köpczös falusi leányzó, ripacsos ábrázattal s nagyon szép, bár mindig részeges szemekkel.

- Lám, lám, te vén ördög! - kelt ki Objedok, rápillantva az elégedetten mosolygó Szimcovra.

- És miért szeretnek engem az asszonyok? Azért, mert én tudom, mi kell nekik...

- Igen? - kiáltott föl Kuvalda kérdőleg.

- Érték hozzá, hogy keltsek bennük magam iránt szánalmat. Már pedig, ha az asszonynak egyszer megesik a szive, akár gyilkolni is kész, csupa merő szánalomból. Csak sirj előtte, kérd, hogy öljön meg, megsajnál és - megöl...

- Azt én is megteszem! - jelentette ki Martyanov elszántan, sötéten elmosolyodva.

- Kit? - kérdezte Objedok, félreugorva tőle.

- Az mindegy... Pjetunnikovot... Jegorkát... vagy akár téged!

- Miért? - firtatta Kuvalda nagy érdeklődéssel.

- Szibériába akarok jutni... Torkig vagyok már evvel az alávaló étellel... Ott legalább megtudja az ember, hogy kell élni...

- Bizony, ott alaposan megtanítanak rá, - hagyta jóvá a kapitány szomoruan.

Pjetunnikovról és a fenyegető kialakulásáról többé nem beszéltek. Arról már valamennyien meg voltak győződve, hogy a kiüzetés közel van hozzájuk, - lehet, hogy már csak két-három nap kérdése, - s így fölöslegesnek tartották, hogy erről a témáról való tépelődésekkel gyötörjék magukat. A megbeszélések révén a helyzet nem javult volna, de meg aztán, ámbár már elkezdődött az esőzés, még nem állott be a hideg, úgy, hogy a városon kívül is bárhol el lehetett tölteni az éjszakákat.

Ezek az emberek nagy körben letelepedve a füre, szinte végtelen társalgást folytattak a legkülönbözőbb tárgyakról, szabadon szökdelve egyik témáról a másikra és csak annyi figyelemmel voltak egymás szavára, hogy a társalgást minden fönnakadás nélkül folytathassák. Hallgatni unalmas volt, de egymást figyelemmel meghallgatni, szintén. Az elzüllöttek társaságának volt egy nagy érdeme: nem volt köztük senki, a ki iparkodott volna jobbnak látszani, mint a milyen, vagy pedig mást ilyen erőlködésre buzdítani.

Az augusztusi nap buzgón perzselte ezeknek az embereknek a rongyait, a kik odatartották neki a hátukat és fésületlen fejüket, mely chaotikus vegyülete volt a növény-, az ásvány- és az állatvilágnak. Az udvar szögletében buján tenyészett a gaz, a bojtorján s itt-ott a kuszó folyondár is, a melyeken kívül még sok mindenféle teljesen haszontalan növény gyönyörködtette a teljesen haszontalan emberek tekintetét...

*

Vavilov korcsmájában ezalatt a következő jelenet játszódott le.

Az ifjabb Pjetunnikov lassan belépett a korcsmába, körülnézett, megvetően összeráncolta a homlokát s lassan levéve fejéről a szürke kalapot, a korcsmárostól, a ki tiszteletteljes meghajlással és szeretetreméltó mosolylyal fogadta őt, megkérdezte:

- Vavilov Terentyevics Jegor - ön az?

- Igenis én! - felelt amaz, mindkét kezével az asztalra támaszkodva, mintha csak keresztül akart volna ugrani rajta.

- Valami dolgom volna önnel, - jelentette ki Pjetunnikov.

- Nagyon örvendek... Méltóztassék bejönni a szobába!

Bementek a szobába és leültek, - a vendég a kerek asztal előtt lévő pamlagra, a házigazda pedig vele szemben egy székre. A szoba egyik sarkában egy hatalmas hármaskép előtt égett a lámpa, körülötte a falon szintén szentképek függtek. A szegélyeik fényesen ki voltak tisztítva és úgy csillogtak, mint az ujak. A szobában, mely sűrűn tele volt rakva ládákkal és mindenféle ócska butorral, faolaj, dohány és savanyukáposzta szaga terjengett. Pjetunnikov körülnézett és megint elfintorította az arcát. Vavilov sóhajtozva nézte a szentképeket, azután merően

végignéztek egymáson s mind a ketten kölcsönösen jó benyomást tettek egymásra. Pjetunnikovnak tetszettek Vavilov leplezetlenül hunczfut szemei. Vavilovnak meg, Pjetunnikov nyilt, hideg és elszánt arcza, széles és erőteljes állkapcsával és sűrű fogaival.

- Nos hát, ön bizonyára ismer engem és kitalálhatja, hogy miről akarok beszélni! - szólalt meg Pjetunnikov.

- A keresetről... én legalább úgy hiszem, - felelt az altiszt tiszteletteljesen.

- Ugy van. Jól esik látnom, hogy ön nem huzódozik, hanem mint afféle egyeneslelkű ember, nekivág a dolognak, - szólt Pjetunnikov, az elevenére tapintva.

- Hiszen azért vagyok katona, - felelt amaz szerényen.

- No az meg is látszik rajta. Így hát beszéljünk a dologról egyenesen és nyíltan, hogy mielőbb a végére járjunk...

- Helyes.

- Nos hát... Az ön keresete teljesen jogos és a pert minden bizonynyal meg is fogja nyerni, - ezt mindenekelőtt szükségesnek tartom közölni önnel.

- Alássan köszönöm, - mondotta az altiszt, hunyorgatva a szemeivel s a mosolyát leplezve.

- De hát mondja csak, miért kellett önnek velünk, jövődő szomszédaival, ilyen élesen... mindjárt a törvény előtt kezdeni meg az ösmeretséget?

Vavilov vállat vont és hallgatott.

- Nem-e lett volna egyszerűbb eljönni hozzánk és elintézni a dolgot békésen... hm? Mit gondol?

- Ez persze kellemesebb. De lássa, itt csak egy a bökkenő... én nem önszántomból cselekedtem... hanem másnak az ösztönzésére... Később aztán beláttam, hogy mennyivel jobb lett volna amugy, de akkor már késő volt.

- Ugy... Önt tehát alkalmasint valami ügyvéd ugratta be...

- Olyasvalaki...

- Áhá! Nos hát, akarja az ügyet békésen elintézni?

- A legnagyobb örömmel! - kiáltott föl az altiszt.

Pjetunnikov elhallgatott, ránézett, azután hidegen és szárazon megkérdezte:

- És miért akarja ezt?

Vavilov nem számított erre a kérdésre és hamarosan nem tudott mit felelni. Véleménye szerint ez csak olyan vaktában odavetett kérdés volt s így fölényének a tudatában az arczába nevetett a fiatal Pjetunnikovnak.

- Nagyon egyszerű, hogy miért... Iparkodni kell az emberekkel békében élni.

- No, - vágott közbe Pjetunnikov - ez nem egészen úgy van. Ön, a mint látom, nincs egészen tisztában azzal, hogy miért szeretne velünk kibékülni... De majd én elmondom.

A katona kissé elcsodálkozott. Ez a tetőtől talpig koczkás ruhába öltözött és meglehetősen furcsa külsejű ficzkó úgy beszélt vele, mint a hogy valamikor Raksin szakaszparancsnok beszélt, a ki olykor dühében három fogát is kiverte egy-egy közlegénynek.

- Önnek szüksége van arra, hogy velünk kibéküljön, azért, mert a mi szomszédságunk önre nézve nagyon előnyös! Előnyös pedig azért, mert a mi gyárunkban több mint másfélszáz, sőt

idővel még több munkás leszen. Ha ezek közül csak száz, minden heti bérfizetés után csak egy pohár pálinkát is megiszik, ez annyit tesz, hogy ön havonta négyszáz pohárral több pálinkát fog kimérni, mint kimért eddig. Én pedig itt csak a legkisebb számot vettem. Azután önnek korcsmája is van. Ön, a mint látszik, nem ostoba, és tapasztalt ember s így maga is belátja a mi szomszédságunknak nyereséges voltát.

- Az igaz, - bólintott a fejével Vavilov - ezt én beláttam.

- Nos és? - kérdezte a kereskedő hangosan.

- Semmi... békülünk hát ki...

- Nagyon örülök, hogy ilyen hamarosan rászánta magát. Lám, én már gondoskodtam egy nyilatkozatról, a melyben ön az apám ellen indított pör megszüntetését kéri. Olvassa el és írja alá.

Vavilov kerek szemével bámult rá és valami nagyon csunya dolognak az előérzetében össze-rezzent.

- Bocsánat... aláírom? De hát hogy-hogy?

- Egyszerűen, írja ide a családnevét meg a keresztnévét és semmi egyebet, - világosította őt föl Pjetunnikov előzékenyen mutatva ujjával az aláírás helyére.

- Oh nem... mit gondol!... Én nem így gondoltam... Arról van itt szó, hogy miféle kártérítést ad nekem azért a földért?

- De hiszen azt a földet semmire se használhatja - mondotta Pjetunnikov csillapító hangon.

- De azért mégis csak az enyém! - kiáltott föl a katona.

- No persze... Hát vajjon mennyit akarna?

- Hát a kereset szerint... a mennyi ott van írva, - jelentette ki Vavilov félénken.

- Hatszáz rublt? - Pjetunnikov szeliden elmosolyodott. - Menjen, maga bolondos!...

- Van hozzá jogom... Akár kétezer rublt is kérhetnék... Azt is követelhetném, hogy bontsák le az egészséget... Sőt követelem is... Mert a kereseti összeg nagyon csekély. Követelem, hogy lebontsák!

- Fontolja meg jól... Lehet, hogy le is bontjuk, de majd csak vagy három esztendő múlva, a mikor jól fölszaporodik rá a perköltség. Ha pedig arra kényszerít, hogy fizessünk, akkor magunk is nyitunk egy korcsmát, mely különb lesz, mint az öné, így aztán elpusztul, mint a svédek Poltavánál. Elpusztul bizony lelkem, arra már lesz ám gondunk. 'Sz akár most is megcsinálhatnók már azt a korcsmát, de hát sok hühéval jár, az időnk meg drága. De meg aztán sajnáljuk is magát, miért vennők el valakinek minden ok nélkül a kenyerét.

Terentyevis Jegor a fogait erősen összeszorítva nézett a vendégére és érezte, hogy ez a vendég az ő sorsának az ura.

- Már pedig a mi közeli szomszédságunkban s velünk egyetértésben élve, szép summákat kereshetne. Erre aztán megint nekünk is volna gondunk. Én például, akár most mindjárt azt tanácsolnám, hogy nyisson egy kis boltocskát. Tudja, dohányt, gyufát, kenyeret, ugorkát és más efélét árulna benne... Mindennek nagyon jó keletje lesz.

Vavilov hallgatta s mint aféle nem ostoba ficzkó belátta, hogy magát az ellenség nagylelkűségére bízni - a legjobb. S tulajdonképpen evvel is kellett volna kezdenie a dolgot. S nem tudta elleplezni a boszuságát, hangosan kezdte szidni Kuvaldát.

- Részeg disznó, hogy vinne el az ördög!

- Ez alkalmasint arra az ügyvédre vonatkozik, a ki önnek a keresetet csinálta? - kérdezte Pjetunnikov nyugodtan s fölsóhajtva hozzá tette: csakugyan csunya tréfát üzhetett volna önnel, ha mi meg nem szántuk volna.

- Eh! - intett a kezével az elkeseredett katona; - ketten is voltak... Az egyik kieszelte, a másik megírta... Az az átkozott levelező!

- Miért levelező?

- Hát mert a lapokba firkál... Mind az ön lakói amott... Szép kis emberek! Fogja és dobja ki őket, az istenre kérem! Zsiványok! Az egész utcát föllármázzák és csinálják a hangulatot. Nincs az embernek békessége tőlük... csupa kétségbeesett ember, egy szép napon kirabolják vagy fölperzselik az embert...

- De hát ez a levelező, ki az tulajdonképpen? - érdeklődött Pjetunnikov.

- Az? Korhely! Tanító volt, de elcsapták. Az ivásra adta magát és most a lapokba firkál, kereseteket csinál! Alávaló egy ember!

- Hm! Hát önnek is ő írta azt a keresetet? Ugy! Nyilván akkor az építkezés körül való rendetlenségekről is ő irt, úgy találta, hogy az állványok, vagy mi, nincsenek szabályosan föllállítva.

- Persze hogy ő! Tudom én azt, gyalázatos egy kutya! Maga olvasta föl itt ni és még dicsekedett, hogy lám, - azt mondja - jó kis kárt okoztam Pjetunnikovnak.

- Hm... Nos, hogyan és miképpen fogunk hát kibékülni?

- Kibékülni?

A katona lehorgasztotta a fejét és elgondolkozott.

- Hejh be nyomorult is a mi életünk! - kiáltott föl fájdalmas hangon, a tarkóját vakarva.

- Tanulni kell, - tanácsolta neki Pjetunnikov, szivarra gyujtva.

- Tanulni? Nem ott van a hiba jó uram! Nincs szabadság, ez a baj! Lám, milyen is az én életem? Örökös remegésben élek, folyton résen kell lennem s teljesen meg vagyok fosztva a szabad mozgástól! És ugyan miért? Félnem kell, hogy ez az ördögös tanító valamit firkál rólam az ujságba, föl hívja rám a közegészségügyi bizottság figyelmét s aztán fizethetek... Ezek az ön lakói ott, jó, ha föl nem perzselik, agyon nem verik vagy ki nem rabolják az embert... S mit tehetek én ellenük? A rendőrségtől nem félnek... Ha becsukják őket - még tán örülnek is neki - ingyen kenyeret esznek...

- No majd eltávolítjuk őket, ha önnel megegyezünk, - ígérte meg Pjetunnikov.

- De hát hogy egyezzünk meg? - kérdezte Vavilov aggodalmasan és mogorván.

- Mondja meg a föltételeit.

- Mit mondjak? Adjon... hatszáz rublt, mint a kereset mondja...

- Száz rubel nem lesz elég? - kérdezte a kereskedő nyugodtan s figyelmesen végignézve rajta, szeliden mosolyogva hozzátette: - egyetlen rubllal sem adok többet...

Ezután levette a szemüvegét s elkezdte törölgetni a zsebkendőjével. Vavilov aggódó szívvvel nézte s úgy magában, tiszteletteljesen meghajolt előtte. A fiatal Pjetunnikov nyugodt arcában, nagy, szürke szemeiben, széles pofacsontjaiban és egész csontos alakjában az ész által fegyelmezett és önmagában bizakodó sok erő jutott kifejezésre. Vavilovnak az is tetszett, a hogy Pjetunnikov vele beszélt: egyszerűen, barátságos hangon, minden uri tempó nélkül, mint akár egy jóbarátjával, bár Vavilov tisztában volt vele, hogy ő, mint katona, nem egyivásu

ember vele. A mint őt nézegette és szinte gyönyörködött benne, végre nem állta ki tovább, s az izzó kíváncsiságnak egy rohamában, mely egy pillanatban minden más érzést elnyomott benne, tiszteletteljesen megkérdezte Pjetunnikovtól:

- És önnek hol tetszett tanulni?

- A technológiai intézetben. Miért? - szólt amaz és ráemelte mosolygó szemeit.

- Semmi, csak úgy kérdeztem, bocsásson meg! - A katona lehorgasztotta a fejét s egyszerre valóságos elragadtatással s némi irigységgel lelkesen fölkiáltott: - Ugy ám! Mit is nem tesz a műveltség. Egy szóban benn van a tudomány, az egész világ! A magunk szőrü ember pedig úgy él ezen a világon, mint a bagoly a napvilágon... Eh! Nagyságos uram! Gyerünk, fejezzük be azt a dolgot!

Elszánt mozdulattal kezét nyújtott Pjetunnikovnak és lehangoltan így szólt:

- Nos hát... ötszáz?

- Terentyevis Jegor, nem többet száz rubelnél, - szólt Pjetunnikov vállat vonva, mintha csak sajnálta volna, hogy nem adhat többet, s fehér és nagy kezével belecsapott a katona szőrös kezébe.

Hamarosan dűlőre jutottak, mert a katona egyszerre hatalmas ugrásokkal közeledett Pjetunnikov álláspontjához, a ki viszont megingathatatlanul szilárd maradt. És mikor Vavilov megkapta a száz rubl és aláírta a nyilatkozatot, kegyetlenül odacsapta a tollat az asztalra és fölkiáltott:

- No most meg majd azokkal a mezitlábosokkal gyülik meg a bajom! Kinevetnek, megszegyénitenek majd az ördögös ficzkók!

- Hát mondja nekik, hogy az egész összeget kifizettem, - ajánlotta Pjetunnikov, nyugodtan eregetve szájából a finom füstkarikákat.

- Hát azok tán elhiszik? Azok is okos gazemberek ám, nem rosszabbak...

Vavilov még idejekorán elhallgatott, zavarba jött a csaknem kimondott hasonlattól és félénken nézett a kereskedő fiára. Ez csak szivarozott s teljesen belemélyedt ebbe a foglalkozásba. Csakhamar ezután elment s búcsuzáskor ismételten megigérte Vavilovnak, hogy szétugrasztja azoknak a nyughatatlan embereknek a fészket. Vavilov utána bámult és felsóhajtott, erős vágyat érezvén magában arra, hogy valami gonosz és sértő dolgot kiáltson ezután az ember után, a ki biztos léptekkel ment föl a törmelékkal és gödrökkel elborított hegyi uton.

Este megjelent a korcsmában a kapitány. A szemöldökeit szigorúan összeránczolta s jobb kezét erőlyesen ökölbe szorította. Vavilov alázatos mosolylyal fogadta.

- Nos hát, Kain és Juda érdemes ivadéka, beszélj...

- Elintéztük, - mondotta Vavilov fölsóhajtva és szeméit lesütve.

- Abban nem kételkedem. Nos hát hány ezüst-csikót kaptál?

- Négy száz darabot...

- Szentül hazudsz... De nekem annál jobb. Minden további szószaporítás nélkül Jegorka tiz perczentet ide nekem azért, hogy a dolgot fölfedeztem, egy huszonötöt a tanitónak azért, hogy a keresetet megírta, azután egy vödör pálinkát és tisztességes mennyiségű harapnivalót valamennyiünknek. A pénzt add ide tüstént, a pálinkát meg a többi majd este nyolcz órakor.

Vavilov elzöldült és tágranyított szemekkel bámult Kuvaldára.

- Ez rablás! Nem adok... Mit gondol Fomics Arisztid! Nem, nem, csak tegye el a nagy étvágyát a legközelebbi ünnepre! Lám, lám! Nem, most már nem félek magától. Én most...

Kuvalda az órára nézett.

- Jegorka, adok neked tíz percet, hogy kitombolhasd magadat. De akkorra azután fogd be a szádat és add ide azt, a mit kívánok. Ha nem adod - elpusztítlak! Kanyecz ugy-e szintén eladott neked valamit? Olvastad az újságban a Baszovnál történt lopást? Elrejteni nem igen fogsz tudni semmit... lesz rá gondunk. És ma éjjel. Értetted?

- Fomics Arisztid! De hát miért? - szisszent föl a kiszolgált altiszt.

- Szót se többet! Értetted-e vagy sem?

A szálas, őszbevegyülő Kuvalda a homlokát jelentőségteljesen összeránczolta, fojtott hangon beszélt s rekedt, basszus hangja véstjósloán rezgett végig az üres korcsmán. Vavilov mindig félt tőle valamelyest, úgy is, mint kiszolgált katonától, úgy is, mint olyan embertől, a kinek nincs mit veszítenie. Most azonban Kuvalda teljesen új alakban jelent meg előtte: mert nem beszélt sokat és tréfásan, mint rendszerint szokott, de abból, hogy a parancsnok hangján beszélt, a ki meg van győződve alárendeltjei engedelmességéről, igen nyomatékosan kiérzett a fenyegetés. S Vavilov érezte, hogy a kapitány, ha akarja, tönkreteszti őt, még pedig a legnagyobb gyönyörűséggel. Engednie kellett tehát az erőszaknak. De szívében bosszus remegéssel, még egyszer megpróbálta a bűnhődést magától elhárítani. Mélyen fölsóhajtott és békésen így szólt:

- Lám, mégis csak jól tartja a közmondás: Ki mint vet, úgy arat... Biz' én hazudtam... Fomics Arisztid... okosabbnak akartam látszani, mint a minő vagyok... Bizony én csak száz rublt kaptam...

- Tovább, - kiáltott rá Kuvalda.

- ...Nem pedig négyszázat, mint a hogy mondtam... Tehát...

- Semmi tehát. Én nem tudom, mikor hazudtál, az imént-e vagy most. Kapok tőled hatvanöt rublt. Ez csak eléggé szerény... Nos?

- Óh, uram Istenem! Fomics Arisztid! Hiszen én mindig, a mennyire csak tőlem tellett, előzékeny voltam nagyságod iránt.

- Nos és? Szót se többet Jegorka, Juda unokája!

- Ám legyen... odaadom... De meglássa, megbünteti az Isten érte...

- Hallgass, te mocskos kiütés a föld testén! - üvöltött a kapitány dühös szemforgatással. - Megvert engem az Isten már amugy is... azzal, hogy téged kell látnom s veled kell beszélnem... Tüstént agyoncsaplak, mint a legyet!

Öklével Vavilov arca körül hadonászott és vadul csikorgatta a fogait.

Mikor elment, Vavilov keserűen elmosolyodott s elkezdett szaporán pislogni a szemeivel. Azután két nagy könnycsepp gördült le az arcán. Valósággal szürkék voltak ezek a könnycseppek s mikor a bajuszában eltűntek, másik két csepp jelent meg a helyükön. Ekkor azután Vavilov bement a szobájába, megállott a szentképek előtt s a nélkül, hogy imádkozott, a nélkül, hogy megmocczant s a nélkül, hogy könnyeit ránczos és barna orcáiról letörölte volna, sokáig állott ottan.

*

Tarasz diakon, a ki mindig az erdőben és a mezőkön bolyongott, azt ajánlotta az elzülötteknek, hogy menjenek ki a szabadba, s ott a természet ölen igyák meg Vavilov pálinkáját. De úgy a kapitány, mint a többiek is valamennyien, leszidták a diakont is meg a természetet is és elhatározták, hogy az udvarukra mennek.

- Egy, kettő, három,... - számlált Fomics Arisztid - összesen tehát tizenhárman vagyunk; a tanító nincs itt, de meg azonkívül is jönnek még vagy néhányan. Számitunk tehát husz embert. Fejenkint két és fél ugorka, egy font kenyér és hus... elég lesz tán! Pálinkát meg minden emberre egy palaczkkal... azonkívül savanyu káposztát, almát és három görög dinnyét. Azt kérdem most már, mi az ördögöt akartok még czimborák? Így hát készüljünk hozzá, hogy fölfaljuk Vavilov Jegorkát, mert mindez az ő - teste és vére!

A földön szétszórtak egy pár ruhafoszlányt, rárakták az enni- és innivalót, aztán körülülték; körülülték tisztességtudóan és szótlantul, alig tudván türtőztetni mohó szomjuságokat, mely ott csillogott mindanyiuknak a szemében.

Leszállt az est és árnyai ráfeküdtek az éjjeli szállás udvarának a hulladékok által elrutított porondjára s a nap utolsó sugarai megvilágították a roskadozó ház tetejét. Csöndes és hűvös volt a levegő.

- Előre czimborák - vezényelte a kapitány. - Hány poharunk van? Hat... mi meg tizenhárman vagyunk... Maximovics Alexej! Tölts! Készen vagy? Nos hát, első szakasz... i-gyál!

Ittak, krákoztak és elkezdtek enni.

- A tanító nincs itt... már harmadnapja, hogy nem látom. Senki se látta őt? - kérdezte Kuvalda.

- Senki...

- Ez nem vall rá! No de se baj. Ígyunk még! Ígyunk Kuvalda Arisztidnak, az én egyetlen barátomnak az egészségére, a ki egész életemen keresztül sohase hagyott el engem egy pillanatra sem. Ámbátor, hogy vinné el az ördög, nincs kizárva, hogy csak hasznomra lett volna, ha egy-egy kis időre megfosztott volna a társaságától!

- Ez már aztán szellemes - mondotta Objedok és köhentett egyet.

A kapitány, fölényének a tudatában végignézett a czimboráin, de nem szólt semmit, mert falatozott.

Kétszeri ivás után a társaság egyszerre megélnékült, mert hát az adagok tekintélyesek voltak. Paltara Tarasza annak a szerény ohajtásának adott kifejezést, hogy szeretne valami mesét hallani, de a diakon összeveszett Kubarral azon, vajjon a sovány asszonyok érnek-e többet vagy a kövérek s rá se hederített a czimborája szavaira, hanem az olyan ember makacosságával és heveségével fejtegette Kubar előtt a fölfogását, a ki mélységesen meg van győződve véleményének a helyes voltáról. Meteor naiv pofája, a ki hason feküdt ott mellette, alázatosságot fejezett ki, miközben valósággal élvezte a diakon csipős megjegyzéseit. Martyanov, fekete szőrrel elborított, hatalmas kezével a térdeit átfogva, sötéten és némán bámult a pálinkás üvegre s nyelvével a bajuszát iparkodott a szájába kapni. Objedok Tyapát ingerelte.

- Már én kiszimatoltam, hogy hol rejtegeted a pénzedet, te szemfényvesztő!

- Az a te szerencséd... - rivalt rá Tyapa.

- Elkaparitom ám tőled czimbora!

- Vidd el...

Kuvalda unta magát ezekkel az emberekkel: nem volt közöttük egyetlen egy sem, a ki méltó lett volna rá, hogy az ő ékes beszédét hallgassa, s a ki képes lett volna őt megérteni.

- Vajjon hol lehet az a tanító? - kérdezte hangosan. Martyanov ránézett és így szólt:

- Majd előkerül...

- Meg vagyok róla győződve, hogy előkerül, még pedig nem hintón, hanem gyalog. Ígyunk, te leendő fegyháztöltelék, a te egészségedre. Ha leütsz valami pénzes embert, remélem, megosztozol velem... Akkor aztán pajtás, elmegyek Amerikába... Lampaszba, vagy Pampaszba vagy hova! Elmegyek s még köztársasági elnök is lesz belőlem. Azután háborút üzenek egész Európának és eltörlöm a föld színéről. Viszek magamnak hadsereget Európából is... Meghivom a francziákat, a németeket, a törököket stb. s ő velük páholom el a saját rokonaikat... mint a hogy Muroma Ilja megverte a tatárokkal a tatárokat. Pénzzel Ilját is meg lehet verni... és meg lehet semmisíteni egész Európát,... s föl lehet fogadni Pjetunnikov Judát - lakájnak... Mert eljön ám,... csak száz rubelt kell neki ígérni egy hónapra - biztosan eljön! De rossz lakáj lesz belőle, mert lop...

- A sovány asszony már csak azért is jobb a kövérnél, - mert olcsóbb, - szólt a diakon meggyőződéssel. Az én első feleségemnek egy ruhára tizenkét rőf szövet kellett, a másodiknak már csak tiz... És így van az étellel is...

Paltara Tarasza elmosolyodott, a diakon felé fordította a fejét, s rámeresztve a szeméit az arczára, zavartan kijelentette:

- Nekem is volt feleségem...

- Igaz, ez mindenkivel megeshetik, - jegyezte meg Kuvalda. - Hazudj hát tovább...

- Sovány volt és mégis sokat evett... Sőt ez okozta a halálát is...

- Megmérgezted őt, te nyomorék, - mondotta Objedok meggyőződéssel.

- Nem; isten bizony nem! Telezabálta magát hallal - folytatta Paltara Tarasza.

- No én meg azt mondom, hogy megmérgezted! - erősítette Objedok egész határozottsággal.

Ez sokszor megesett vele: mikor valami butaságot mondott, elkezdte azt ismételtetni és a nélkül, hogy csak a legcsekélyebb bizonyítékot is hozott volna fel, kezdetben gyerekesen - makranczos hangon beszélt, fokozatosan azonban nekidühösödött.

A diakon közbelépett a barátja érdekében.

- Nem, az lehetetlen, hogy megmérgezte volna... hiszen semmi oka se volt rá...

- Én meg ismétlem, hogy megmérgezte! - ordított Objedok.

- Szót se többet! - kiáltott föl a kapitány fenyegető hangon. Az unottságból ideges haragba csapott át. Dühös szemekkel nézett végig a czimboráin s nem találván, immár meglehetősen részeg pofáikban semmi olyat, a mi további tápot nyújthatott volna a dühének, - lehorgasztotta a fejét, így ült néhány perczig, azután hanyatt lefeküdt a földre. Meteor egy ugorkán rágódott. Kezébe kapta az ugorkát s rá se pillantva, félig bekapta a szájába, azután nagy, sárga fogaival egyszeribe kettéharapta, úgy, hogy szétföcscsent a leve és egészen bemaszatozta az arcját. Enni már nem igen akart, de ez a multság elszórakoztatta. Martyanov úgy ült ott, mint egy szobor, ugyanabban a helyzetben, a melyben lekuporodott volt a földre, és époly figyelmesen és komoran nézte a félig már kiürült pintes pálinkás palaczkot. Tyapa a földre bámult és hangosan majszolta a hust, mely sehogysem akart engedni vén fogainak. Objedok a hasán feküdt és köhögött, folyton jobban összehuzva apró testét. A többiek, - mind csupa szóitalan és sötét alak, - ott ültek és heverték a legkülönfélébb helyzetben s ezek a rongyaikba s az est homályába öltözött emberek, úgy együttvéve, alig voltak megkülönböztethetők az udvaron szétszórt és gazzal benőtt töredékrakásoktól. Szögletes helyzeteik és rongyaik hasonlatosakká

tették őket holmi idomtalan állatokhoz, melyeket az emberiség gunyára, valami durva és fantasztikus erő teremtett.

Volt egyszer egy hölgyecske,
Ösmerték jól Szuzdálba'...
Egyszer aztán hogy-hogy nem,
Belekerült a pácza!

énekelte halkan a diakon, átölelve Maximovics Alexejt, a ki boldogan mosolygott az arcába. Paltara Tarasza kéjesen vihogott.

Közeledett az éjszaka. Az égen csöndesen kigyultak a csillagok, fönny a hegyen, a városban pedig a lámpák lángjai. A folyó felől a gőzösök szomorú füttyei hallatszottak, a mikor egyszerre csikorogva s az ablakokat is megzörrentve kinyílt Vavilov korcsmájának az ajtaja. Két homályos alak lépett ki az udvarra és közeledett a palaczkot körülülő csoporthoz s egyikük megkérdezte:

- Isztok?

A másik meg irigyen, de örvendő hangon hozzátette:

- Lám, ördögös ficzkók!

Azután a diakon feje fölött előrenyúlt egy kéz, fogta a palaczkot, mire fölhangzott a palaczkból a pohárba ömlő pálinka karakterisztikus bugyogása. Azután hangos krakogás...

- No mi baj! - kiáltott föl a diakon. Nos, Krivoj! Emlékezzünk régiekről s énekeljük el azt, hogy: „babyloni vizek partján!”

- Hát tud ő énekelni? - kérdezte Szimcov.

- Ő? Pajtás, hiszen az érseki karban szólista volt... Nos hát Krivoj... Baa-bii-loo-nii...vii-zeek...

A diakon hangja rekedt és szakgatott volt, a barátja meg visitó falzetteben énekelt.

A kihalt és homályba burkolt ház, mintha megnőtt volna, vagy félig korhadt gerendáinak egész tömegével közeledett volna ezekhez az emberekhez, a kik vad üvöltözéseikkel tompa viszhangot keltettek benne. Egyszerre egy pompás és sötét felhő vonult el lassan fölöttük az égen. Valaki az elzúllott emberek közül hortyogott, a többiek pedig, a kik még nem voltak eléggé részegek, némán ittak és ettek, vagy hosszú szüneteket tartva, halkan beszélgettek. Valamennyiüknek szokatlan volt ilyen bőséges lakoma közepette az a nyomott hangulat. Ma valahogyan nagyon is soká váratott magára az a zajos élénkség, mely palaczkok közt az éjjeli szállás lakóinál a rendes volt...

- Hejh,... ti kutyák! Ne vonitsatok hát, - szólt rá a kapitány az éneklőkre, fölemelve a fejét a földről és hallgatózva. - Valaki jön... még pedig kocsin...

Kocsi a Vjezsaja-utcán s még hozzá ilyenkor, - lehetetlen volt, hogy ne keltsen általános föltűnést. Vajjon ki lehet az, a ki a városból megkoczkáztatta az utca gödrei és vizmosásai közt ezt az utat,... kicsoda és miért? Valamennyien fölemelték a fejüket és hallgatóztak. Az éjszaka csöndjében tisztán kivehető volt a sármentőhöz dörzsölődő kerekek surrogása. A zaj mindjobban közeledett. Fölhangzott valakinek a hangja, a mint gorombán megkérdezte:

- Nos, hát hol van?

Valaki felelt:

- Amott ni, az lesz az a ház alkalmasint.

- Tovább nem megyek egy tapodtat sem.
- Hozzánk jönnek! - kiáltott fel a kapitány.
- A rendőrség! - hallatszott valami aggodalmas moraj.
- Kocsin! Te bolond! - mondotta Martyanov tompán.

Kuvalda fölkel s odament a kapuhoz.

Objedok lehorgasztott fővel ballagott utána és elkezdett fülelni.

- Ez az éjjeli szállás? - kérdezte valaki menydörgő hangon.
- Igen, Kuvalda Arisztidé... - dörögte a kapitány mogorva, basszus hangon.
- Ugy, ugy... itt lakott Titov riporter?
- Ahá! Tán őt hozták el?
- Igen...
- Részeg?
- Beteg!
- Tehát nagyon részeg. Hejh, te tanító! Kelj föl már no!
- Várjon csak! Majd én segítek... nagyon beteg. Két napig feküdt nálam. Fogja meg a hóna alatt... Orvos is volt már nála. Nagyon rosszul van.

Tyapa fölkel és lassan odaballagott az ajtóhoz, Objedok pedig elmosolyodott és ivott egyet.

- Gyujtsatok ott világot! - kiáltott rájuk a kapitány.

Meteor bement az éjjeli szállásra és meggyújtotta a lámpát. Erre az éjjeli szállás ajtaján keresztül a világosság széles sávja feküdt végig az udvaron s a kapitány meg egy apró kis emberke bevitték a tanítót a szobába. A feje bágyadtan csüggött a mellére, a lábait csak úgy vonszolta végig a földön, a karjai meg úgy lógtak le, mintha el lettek volna törve. Tyapa segítségével odalökték egy padra, mire ő egész testében összerázkódva, halk sóhajtással végignyújtózott rajta.

- Mi egy lapnál dolgoztunk vele... Szerencsétlen egy ember. Azt mondom neki - kérem feküdjék le csak nálam, legkevésbé sincs terhemre... De ő csak arra kér, rimánkodik - hogy vigyük haza! Roppantul izgatott kezdett lenni... és így azt gondoltam, hogy megárt neki, elhoztuk őt hát... haza! Ugy-e, hogy itt van... nemde?
- Hát azt hiszi, hogy még valahol van otthona? - kérdezte Kuvalda durván, miközben merően nézett a barátjára. - Tyapa, eredj, hozz be friss vizet!
- Nos akkor... - szólalt meg zavartan az egyik. - Én rám tán nincs többé szüksége?
- Magára? - kérdezte a kapitány s végignézett rajta.

Nagyon rongyos, és gondosan, egész az álláig begombolt kabát volt rajta. A nadrágja ki volt rojtosodva, a kalapja rozsdaszínű volt az ócskaságtól és gyűrött, mint sovány és kiéhezett arcza.

- Nem, nincs többé szüksége... olyanok mint maga, itt is vannak elegenden... - mondotta a kapitány elfordulva tőle.
- Tehát, a viszontlátásra!

Ezzel az ajtóhoz ment s onnan halkán kérte:

- Ha valami történik... adjon hirt róla a szerkesztőségbe... Az én nevem - Ryzsov. Irnék róla egy kis nekrológot... mégis csak tudja, a sajtó munkása volt...

- Hm! Nekrológot? Husz sor - negyven kopejk? Én okosabbat tudok: majd ha meghal, levágom az egyik lábát és elküldöm a szerkesztőségbe a maga nevére. Ebből több a haszna mint a nekrológból, elég lesz vagy három napra... jó kövérek a lábai... Hiszen a míg élt is valamennyien rágódtak rajta, elrágódnak tán a holta után is...

Ryzsov valami furcsa pofát vágott és eltűnt. A kapitány leült a padra a tanító mellé, kezével megtapintotta a homlokát és a mellét, azután szólította.

- Filipp!

Ez a szó tompán viszhangzott a mocskos falak közt, azután elhalt.

- Pajtás, biz ez nem jól van így! - mondotta a kapitány, kezével csöndesen simogatva a mozdulatlan tanító kóczos haját. Azután elkezdte figyelni szakgatott és forró lélekezését, ránézett földszinü és beesett arczára, főlshajtott és szemöldökeit mogorván összeránczolva körülnézett. A lámpa lángja reszketett s az éjjeli szállás falán fekete árnyékok tánczoltak. A kapitány merően nézte hangtalan játékkukat és a szakállát simogatta.

Előkerült Tyapa egy vödör vízzel, odaállította a padra a tanító feje mellé s mintha méregetné, elkezdte emelgetni a kezét.

- Nem kell viz, - intett a kezével a kapitány.

- Pap kell inkább, - jegyezte meg meggyőződéssel a vén rongyszedő.

- Semmi se kell, - döntötte el a kapitány.

Elhallgattak és nézték a tanítót.

- Gyerünk egyet inni, vén ördög!

- És ő?

- Hát tán segíthetsz rajta?

Tyapa hátat fordított a tanítónak s mindaketten kimentek az udvarra a többiekhez.

- No mi az? - kérdezte Objedok, a kapitány felé fordítva hegyes pofáját.

- Semmi különös... Haldoklik egy ember, - szólt a kapitány kurtán.

- Agyonverték? - érdeklődött Objedok.

A kapitány nem felelt, mert éppen akkor pálinkát ivott.

- Minthacsak tudná, hogy van mivel halotti tort rendeznünk a számára, - folytatta Objedok szivarkára gyújtva.

Némelyek ásitoztak, mások mélyen főlshajtottak. Egyáltalában a kapitány és Objedok beszélgetése semmi észrevehető hatással sem volt ezekre az emberekre, legalább is nem látszott, mintha bárkit is fölizgatott, érdekelt, vagy gondolkodásra készítetett volna. Valamennyien nem közönséges embernek tartották volt a tanítót, most azonban közülük már sokan részegek voltak, a többiek meg külsőleg nyugodtak maradtak. Az egyetlen diakon volt az, a ki egyszerre kissé összeszedte magát, megnyalta az ajkait, megtörülte a homlokát és vadul fölkiáltott.

- A megboldogultak, nyu-god-ja-janak bé-ké-éké-vel!

- Hallod-e! - sziszszent föl Objedok, - mit ordítasz?

- Vágd pofon! - tanácsolta a kapitány.

- Bolond! - hangzott föl Tyapa rikácsolása. - Mikor az ember haldoklik, hallgatni kell... hogy csönd legyen.

Meglehető csönd volt: úgy a felhőkbe burkolt és esővel fenyegető égen, mint az őszi éjszaka komor sötétségébe öltözött földön. Időnként fölhangzott az alvók hortyogása, a poharakba ömlő pálinka bugyogása, csámcsogás. A diakon mormogott valamit. A felhők olyan mélyen usztak, hogy úgy tetszett - tüstént ráülnek az ódon ház födelére és ráfordítják ezeknek az embereknek a csoportjára.

- Eh... összeszorul az ember lelke, mikor egy hozzá közelálló haldoklik - mondotta a kapitány dadogva és a mellére hajtotta a fejét.

Senki se felelt neki.

- Ő volt közöttetek a legjobb... a legokosabb s a legtisztességesebb... Én nagyon sajnálom őt...

- Avassátok őt szentté... biczegő selymák, ti! - tombolt a diakon, oldalba bökve a czimboráját, a ki ott szundikált mellette.

- Hallgass!... Te! - kiáltott föl boszus suttogással Objedok és talpra ugrott.

- Majd én kupán ütöm, - ajánlotta meg Martyanov, fölemelve a fejét a földről.

- Hát te nem alszol? - szólt Fomics Arisztid szokatlan gyöngédséggel. - Hallottad már? A mi tanítónk bizony...

Martyanov egy darabig ides-tova fészkelődött a földön, fölkel, rábámult az ajtón és az ablakon kiáradó világosságra, megcsóválta a fejét és szóltanul odaült a kapitány mellé.

- Iszunk? - szólalt meg amaz.

Föltapogattak valahonnan két poharat és ittak.

- Elmegyek, megnézem - mondotta Tyapa, - lehet, hogy szüksége van valamire.

- Szüksége van koporsóra - szólt a kapitány mosolyogva.

- Ugyan ne beszéljen erről, - kérte Objedok tompa hangon.

Tyapával együtt Meteor is fölkel a földről. A diakon is föl akart kelni, de oldalvást fordult és éktelen szitkozódásban tört ki.

Mikor Tyapa elment, a kapitány rácsapott Martyanov vállára és halkán megszólalt.

- Ugy ám, Martyanov... neked mindenikünkél jobban a szivedre kellene vened a dolgot... Te voltál... egyébiránt... üsse kő. Sajnálod Filippet?

- Nem, - felelt a volt fogházfelügyelő rövid hallgatás után. - Én pajtás semmi ilyesfélét nem érzek... kijöttem belőle. Utálatos ám így az élet. Komolyan mondom, még én megölkök valakit...

- Ugy? - szólt a kapitány tétovázva. - No mi lesz? Igyunk egyet!

- Ne-em sok a dol-gom... ittam és megint i-izom!

Ezt boldog hangon Szimcov énekelte, a ki az imént ébredt föl.

- Czimborák! ki van ott? Töltsetek az öregnek egy kupiczát!

Töltöttek és odaadták neki. A mint kiitta, megint elkezdett fészkelődni s a fejét beleütötte valakinek az oldalába.

Vagy két perczig csönd volt, ép oly komor és nyomasztó, mint ez az őszi éjtszaka. Azután valaki suttogva megszólalt...

- Micsoda? - hangzott föl egy kérdés.

- Azt mondom, hogy... derék fiu volt. Olyan csöndes, békességes - mondták halkan.

- Igen, pénze is volt... és nem sajnálta a czimboráitól...

Ujra csönd lett.

- Mindjárt vége! - hallatszott Tyapa kiáltása, a kapitány feje fölött.

Fomics Arisztid fölkel s iparkodván biztosan lépkedni, bement az éjjeli szállásba.

- Minek mégy be? - szólt rá Tyapa az utját állva. - Ne menj be. Hiszen részeg vagy... nem szép az...

A kapitány megállt és elgondolta:

- Hát aztán, itt a földön tán szép? Eridj pokolba!

Félrelökte Tyapát.

Az éjjeli szállás falán még mindig ott táncoltak az árnyékok, mintha csak némán küzdöttek volna egymással. A padon egész hosszában kinyújtózva otthevert a tanító és hörgött. A szemei tágra voltak nyitva, mezitelen melle erősen zihált, habzott a szája s az arcán olyan megfeszített kifejezés ült, mintha hasztalan erőlködött volna valami nagyot, valami nehezett mondani s kimondhatatlanul szenvedett volna tőle.

A kapitány kezeit hátratéve állt előtte s egy pillanatig némán nézett rá. Azután betegesen összeránczolva a homlokát, megszólalt.

- Filipp! Mondj hát nekem valamit... egy szó vigasztalást a barátodnak... vess ide hát!... Én pajtás, szeretlek téged... Az emberek mind barmok - te, ember voltál nekem... bár korhely vagy te is! Hejh, hogy ittad a pálinkát, Filipp! Éppen ez okozta tán a vesztedet... És miért? Uralkodni kellett volna tudni magadon... és rám hallgatni. Mennyit mondtam neked...

Az a titokzatos és mindent megsemmisítő erő, a melynek a neve: halál, mintegy megbántva azáltal, hogy az étellel folytatott küzdelmének komor és ünnepélyes aktusánál ez a részeg ember is jelen van, elhatározta hogy mielőbb befejezi lelketlen munkáját s a tanító mélyen lélekzetet véve halkan fölsóhajtott, összerázkódott, kinyújtózott és meghalt.

A kapitány megtántorodott és tovább folytatta a beszédét.

- Mit kívánsz? Akarod, hozzak neked pálinkát? De jobb lesz, ha nem iszol, Filipp... Légy erős, szedd össze magadat... Vagy pedig igyál! Az igazat bevallva, minek is követnél el erőszakot magadon... Minek, Filipp? Nem igaz? Minek?

Megfogta a lábát és odahuzta magához.

- No... elaludtál Filipp? Ám... csak aludj hát... Jó éjtszakát... Holnap majd megmagyarázok mindent s meggyőzlek róla, hogy semmit se kell az embernek magától megtagadni. Most pedig aludj... ha meg nem haltál...

Kiment... halotti csönd kísérte s mikor odaért az övéihez, így szólt:

- Elaludt... vagy meghalt... Nem tudom... kissé be vagyok csipve...

Tyapa még jobban meggörnyedt s elkezdett keresztet hányni magára. Martyanov szótlanul lekuporodott a földre. Meteor, ez a buta siheder, mint a megbántott asszony halkán és csöndesen elkezdett zokogni. Objedok szaporán izgett-mozgott a földön s halkán boszus és fájdalmas hangon így szólt:

- Vigyen el benneteket az ördög! Ti emberkinzók... Nos hát, meghalt! És aztán? Miért kell ezt nekem tudnom? Minek ilyesmiről beszélni nekem? Lesz idő, a mikor én is meghalok... éppen úgy mint ő... Éppen úgy, mint mások.

- Az már igaz! - szólt a kapitány hangosan és nehézkesen leereszkedett a földre. - Lesz idő, a mikor mi valamennyien meghalunk, éppen úgy, mint mások... ha-ha! Hogyan, miképpen élünk... az semmi! De meghalunk - mint mindenki más. Ebben van az élet célja, - higgyetek a szavamnak. Mert az ember azért él, hogy meghaljon. És meg is hal... S ha ez úgy van - nem-e teljesen mindegy, mitől és hogyan hal meg s hogyan élt? Martyanov, igazam van? Igyunk hát még egyet... aztán még egyet, a míg élünk...

Elkezdett szitálni az eső. Sűrű, nyomasztó köd burkolta be, az álomtól vagy részegségtől megémberedetten a földön fetregő emberek alakjait. Az éjjeli szállás ajtajából kiáradó világosság elsáppadt, megrezzent és egyszerre eltűnt. Nyilván a szél oltotta el a lámpát, vagy pedig kiegészett belőle a petroleum. Az éjjeli szállás házfödelére hulló esőcseppek félénken és tétovázva kopogtak. A hegyről, a város felől a harang gyér szomorú ütéseit hozta a szellő.

A harangból kiáradó érczes hang halkán uszott tova a homályban és lassankint elhalt benne, de még mielőtt utolsó remegő hullámát elnyelhetné volna a homály, megszületett a másik ütés s újra fölhangzott az éjtszaka csöndjében az ércz mélabus sóhajtása.

*

Reggel Tyapa ébredt föl elsőnek.

A hátára fordulva föl nézett az égre, - nyomorék nyaka miatt, csak ebben a helyzetben láthatta meg feje fölött az eget.

Ezen a reggelen az ég egyhangúan szürke volt. Ott fönns megsűrűsödött a nyirkos és hideg homály, kioltotta a napot, s elborítván a kék végtelenséget, szomorúságot árasztott a földre. Tyapa keresztet vetett magára, azután felkönyökölt, hogy megnézze, nem-e maradt valahol pálinka. A palaczk ott volt, de üresen. A czimboráin keresztül mászva, Tyapa elkezdte vizsgálni a poharakat, a melyekből ittak. Az egyik még csaknem tele volt, ezt föl hajtotta, az inge ujjával megtörölte a száját, s a vállánál fogva elkezdte rázni a kapitányt.

- Kelj föl, hé! Hallod?

A kapitány fölkapta a fejét s homályos szemekkel bámult rá.

- Értesíteni kell a rendőrséget... kelj fel hát no!

- Mi az? - kérdezte a kapitány álmosan és boszusan.

- Mi, hát meghalt...

- Kicsoda?

- Hát a tudósunk...

- Filipp? Ige-en!

- Elfelejtetted... ej, ej! - rikácsolt Tyapa szemrehányólag.

A kapitány fölkel, hangosan ásított és olyat nyújtózott, hogy megroppantak a csontjai.

- Eredj hát, és értesítsd őket...

- Én nem megyek... nem szeretem őket, - mondotta Tyapa mogorván.

- Akkor keltsd föl hát a diakont... Én meg bemegyek, megnézem.

- No hát... diakon, kelj föl!

A kapitány bement és odaállt a tanító lábaihoz. A halott, egész hosszában kinyújtózva feküdt ott: a balkeze a mellén pihent, a jobb meg ki volt nyújtva, mintha csak meg akarna ütni valakit. A kapitány elgondolta, hogy ha a tanító most fölkelne, éppen olyan magas volna, mint Paltara Tarasza. Azután leült a padra a barátja lábaihoz, s megemlékezvén róla, hogy több mint három esztendeig éltek együtt, fölsóhajtott. Bejött Tyapa, úgy tartván a fejét, mint az öklelni készülő kecske. Ő is leült a tanító lábaihoz, a másik oldalra és nézte nyugodt, komoly és sötét arczát, összeszorított ajkait, s elkezdett rekedt hangon beszélni.

- Ugy bizony... Meghalt... Én is meghalok nemsokára...

- Ideje már, mondotta a kapitány mogorván.

- Ideje bizony! - hagyta jóvá Tyapa. - Neked is meg kellene már halnod... Minden jobb, mint így...

- Hátha rosszabb? Mit tudod te?

- Rosszabb nem lesz. Ha meghalsz, istennel lesz csak dolgod... Itt meg az emberekkel... Az emberek pedig - micsodák?

- Jól van no, csak ne rikácsolj - szakította félbe Kuvalda boszusan.

Az éjjeliszállást betöltő homályban mélységes csönd lett.

Hosszu ideig ültek ott holt társuk lábánál s mindketten mély gondolatokba merülve csak nagy ritkán vetettek rá egy futó pillantást. Azután Tyapa megkérdezte:

- Te fogod eltemettetni?

- Én? Nem! Hadd temettesse csak el a rendőrség.

- Hm! Temettesd el inkább te... lásd, hiszen azért a keresetért is te vetted föl a pénzét Vavilovtól... Ha nem elég, adok én hozzá...

- A pénze nálam van, de eltemetni őt nem fogom.

- Ez nem szép. Megrabolsz egy halottat. Tüstént elmondom mindenkinek, hogy föl akarod zabálni a pénzét, - fenyegette Tyapa.

- Buta vagy ám te vén ördög, - mondotta Kuvalda megvetéssel.

- Nem vagyok én buta... De hát ez nem szép, nem illik egy jó czimborához.

- Jól van no. Pusztulj innen!

- Hm! És mennyi is az a pénz?

- Huszonöt rubl, - mondotta Kuvalda szórakozottan.

- No lám! Adhatnál nekem belőle vagy egy ötöst...

- Lásd milyen szemtelen vagy, öreg - szólt rá a kapitány, egykedvű pillantást vetve Tyapára.

- Nos? Igazán adjál...

- Menj a pokolba!... Ezen a pénzen siremléket állítok neki.

- Ugyan minek?

- Veszek egy malomkövet meg egy vasmacskát. A malomkövet ráteszem a sirra, a vasmacskát meg egy lánczczal odaerősítem hozzá... Ez jó nehéz lesz...

- De hát minek? Te félre beszélsz...

- Nos és... semmi közöd hozzá.

- Meglásd, elmondom - fenyegette meg Tyapa.

Fomics Arisztid bambán nézett rá és elhallgatott. S megint hosszú ideig ültek ott néma hallgatásban, melynek halottak jelenlétében mindig valami nyomatékos és titokzatos színezete van.

- Hallod, jönnek! - mondotta Tyapa, fölkelt és kiment az éjjeli szállásról.

Az ajtóban csakhamar megjelent a kerületi előljáróság, a vizsgálóbíró és az orvos. Szép sorjában mind a hárman odamentek a tanítóhoz s miután megnézték, kimentek, ferde és gyanus pillantásokkal jutalmazva Kuvaldát. A kapitány ügyet se vetve rájuk ült ott mindaddig, a míg az előljáró, fejével a tanítóra mutatva meg nem kérdezte tőle:

- Miben halt meg?

- Kérdezze meg tőle... Én azt hiszem, a szokatlanságban...

- Hát az mi? - kérdezte tőle a vizsgálóbíró.

- Azt mondom kérem, hogy az én véleményem szerint azért halt meg, mert nem volt hozzászokva ahhoz a betegséghez, a mely rájött...

- Hja... ugy! Már régóta beteg volt?

- Jó volna kihozni ide, mert ott nem látni semmit, - ajánlotta az orvos unott hangon. - Lehetőséges, hogy vannak jelek...

- Nos hát hívjon ide valakit, a ki kihozza, - parancsolt rá az előljáró Kuvaldára.

- Hívjon maga... Engem nem bánt, ha ott marad se' - szólt a kapitány egykedvűen.

- No, no! - kiáltott föl a rendőr, dühös pofát vágva.

- Brrr! - vágott vissza Kuvalda, meg se moczczanva a helyéről s ádáz nyugalommal vicsorogva a fogát.

- Én,... hogy vinne el az ördög! - kiáltott föl az előljáró, annyira nekivadulva, hogy az arcát egészen elöntötte a vér. - Én ezt nem engedem el! Én...

- Adjon isten jó egészséget, tisztelt uraim! - szólalt meg Pjetunnikov kereskedő, megjelenvén az ajtóban.

Egyetlen szuró pillantással végignézte valamennyiüket, összerezett, egy lépést hátrált s lekapva a sipkáját, áhitattal keresztet vetett magára. Azután diadalmas káröröm mosolya ömlött el az arcán s merően a kapitányra bámulva, tiszteletteljesen megkérdezte:

- Mi történt itt? csak nem ölte meg valakit?

- De bizony olyasvalami történt, - felelt a vizsgálóbíró.

Pjetunnikov mélyen fösóhajtott, megint keresztet vetett magára s keserű hangon így szólt:

- Én uram istenem! Hogy féltem ettől! Mindig be-be néztem ide, hogy lássam... ej, ej, ej! S mikor innen haza kerültem, mindig valami olyas rémlett előttem, isten őrizzen meg mindenkit tőle!... Hányszor föl akartam már mondani a lakást ennek az urnak... a mezitlábások parancs-

nokának, de mindig féltem... tetszik tudni, olyan furcsa népség ez, hogy... okosabb, ha az ember enged, mert különben...

Egyet kanyarított a kezével a levegőben, azután marokra fogta a szakállát és megint fölsóhajtott.

- Veszedelmes emberek. És ez az ur itt, a ki holmi főnökük vagy mi, valóságos rablóvezér.

- No majd megtapogatjuk őt egy kicsit, - mondotta az előljáró sokat ígérő hangon és boszuálló szemekkel nézett a kapitányra. Én is ismerem őt nagyon jól!...

- Bizony pajtás, régi jó ismerősök vagyunk, - hagyta jóvá Kuvalda bizalmas hangon. - De sokat is fizettem én már neked, a hallgatásodért!

- Uraim, - kiáltott föl az előljáró, - önök hallották? Kérem jegyezzék meg jól! Ezt el nem engedem neki... Á... áá! No lám! Ezt ugyan megemlegeted, annyit mondhatok! Összetörlek, barátocskám...

- Soh'se kérkedjél, cimborám, - mondotta Fomics Arisztid nyugodtan.

Az orvos, egy szemüveges fiatal ember, kíváncsian, a vizsgálóbíró vésztojósló figyelemmel, Pjetunnikov diadalmasan nézett rá, az előljáró pedig ordított és tombolt.

Az éjjeli szállás ajtajában megjelent Martyanov sötét alakja. Zajtalanul jött és odaállott Pjetunnikov mögé, úgy hogy állta, a kereskedő fejének az árnyékába került. Oldalvást a diakon bámult ki mögüle, tágra nyitva apró, duzzadt és piros szemecskéit.

- De hát csináljunk is már valamit, urak! - mondotta az orvos.

Martyanov rettentés pofát vágott és egyszerre Pjetunnikov fejére tüszentett. Ez felsikoltott, leguggolt és félreugrott, majd leütve a lábáról az előljárót, a ki alig hogy kitért karjaival meg birta őt tartani.

- Lássák? - mondotta a kereskedő aggodalmasan, Martyanovra mutatva. - Lássák, micsoda emberek! Hm?

Kuvalda kaczagott. Az orvos és a vizsgálóbíró mosolyogtak, s az éjjeli szállás ajtajában mind újabb és újabb alakok mutatkoztak. Álmos és puffadt ábrázatok, beesett piros szemekkel, kőcsoz hajjal, minden teketória nélkül báméskodtak az orvosra, a vizsgálóbíróra és az előljáróra.

- Mit ácsorogtok itt! - beszélt a lelkükre a rendőrkáplár, megránczizálva a rongyaikat és ellökve őket az ajtótól. De ő egyedül volt, azok meg sokan, és így rá se' hederítve besomolyogtak némán és vésztojóslóan, erős pálinkaszagot terjesztve maguk körül. Kuvalda hol rájuk nézett, hol meg a hatóságra, a melyet egy kissé zavarba hozott ennek a nem épen kellemes közönségnek a bősége, s elmosolyodva így szólt a hatósághoz:

- Uraim! Meg akarnak tán ismerkedni az én lakóimmal és barátaimmal? Igen? Tökéletesen mindegy, mert hiszen előbb vagy utóbb, hivatalos kötelezettségeik révén is kötelesek lesznek velük megismerkedni...

Az orvos zavartan elmosolyodott. A vizsgálóbíró összeszorította az ajkait, az előljáró meg azon tanakodott, hogy mit kellene tenni, és kikiáltott az udvarra:

- Szidorov! Füttyents egyet... szólj valakinek, hogy kerítsenek valami talyigát...

- No én meg megyek! - mondotta Pjetunnikov, valami szögletből előlépve. - Ezt a lakást pedig uram, még ma kiürítse nekem... Le akarom bontatni ezt a viskót... Legyen hát gondja rá... mert különben a rendőrséghez fordulok...

Az udvaron fölhangzott a rendőrkaplár átható füttye, az éjjeli szállás ajtajában sűrű tömegben álltak ott lakói, ásítózva és a fejüket vakarva.

- Tehát nem akarnak velük megismerkedni?... No ez nem épen udvarias dolog! - szólt Kuvalda Arisztid mosolyogva.

Pjetunnikov előkereste a zsebéből a bugyellárisát, elkezdett turkálni benne, kivett belőle két garast, s keresztetvetve magára, odatette a holttest lábaihoz.

- Áldja meg az isten... a bűnös hamvak temetésére...

- Micsoda? - fortyant föl a kapitány. - Te? A temetésre? Veszed el tüstént! Vedd el, ha mondom, te... gazember! még oda merészeled adni lopott garasaidat egy becsületes ember temetésére... összetörlek!

- Nagyságos uram! - kiáltott föl a kereskedő megszeppenve és megfogta az előljáró könyökét. Az orvos és a vizsgálóbíró előugrottak, s az előljáró hangosan kiszólt:

- Sidorov, jer ide!

Az elzüllöttek ott álltak az ajtóban, s gyűrött arcukat élénkítő érdeklődéssel néztek és füleltek.

Kuvalda rácsapott az öklével Pjetunnikov fejére s vadul vérben forgó szemekkel ordított:

- Gazember, tolvaj! Vidd el a pénzedet! Vidd el ezt a mocskos jószágot, ha mondom... mert megetetem veled ezeket a garasokat... vidd!

Pjetunnikov reszkető kézzel nyult a fillérei után, s másik kezével Kuvalda öklei elől védekezve, így szólt:

- Legyenek tanuim, előljáró ur és önök is, jó emberek.

- Mi bizony nem jó emberek vagyunk, - hallatszott Objedok menydörgő hangja.

Az előljáró az arcát mint a hólyagot fölfújva kétségbeesetten füttyölt, a másik kezét pedig Pjetunnikov feje fölött tartotta, a ki úgy meggémberedett ott előtte, mintha csak a hasába akart volna ugrani.

- Akarod, te aljas dög te, hogy megcsókoltassam veled ennek a holttestnek a lábait? Akarod?

S Kuvalda belekapaszkodott Pjetunnikov gallérjába, úgy odalökte őt az ajtóhoz, mint valami kis macskát.

Az elzüllöttek hamarosan elugrottak, hogy helyet csináljanak a kereskedőnek, a hova essék. S csakugyan rémülten és felbőszülten ordítva terült el a lábaik előtt:

- Megölnek! Segítség... megöltek!

Martyanov lassan fölemelte a lábát és ráirányozta a kereskedő fejére. Objedok kéjes arc-kifejezéssel beleköpött Pjetunnikov arcába, a kereskedő apró kis gombolyaggá huzódott össze s kézzel-lábbal a földnek támaszkodva, hangos kaczagás közepette az ajtóhoz gurult. Az udvaron azonban már megjelent két rendőr, s az előljáró Kuvaldára mutatva, diadalmasan így kiáltott reájuk:

- Fogjátok el! Kötözzétek meg!

- Jaj csak kötözzék meg, édes lelkeim! - rimánkodott Pjetunnikov.

- Hozzám ne nyuljatok! Én nem szököm meg... elmegyek én magam is, a hova kell, - mondotta Kuvalda, leintve a rendőröket, a kik odaugrottak hozzá.

Az elzüllöttek egyenkint elszállingóztak. A talyiga begördült az udvarra. Holmi szomorú csavargók már vonszolták ki az éjjeli szállásból a tanítót.

- Majd adok én néked... no várj! - fenyegette meg az előljáró Kuvaldát.

- Nos, parancsnok ur! - kérdezte Pjetunnikov gunyosan, az ellensége láttára, a kinek megkötözték a kezeit. - Nos! Lépre kerültél? Megállj csak! Most jön még a java!...

De Kuvalda hallgatott. Ott állt a két rendőr között, egyenesen és ijesztően, és nézte, a mint a tanítót föltették a talyigára. Az az ember, a ki a holttestet a hóna alatt fogta, alacsony termetű volt s nem bírta a tanító fejét ugyanabban a pillanatban letenni, a mikor a lábai már oda voltak lökve a talyigára. Egy pillanatra a holttest olyan helyzetbe jutott, mintha fejjel lefelé le akart volna ugrani a talyigáról, s el akart volna rejtőzni mindezek előtt a gonosz és buta emberek előtt, a kik nem hagytak neki békét.

- Vigyétek el, - vezényelte az előljáró a kapitányra mutatva.

Kuvalda nem is ellenkezően, némán és komoran indult meg az udvarról és mikor elment a tanító mellett, lehajtotta a fejét, de nem nézett rá. Martyanov, szinte megkövesedett arczzal ballagott utána. Pjetunnikov udvara hamarosan kiürült.

- No gyerünk hát! - szólt a kocsis és ostorával végigvágott a lovak farán.

A talyiga megindult és nagyokat zökkent az udvar egyenetlen talaján. A tanító valami ronggyal letakarva, háton feküdt rajta, s a hasa reszketett a döcögéstől. Ugy tetszett, mintha csöndesen és elégedetten mosolygott volna, megörülve annak, hogy végre kikerül az éjjeli szállásról, és nem tér bele többé... soha többé vissza... Pjetunnikov a mint a tekintetével kísérte őt, tisztességtudóan keresztet vetett magára, aztán gondosan kezdte levegetni a sipkájával a ruhájához tapadt port és szemetet. S a mint a por eltűnt a ruhájáról, egyszerre megjelent az arcán az önmagával való meelégedés s az önbizalom kifejezése. Az udvarról látta, a mint az utcán a hegynek fölfelé ment Kuvalda Fomics kapitány, hátrakötött kezekkel, mint a vér, oly piros karimájú sipkában.

Pjetunnikov a győztes diadalmas mosolyával elmosolyodott, lement az éjjeli szállásba, de egyszerre összerezzenve megállt. Vele szemben az ajtóban, bottal a kezében és nagy batyuval a hátán ott állott egy rettenetes öreg ember, a rongyoktól bozontosan, melyek hórihorgas testét takarták s a terhe súlya alatt görnyedezve, a mellére szegett fejjel, mintha csak rá akart volna rontani a kereskedőre.

- Mit akarsz? - kiáltott rá Pjetunnikov. - Ki vagy?

- Ember... hallatszott egy rekedt hang.

Pjetunnikovot ez a hang megörvendeztette és megnyugtatta. Még el is mosolyodott.

- Ember! Ugyan... hát ilyen emberek is vannak?

Félreállva eleresztette maga mellett az öreget, a ki egyenesen felé tartott és tompán mormogta:

- Sokféle ember van... a mint az isten akarja... Vannak nálam rosszabbak is... még sokkal rosszabbak is vannak... ugy bizony!

A borus ég némán nézett le a piszkos udvarra s arra a takaros, hegyes szürkeszakállu emberre, a ki a lépéseivel és szűrő szemeivel valamit méregetett ott a földön. Az ócska ház tetején egy varju ült, s a nyakát nyujtogatva s imbolyogva diadalmasan káromgott.

Az eget sűrűn elborító szürke és komor felhőkben volt valami feszültség és kérlelhetetlenség, mintha csak szakadó záporban készülvén lezuhogni, szilárdan eltökélték volna, hogy minden mocskot lemosnak erről a szerencsétlen, agyonkinzott és szomorú földről.

HUSZONHAT ÉS - EGY.

Huszonhatan voltunk, - huszonhat élő masina, elzárva egy nyirkos pinczébe, a hol reggeltől estig gyurtuk a tésztát, csináltuk a perezet meg a kiflit. A pinczének ablakai egy kiásott gödörre nyitak, mely a nedvességtől zöld cseréppel volt kirakva, ablakainkat kívülről sűrű vasrostély zárta el s a nap fénye alig-alig tudott keresztülröni a lisztel elborított üvegtáblákon. A gazdánk azért zárta el az ablakokat vasrostélylyal, nehogy egy falat kenyeret dobjunk ki a szegényeknek és azoknak a társainknak, a kik munka nélkül lévén - éheztek; gazdánk bennünket himpelléreknek mondott és ebédre hus helyett romlott paczalt adott elénk...

Szüken és nyomasztóan éltünk a korommal és pókhálóval elborított tető alatt, ebben a kőkriptában. Nehéz és keserves volt az életünk itt a piszok és penész foltjaitól tarka, vastag falak között... Reggel öt órakor keltünk s álmosan, bambán és egykedvűen asztalhoz ültünk, hogy perezeket csináljunk abból a tésztából, melyet társaink készítettek oda azalatt, hogy mi aludtunk. S egész áldott nap, reggeltől este tíz óráig egy részünk ott ült az asztalnál, s egyenletesen imbolyogva, nehogy megmerevedjenek a tagjai, a kezével hempergette a ruganyos tésztát, másik részünk meg lisztet kevergetett vízzel. A forró víz egész napon át szomoruan bugyborékolta a katlanban, a melyben a perezek készültek s a pék lapátja sebesen és kellemetlenül surolta a kemencze alját, a mint a kisült és sikos tésztadarabokat a forró cserepekre dobálta. A kemencze egyik oldalában reggeltől estig égett a fa, a láng pirosas visszfénye ott imbolygott a műhely falán s szórtlanul gunyolódott rajtunk. Az óriás kemencze olyan volt, mint egy mesebeli szörnyeteg otromba feje, kinyult a padló alól, reánk tátogatta fényes tüzzel teli száját, forróságot lehelt reánk s a homlokán lévő két szelelőlyuk fekete nyílásán át bámulta szinte végnélküli munkánkat. Ez a két mély nyílás olyan volt, mint két szem, a szörnyetegnek kegyetlen és részvétlen szemei: mindig azzal az egyformán sötét tekintettel néztek reánk, mintha belefáradtak volna abba, hogy rabokat nézzenek s nem várván tőlük semmi emberi indulatot, a bölcsesség hideg megvetésével sujtották őket.

A lisztes porban, a lábainkon behordott piszokban, a fojtó és sűrű levegőben nap-nap után hengergettük a tésztát és csináltuk a perezeket, arczunk verejtékével locsolva őket s mély-séges gyűlölettel voltunk a munkánk iránt, soha sem ettünk abból, a mi a kezeink alól kikerült, a perezeknél többre becsülve a közönséges fekete kenyeret. A mint ott a hosszú asztal mellett egymással szemben - kilenczen kilenczcel szemben - ültünk órákon keresztül, gépiesen mozgattuk a kezeinket meg az ujjainkat s úgy hozzászoktunk ehhez a munkához, hogy már oda se vigyáztunk a mozdulatainkra. Aztán meg annyit báméskodtunk egymásra, hogy mindenikünk ismert minden legapróbb ránczot a többiek arczán. Nem volt miről beszélgetnünk s ezt annyira megszoktuk, hogy állandóan hallgattunk, ha csak nem szitkozódunk, mert hiszen mindig akad valami, a miért az ember embertársát, de különösen a cimboráját, leszidja. De szitkozódni is bizony csak ritkán szitkozódunk, - ugyan miben is lehetne hibás egy félig holt ember, a ki olyan mint a bálvány s a kinek az érzelmeit teljesen elnyomja napi munkájának a sulyos volta? Aztán meg a hallgatás csak azoknak kinos és rettenetes tán, a kik már mindent elmondtak egymásnak és nincs több mondanivalójuk; de az olyanoknak, a kik el sem kezdtek beszélni, a hallgatás rendkívül egyszerű és könnyű... Olykor azonban énekeltünk s az éneklésünk ilyenformán kezdődött: munkaközben egyszerre valaki fáradt és mély sóhajtással fölfohászkozott s halkán belekezdett egyikébe azoknak a hosszan elnyúló daloknak, melyeknek panaszosan gyöngéd dallama mindig megkönnyíti a lelkét annak, a ki énekel. Egyikünk énekel, mi pedig kezdetben némán hallgatjuk ezt a magános dalt, mely úgy elhal és elpöng a pincze nehéz padmalya alatt, mint a kis pásztortüz a pusztában, nedves őszi éjjelen, mikor a szürke ég, mint valami ólomtető függ a föld fölött. Aztán csatlakozik az énekeshez egy másik, s ime már két hang libeg halkán és fájdalmasan a mi szük vermünk

nyomasztó levegőjében. Egyszerre hirtelen még néhány hang belevág az énekbe, - mely most már háborog, mint a hullám, mind hangosabbá és erőteljesebbé lesz és szinte kitágítja a mi kőbörtönünk nyirkos és nehéz falait...

Mind a huszonhatan énekelnek; hangos, régóta megérett hangok töltik be a műhelyt; szinte szorul benne a dal, beleütődik a fal köveibe, sóhajtozik, sir és szeliden csiklandozó fájdalommal tölti el a szívet, fölszaggatja benne a régi sebeket és fölébreszti a szunnyadó fájdalmat... Az énekesek mélyen és nehezen zihálnak; némelyikük hirtelen abbahagyja az éneket, hosszasan hallgatja, hogy énekelnek a többiek, s újra belezugja a hangját a közös nagy hullámba. Egy másik fájdalmas „óh!”-t ereszt meg s behunyt szemmel énekel tovább, s lehet, hogy a hangok sűrű és széles hulláma olyannak látszik előtte, mint egy valóban messzire vezető, fényes napsugártól megvilágított ut... s magamagát látja lassan ballagni rajta...

A láng még mindig ott lobog a kemenczében, a pék lapátja is surolja a cserepet, a víz is bugyborékol a katlanban, a tűz fénye is ott imbolyog a falon, szótlánul gunyolódva... De mi idegen szavakkal zavarjuk el tompa fájdalmunkat... az élő, de a napsugártól megfosztott emberek nyomasztó fájdalmát, rabok bánatát. Így éltünk mi huszonhatan egy nagy kőház pinczejében, s olyan nyomasztó volt az életünk, mintha ennek a háznak mind a három emelete közvetlenül a mi vállainkra lett volna építve...

*

De az éneklésen kívül volt még valamink, a mit szerettünk s a mi tán a napsugarat is pótolta nekünk. A házunk második emeletén volt egy aranyhimző-intézet és ott, a sok himzőleány közt, lakott Tanya, egy tizenhatesztendős szobaleány is. Minden reggel egy vidám és kékszemű apró és rózsás arcocska tapadt oda a pitvarból a műhelyünkbe vezető ajtón lévő ablakocska üvegéhez s egy kedves, csengő leányhang bekiáltott hozzánk:

- Foglyocskáim! Adjatok perezet ide!

Erre a jól ismert, tisztán csengő hangra valamennyien megfordultunk s örömmel, jólelkűen néztük ezt a gyönyörűen ránkmosolygó, tiszta leányarcot. Megszoktuk és jól esett látnunk ezt az ablaktáblához odanyomott arcocskát, s azokat az apró, fehér fogakat, melyek mosolyra nyílt ajkai közül kicsillogtak. Egymást taszigálva rohantunk oda ajtót nyitni neki, s ime, vidáman és kedvesen lépett be hozzánk, a kötényét kitarva ott állt előttünk, s a fejecskéjét kissé félrehajtva mosolyog reánk. Gesztenyeszin hajának hosszú és vastag fonata a vállán át lecsüng a keblére. Mi piszkos, sötét és torz-emberek fölnézünk rá, - az ajtó küszöbe négy lépcsővel magasabb a padlónál, - fölemelt fejjel nézünk föl rá, jó reggelt kívánunk neki, különös szavakat intézünk hozzá, melyeket kizárólag az ő számára tartogatunk. A mint vele beszélgetünk, még a hangunk is lágyabb, s a tréfáink is szelidebbek. Vele szemben mindenkünk egészen különös. A pék a legbarnábbakból és a legpirultabbakból kivesz a kemenczéből egy lapátravaló perezet és ügyesen leszórja Tanya kötényébe.

- Csak vigyázz, ne kerülj a gazda szemei elé! - figyelmeztetjük mindig. Hamiskásan mosolyog és vidáman odakiáltja nekünk.

- Adjon isten, foglyocskáim! - s gyorsan eltűnik, mint egy egérke.

Ennyi az egész... De azért a távozása után még hosszú ideig szívesen elbeszélgetünk egymással róla s mindig ugyanazt ismételtetjük, a mit tegnap és azelőtt mondtunk, mert ő is, mi is és körülöttünk minden, ma is ugyanaz, a mi volt tegnap és azelőtt... Nagyon gyötrelmes és nyomasztó az, mikor az ember él és körülötte nem változik semmi sem és ha ez nem öli meg a lelkét, minél tovább él, annál kinosabban érzi környezetének a mozdulatlanságát... Mi az asszonyokról mindig olyan hangon beszéltünk, hogy olykor mi magunk is megundorodtunk szemtelenül durva beszédünktől, de ez természetes, mert azok az asszonyok, a kiket

mi ismertünk, tán nem is érdemeltek egyebet. De Tanyáról soha sem beszéltünk rosszat; nemcsak hogy közlünk soha és senki nem engedte meg magának azt, hogy a kezével hozzáérjen, de még csak egy illetlen tréfát sem hallott tőlünk soha. Lehet, hogy ez onnan volt, hogy sohase maradt hosszabb ideig nálunk: fölcsillant a szemeink előtt, mint egy égből hullott csillag s azonnal eltűnt, de lehet, hogy onnan, hogy picziny és nagyon szép volt, már pedig minden, a mi szép, tiszteletet ébreszt maga iránt még a legdurvább embereken is. Aztán még valami: bár a mi kényszerünk bamba ökröket csinált belőlünk, még sem bírtunk a nélkül élni, hogy legalább valami előtt fejet ne hajtsunk. Nem volt senki, a ki nála jobb lett volna s kivüle senki sem vetett ügyet reánk, a kik a pinczében éltünk, senki, bárha a házban tucat-számra laktak az emberek. És végre - alkalmasint ez volt a legfőbb - valamennyien valahogyan a miénknek, valami olyannak tekintettük őt, a ki pusztán csak a mi perczek révén él; kötelességünknek tartottuk forró perczeket adni neki s ez volt a mi mindennapi áldozatunk a mi bálványunknak, ez volt ugyszólván a mi istenítészetünk, mely napról-napra jobban összekapcsolt vele bennünket. A perczeken kívül még sok jó tanácsot adtunk Tanyának, hogy melegebben öltözzék, ne siessen a lépcsőn, ne hordjon nehéz fanyalábokat; s ő meghallgatta mosolyogva a tanácsainkat, nevetéssel felelt reájuk és sohasem engedelmeskedett nekünk, de mi ezen nem ütköztünk meg, mi csak azt akartuk megmutatni neki, hogy aggódunk érte.

Gyakran mindenféle kéréssel fordult hozzánk, kérte például, hogy nyissuk ki a nehéz pinczeajtót, vágjunk neki fát, mi örömmel, sőt bizonyos büszkeséggel tettük meg ezt és minden egyebet, a mit csak kívánt.

De mikor egyikünk arra kérte, hogy foltozza meg az egyetlen ingét, megvetően duzzogva így szólt:

- Hát még! Tüstént... hogy is ne!...

Jót neveltünk a különös ficzkón és többé sohasem kértünk tőle semmit. Szerettük őt, ezzel minden meg van mondva. Az ember mindig éreztetni akarja a szeretetét valakivel, bár ha ez olykor szorongatja, olykor le is mocskolja őt, sőt el is keseritheti az életét a szeretetével, mert bár szereti, de nem tiszteli azt, a kit szeret. Nekünk szeretnünk kellett Tanyát, mert nem volt senki más, a kit szerethettünk volna.

Olykor valamelyikünk egyszerre elkezdett ilyenformán okoskodni:

- Ugyan miért is kényeztetjük úgy ezt a leányt? Ugyan mit találunk rajta? Hm? Nagyon is sokat törődünk tán vele!

Azt, a ki ilyeneket mert mondani, hamarosan és durván lefújtuk, - kellett, hogy szeressünk valamit: ezt a valamit megtaláltuk és szerettük, annak pedig, a mit mi, huszonhatan szerettünk, mindenikünk előtt olyannak kellett lenni, mint a szentélynek és mindaz, a ki ebben a dologban ellenünk tör, - ellenségünk volt. Lehet, hogy olyasvalamit szeretünk, a mit szeretni nem szép dolog, de lám, mi huszonhatan vagyunk, s ezért azt akarjuk, hogy azt, a mi nekünk kedves és drága, más is szentnek tartsa.

A mi szeretetünk nem kevésbé nyomasztó, mint a mi gyűlöletünk... s lehet, hogy éppen azért akadnak egyes büszke emberek, a kik azt állítják, hogy a mi gyűlöletünk hizelgőbb, mint a szeretetünk... De ha úgy van, miért nem kerülnek akkor bennünket?

*

A mi gazdánknak a percz-sütő műhelyen kívül ugyanabban a házban még egy másik pékműhelye is volt, a mit tőlünk csak egy fal választott el; de a pékek - négyen voltak - távol tartották magukat tőlünk, a munkájukat a mienknél tisztábbnak, s így magukat nálunknál különbeknek tartván, soha be nem jöttek a mi műhelyünkbe, s lenéző gunynyal illettek

bennünket, ha velünk odakünn találkoztak; mi sem jártunk hozzájuk: ezt a gazdánk tiltotta meg, attól tartván, hogy elkezdjük lopkodni a tejes kalácsot. Mi nem szerettük a pékeket, mert irigyeltük őket: az ő munkájuk könnyebb volt a mienknél, a fizetésük is több volt, jobban is tartották őket, tágas, világos volt a műhelyük, s valamennyien olyan tiszták és egészségesek, de nekünk - gyűlöletesek voltak. Mi pedig olyan sárgák és szürkék voltunk, hárman közülünk valami bőrbetegségben szenvedtek, egyikünk meg egészen meggörbült a csuától. Ünnepeken és a szabad napjaikon ők zubbonyban és csikorgó csizmában jártak, kettőjüknek harmonikájuk is volt, valamennyien a városi kertbe jártak sétálni, - mi pedig piszkos rongyokban, magas czipőben vagy posztópapucsban jártunk, bennünket a rendőrség nem eresztett be a városi kertbe, - szerethettük-e hát vajjon a pékeket?

Egyszer megtudtuk, hogy közülük egy leitta magát, a gazda tüstént elbocsátotta s már fogadott is helyette másikat és hogy ez a másik, katonaviselt ember, atlaszmellényben járt és arany óralánczot viselt. Kíváncsiak voltunk erre a gavallérra, s abban a reményben, hogy megláthatjuk őt, minduntalan egymásután kiszökdöstünk az udvarra.

De ő maga megjelent egyszer a műhelyünkben. Egy rugással belökte az ajtót, benyitott, mosolyogva megállt a küszöbön és így szólt hozzánk:

- Adjon isten! Minden jót fiuk!

A fagyos levegő, mely mint sűrű és párás felhő ömlött be az ajtón, ott keringett a lábai körül, ő meg ott állt a küszöbön, lenézett bennünket, miközben nyalkán kipödört szőke bajusza alól kicsillantak nagy, sárga fogai. Csakugyan valami egészen különös mellény volt rajta - kék, apró virágokkal kivarrrva; az egész olyan furcsán csillogott, s a gombok valami pirosas kövecskéből voltak rajta. Óraláncza is volt...

Szép fiu volt ez a katona, olyan szálas, olyan egészséges, piros arczu, nagy, világos szemeinek olyan jó, olyan derült és szelid volt a pillantása. Fehér, keményített sapka volt a fején s tiszta, egyetlen folt nélkül való köténye alól kikandikált ördögösen kifényesített, divatos csizmáinak az orra.

A mi pékünk tiszteletteljesen megkérte, hogy tegye be az ajtót, ő úgy immel-ámmal megcselekedte ezt s elkezdett kérdezősködni a gazda felől. Mi egymás szavába vágva elmondtuk neki, hogy a gazda körmönfont himpellér, gonosztevő és emberkinzó, szóval elmondtunk mindent, a mit elmondhattunk róla, de a mit itt leírni nem lehet. Ő csak hallgatta, rángatta a bajuszát s lágy és derült tekintettel nézett reánk.

- De leány, az van itt elég... - szólt hirtelen.

Néhányan közülünk tiszteletteljesen elmosolyodtak, mások édes pofákat vágtak s valaki elmondta neki, hogy van itt bizony kilencz darab leány.

- Hát aztán beléjük haraptok-e néha? - kérdezte a szemével hunyorítva.

Megint elneveltük magunkat, nem nagyon hangosan, de zavartan... Közülünk sokan szerettek volna éppen olyan elszánt ficzkóknak mutatkozni, mint a milyen ő volt, de egyikük se értett hozzá, egyikük se volt rá képes. Valamelyikünk be is ismerte ezt s halkan így szólt:

- Ugyan már, hogy is lehetne nekünk...

- Hja persze, nektek ez bajos! - mondotta öntelten és merően végignézett rajtunk. - Ti valahogyan... nem vagytok arra valók... Nincs kitartástok... tisztességes külsőtök, nyalka figurátok! Az asszony meg éppen a figurát szereti az emberben. Neki a fő, hogy a teste igazi test legyen... minden rendben legyen rajta! Aztán meg nagyabecsüli az erőt... Hogy a karja... olyan legyen la!

Kihuzta a zsebéből fölgürt ingujjas, könyökig meztelen karját és odamutatta nekünk... Fehér és erőteljes volt a karja, tele aranyosan csillogó szőrrel.

- Kell, hogy a láb, a mell... szóval minden izmos legyen... Aztán meg, hogy az ember annak rendje és módja szerint legyen öltözve... Lám, engem - szeretnek az asszonyok. Én nem hivogatom, nem csalogatom őket, - ötösével is jönnek maguktól, a nyakamba...

Leült egy lisztes zsákra és hosszasan beszélt róla, mennyire szeretik őt az asszonyok és milyen katonásan bánik el velük. Aztán elment és mikor utána csikorogva becsukódott az ajtó, mi sokáig hallgattunk, eltűnődve azon, a miket mondott. Később meg valamennyien egyszerre kezdtünk beszélni és hamarosan kisült, hogy az új pék valamennyiünknek megtetszett. Olyan egyszerű, olyan derék fiú, - bejött, leült és beszélt. Hozzánk senki se jött, velünk senki se beszélt így, ilyen barátságosan... És mi, mindig csak róla, s az aranyhimző leányoknál elrendő sikeréről beszéltünk, a kik ha velünk az udvaron találkoztak, vagy sértően fölbígyesztették a szájukat s kitértek előlünk, vagy pedig egyenesen nekünk jöttek, mintha nem is lettünk volna az utjokban. Mi pedig mindig gyönyörködtünk bennük, akár az udvaron, akár ablakaink előtt láttuk őket - télen holmi furcsa kis kucsmákba és ködmönökbe, nyáron meg virágos kalapokba öltözve, különféle színű napernyőkkel a kezükben. Viszont azonban olyan hangon beszéltünk magunk közt ezekről a leányokról, hogyha hallották volna, szinte magukon kívül lettek volna a szégyentől és a sértődöttségtől.

- Csak valahogy el ne rontsa a mi Tanyácskánkat! - mondotta egyszer aggódva a mi pékünk.

E szavakon megütődve, valamennyien elhallgattunk. Valahogyan megfélemedtünk volt Tanyáról: az új pék mintha eltakarta volna őt előlünk, hatalmas és szép alakjával. Aztán zajos vita indult meg: voltak a kik azt mondták, hogy Tanya nem fog annyira sülyedni, mások váltig erősítették, hogy a katonának nem fog tudni ellenállani, ismét mások végre azt ajánlották, hogyha a katona csakugyan összeszűri a levelet Tanyával - törjék össze a bordáit. Elvégre is valamennyien elhatározták, hogy szemmel tartják úgy a katonát, mint Tanyát s előre figyelmeztetik a leányt, hogy óvakodjék tőle... Ez aztán a vitának is véget vetett.

Elmult vagy egy hónap: a katona sütögette a zsemlyéket, sétált az aranyhimző leányokkal, gyakran bejárt hozzánk a műhelybe, de nem beszélt a leányokon aratott diadaláról, csak a bajuszát pödörgette és nyaldosta a szája szélét.

Tanya minden reggel bejött hozzánk a perezekért s mint mindig, vidám, kedves és barátságos volt hozzánk. Megpróbáltunk vele beszélni a katonáról, ő meredtszemű borjunak nevezte és más ilyen gunyos nevekkkel illette őt, s ez bennünket megnyugtatott. Büszkék voltunk a mi kisleányunkra, látva, hogy az aranyhimző leányok miként törnek magukat a katona után; Tanyának vele szemben tanusított viselkedése valahogyan mindannyiunkat fölemelt s az ő viselkedésének a példájára mi is kezdtünk kissé félvállról bánni a katonával. Őt pedig még jobban megszerettük és reggelenként még nagyobb örömmel fogadtuk.

Egyizben azonban a katona kissé kapatosan állított be hozzánk, leült és elkezdett nevetni s mikor megkérdeztük, vajjon mit nevet? - elbeszélte:

- Ketten összevesztek rajtam... Ligyka, meg a Gruska... De hogy ellátták egymást! Ha, ha, ha! Hajbakaptak és leteperete egyik a másikat a pitvarban, aztán a hegyibe... Ha, ha, ha! Összevissza karmolták egymás pofáját... Megtépázták egymást... Kész nevetség! De miért is nem tudnak az asszonyok becsületesen verekedni? Miért karmolnak mindig? Hm?

Ott ült a padon, egészségesen, olyan tisztán és örömteljesen, ott ült és folyton csak kaczagott. Mi hallgattunk. Valahogyan most az egyszer kellemetlen volt nekünk.

- Ah, milyen szerencsém van nekem az asszonyok körül! Igazán nevetséges! Egy pillantás és vége! Az ördögbe is!

Csillogó szőrrel borított karjai fölemelkedtek s nagy zajjal újra lecsapódtak a térdére. S olyan kellemesen meglepett pillantással nézett reánk, mintha ő maga is őszintén csodálkozott volna rajta, hogy olyan szerencséje van az asszonyok körül. Széles, piros arcza önelégülten és boldogan ragyogott s folytonosan csak nyaldosta a szája szélét.

A mi pékünk bosszusan zörgött a lapátjával és gunyosan így szólt:

- Nem nagy erő kell hozzá, apró fenyőcskéket kitépni, de tépj ki egyszer egy fenyőt...
- Ezt nekem mondod? - kérdezte a katona.
- Neked hát...
- De hát mit jelent ez?
- Semmit... Csak úgy elszóltam magamat.
- Nem, megálljunk csak! Miről van szó? Miféle fenyőt?

A mi pékünk nem felelt, hanem sietve dolgozott tovább a lapátjával: bedobálta a kemenczébe a perezeket, fölkapta a készeket és nagy zajjal lökte le őket a földre, a hol az inasok aztán sorba rakták. Szinte meg is feledkezett a katonáról, meg a vele folytatott beszélgetésről. De a katonán egyszerre valami nyugtalanság vett erőt. Fölkelt, odament a kemenczéhez s majdnem nekiment a mellével a lapát nyelének, mely görcsösen himbálózott ide s tova a levegőben.

- Nem, mondd meg nekem, ki az? Te engem megsértettél... Én? Tőlem ugyan meg nem szabadul egy sem! Te meg így sértegetsz engem...

Csakugyan úgy látszott, komolyan meg volt sértve. Ugy látszott azonkívül, hogy tudta az asszonyokat becsapni, semmi sem volt benne, a miért tisztelte volna magát; lehet, hogy ezen a tulajdonságon kívül semmi egyéb nem volt benne s legfeljebb ennek a révén érezhette magát eleven embernek.

Vannak emberek, a kik az életben a legbecsesebbnek és a legjobbnak tartják lelküknek vagy testüknek valami betegségét. Egész életükön át azzal bibelődnek, az által élnek, attól szenvednek, abból táplálkoznak, arról panaszkodnak másoknak és ezzel vonják magukra embertársaik figyelmét. Ezzel részvétet keltenek maguk iránt az emberekben s ezenkívül egyebük nincsen. Vegyétek el tőlük ezt a betegséget, gyógyítsátok ki őket belőle, s boldogtalanokká lesznek, mert meg vannak fosztva az életük egyetlen föltételétől és ott állanak üresen. Olykor az ember élete annyira szegény, hogy akaratlanul is kénytelen a bűnét megbecsülni és néki élni; egyenesen kimondhatjuk, hogy az emberek sokszor bűnösökké lesznek pusztá unalomból.

A katona sértve érezte magát, megrohanta a mi pékünket és ráivallt:

- Na, most mondd meg - ki az?
- Megmondjam? - fordult felé egyszerre a pék.
- Nos?
- Ösmered Tanyát?
- Nos?
- Nos hát! Próbáld meg...
- Én?
- Te!
- Őt? Ez nekem semmi!

- Majd meglássuk!
- Meg is látod! Ha-ha!
- Majd ő...
- Egy hónap alatt!
- Milyen nyegle vagy ám te!
- Két hét alatt! Majd megmutatom én! Hát ugyan ki az? Tanyka! Eh...
- Most pedig eredj... utamba vagy!
- Két hét alatt - vége! Oh te...
- Eredj, ha mondom!

A mi pékünk egyszeriben nekidühödött s elkezdett hadonázni a lapátjával. A katona ámulva hőkölt vissza tőle, ránknézett s rövid hallgatás után halkán, vészajtóslóan így szólva: „Ám legyen!” - kiment.

A pörpatvar egész ideje alatt hallgattunk. De mikor a katona kiment, élénk és hangos beszélgetésbe kezdtük.

Valamelyikünk odakiáltott a péknek:

- No te ugyan szép dolgot eszeltél ki Pavely!
- Hallgass és dolgozzál, - felelt a pék dühösen.

Éreztük, hogy a katonának az elevenére tapintottak s hogy Tanyát veszedelem fenyegeti. Éreztük azt és mégis valamennyiünkön kellemes és égető kíváncsiság vett erőt, - vajjon mi lesz? Képes lesz-e Tanya a katonának ellenállani? És csaknem valamennyien meggyőződéssel kiáltottuk föl:

- Tanyka? Ellent fog állani! Üres kézzel ugyan nem lehet őt megfogni.

Rettenetes vágyunk támadt a mi kis istennőnk erejét kipróbálni, buzgón bizonyitgattuk egymásnak, hogy a mi kis istennőnk erős istennő és mint győztes fog ebből a megpróbáltatásból kikerülni. Sőt végre úgy tetszett nekünk, hogy nem eléggé bősztettük föl a katonát s hogy lehet, hogy meg is fog feledkezni az egésztől, s úgy kell majd újra megpiszkálnunk a hiuságát. Ettől a naptól kezdve valami különös, megfeszülten ideges életet kezdtünk élni, a minőt eddig nem éltünk soha. Egész napokon át vitatkoztunk egymással, valahogyan megakadtunk s kezdtünk többet és jobban beszélni. Ugy rémlett, hogy valami játékot játszunk az ördöggel, a melyről a tét a mi részünkről Tanya. - És mikor a pékektől megtudtuk, hogy a katona elkezdte a „szelet csapni a mi Tanyánknak”, annyira erőt vett rajtunk az aggodalmas kíváncsiság, hogy azt sem vettük észre, hogy a gazdánk fölhasználva a mi felbuzdulásunkat, naponta megtoldta a tizenegy pud földolgozandó tésztát néhány puddal. Mostanában ki sem fáradtunk úgy a munkában. Tanya neve egész nap le sem került a nyelvünkről. S minden reggel valami különös türelmetlenséggel vártuk őt. Olykor elképzeltük, hogy belép hozzánk, de nem lesz többé az a régi Tanya, hanem valami egészen más.

A lefolyt pörpatvarról azonban nem szóltunk neki semmit. Nem is kérdezősködtünk tőle semmiről, s szeretettel viseltettünk iránta éppen úgy, mint azelőtt. De iránta való viselkedésünkbe máris belopódzott valami új és vele szemben táplált érzelmeinktől teljesen idegen elem s ez az idegen elem a kíváncsiság volt, oly éles és hideg, mint egy aczélkés...

- Czimborák! Ma jár le a határidő! - mondotta egy reggel a pék, mikor munkához látott.

Ezt mi az ő emlékeztetése nélkül is nagyon jól tudtuk, de azért összerezzentünk.

- Vigyázzatok rá... Tüstént itt lesz! - szólt a pék. Valaki szánakozóan fölkiáltott:

- De hiszen szemmel nem igen fog lehetni látni rajta semmit!

S igen élénk és zajos vita támadt köztünk. Ma végre megtudjuk, hogy mennyire tiszta s a szennynek mennyire hozzáférhetetlen az az edény, a melyre mi azt, a mi bennünk a legjobb, rábíztuk. Ezen a reggelen éreztük először, hogy tényleg nagy játékot játszunk és hogy a mi istenünknek ez a tisztaság-próbája, lehet hogy végképpen megsemmisíti őt a számunkra. Ezekben az utolsó napokban folytonosan hallottuk, hogy a katona makacsul és lerázhatatlanul üldözi Tanyát, de valahogyan egyikünk sem kérdezte meg ő tőle, vajjon ő hogy van hát vele? Pedig ő továbbra is minden reggel megjelent nálunk a perezekért és éppen olyan volt, mint mindig.

Ezen a napon is csakhamar meghallottuk a hangját:

- Foglyocskáim! Itt vagyok...

Siettünk bebocsátani őt, de mikor belépett, szokásunk ellenére hallgatva fogadtuk őt. Kibükkölt szemekkel bámulva rá, nem tudtuk, miről beszéljünk vele, vagy mit kérdezzünk tőle. Sötét, néma csoportban álltunk előtte. Látszott rajta, hogy meglepte ez a szokatlan fogadtatás - s egyszerre azt láttuk, hogy elsápadt, nyugtalan lett, elkezdett fészkelődni, és elfojtott hangon megkérdezte:

- Ugyan milyenek vagytok?...

- És te? - szólt oda komoran a pék, le nem véve róla a szemeit.

- Miért, - én?

- Semmi...

- No ide csak szaporán a perezeket...

Azelőtt sohase sürgetett bennünket...

- Hiszen ráérsz! - mondotta a pék, meg sem mozdulva és le sem véve róla a tekintetét.

Erre hirtelen megfordult és kiment az ajtón.

A pék fogta a lapátját, s a kemencze felé fordulva nyugodtan így szólt:

- Tehát vége!... Bravó, katona!... Gazember!... Bitang!...

Mi, mint egy birkanyáj, egymást taszigálva odamentünk az asztalhoz, szótlánul leültünk s kelletlenül elkezdtünk dolgozni. Csakhamar megszólalt egyikünk:

- Lehetséges tán még, hogy...

- Ugyan! Ne beszélj! - kiáltott rá a pék.

Valamennyien tudtuk, hogy ő okos ember, okosabb nálunknál. S a fölkiáltását olybá vettük, hogy meg van győződve a katona diadaláról... Elszomorodtunk és nagy nyugtalanság fogott el bennünket.

Tizenkét órakor, - ebéd idején, - eljött a katona. Tiszta volt és csinos, mint mindig, és - mint mindig - egyenesen a szemünkbe nézett. Mi azonban nem igen tudtunk ránézni.

- Nos, tisztelt uraim, ha akarják, mutatok egy katonás stiklit!? - mondotta büszkén mosolyogva. - Menjünk ki a, pitvarba és kukucskáljanak be a repedésen... Értették?

Mi kimentünk s egymás után tolakodva odalopóztunk a pitvar deszkafalának egyik repedéséhez, melyen át ki lehetett látni az udvarra. Nem kellett soká várunk... Csakhamar gondteljes arccal, de gyors léptekkel sietett keresztül az udvaron Tanya, egymásután ugrálva

keresztül az olvadt hó és sár tócsáin. Eltűnt a pinczébe vezető ajtónál. Aztán lassan füttyö-részve ballagott utána a katona. Kezei a zsebébe voltak s a bajusza imbolygott ide s tova...

Esett az eső s mi láttuk, a mint a csöppjei lehullottak a tócsákba, a melyek megránczosodtak tőlük. Nyirkos, szürke és nagyon unalmas nap volt. A tetőkön még volt valamelyes hó, de a földön már fölbukkantak a sár sötét foltjai. De már a háztetőkön levő havat is elborította valami piszkos, feketés-barna réteg. Lassan esett és szomoruan pötyögött az eső. Fáztunk és terhünkre volt a várakozás...

Elsőnek a katona jött ki a pinczéből, lassan ment át az udvaron, imbolygó bajuszszal, zsebre-dugott kézzel, úgy mint mindig.

Aztán kijött Tanya is. A szemei... a szemei örömtől és boldogságtól csillogtak, s az ajkai - mosolyogtak. Imbolyogva, bizonytalan léptekkel ment, mintha álmában járt volna...

Ezt már nem birtuk nyugodtan elviselni. Valamennyien egyszerre az ajtóhoz rohantunk, kiugrottunk az udvarra s elkezdünk füttyölni s dühösen, hangosan, vadul kiabáltunk rá.

Amint meglátott bennünket, összerezsent és megállt a sár kellő közepén. Mi kárörvendve vettük őt körül, minden tartózkodás nélkül gyalázatos szavakkal szidalmaztuk és szemtelensé-geket mondtunk neki.

Mindezt nem valami hangosan, nem is nagyon sietve csináltuk, látva, hogy nincs hova mennie, mert be van kerítve általunk s gunyolódhatunk rajta, a mennyit csak akarunk. Nem tudom miért, de nem ütöttük meg őt. Ott állt közöttünk és sértegetéseinket hallgatva, forgatta a fejét hol erre, hol arra. Mi pedig mind erősebben s mind buzgóbban dobáltuk őt sárral és szavaink mérgével.

A pirosság eltűnt az arczáról. Kék szeme, melyek egy perczzel azelőtt még boldogan csillogtak, tágra nyitak, keble nehezen zihált s az ajkai reszkettek.

Mi pedig körülállva őt, kitöltöttük a bosszunkat rajta, mert megrabolt bennünket. Ő a mienk volt, mi rápazaroltuk azt, a mi bennünk a legjobb volt, s bárha ez a „legjobb” a koldusok morzsája volt is, mi huszonhatan voltunk, ő pedig egymaga, s azért nem volt az a szenvedés, melyet meg ne érdemelt volna a büneért! Hogy bántalmaztuk őt!... És ő csak hallgatott, félénk szemekkel nézett reánk s egész testében remegett.

Mi kacagtunk, bőgtünk, orditoztunk... Más emberek is csoportosultak körénk... Valaki közü-lünk megrántotta Tanya ujjasát...

Egyszerre fölcillantak a szemei, lassan a fejéhez emelte a kezeit, megigazitotta a haját s hangosan, de nyugodtan egyenesen az arczunkba vágta:

- Óh, boldogtalan foglyok ti!...

Ezzel egyenesen nekünk jött, nekünk jött úgy, mintha nem is álltunk volna az utjában, mintha nem is lettünk volna ott előtte. És csakugyan, nem is állott az utjába senki.

S kilépve a körünkből, ránk se hederítve, épp oly hangosan és leirhatatlan megvetéssel még hozzátette:

- Óh, ti söpredék... férgek, ti...

És elment.

Mi pedig ott maradtunk az udvar közepén a sárban, az esőben, a nap nélkül való, szürke ég alatt...

Azután mi is bementünk a mi nyirkos, kőodunkba. A nap mint eddig, ezentul se kandikált be ablakainkon és Tanya nem jött el hozzánk többé soha...